

T.C.
BAŐKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**“AB – BATI BALKAN ÜLKELERİ İLİŞKİSİ: İSTİKRAR VE
ORTAKLIK SÜRECİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. MENDERES ÇINAR

HAZIRLAYAN
ELA TONTU

Ekim 2006

Ankara

Ela Tontu tarafından hazırlanan ve Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'ne sunulan,
“AB-Batı Balkan Ülkeleri İlişkisi: İstikrar ve Ortaklık Süreci” adlı tez çalışması jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 17 Ekim 2006

İmza

Jüri Üyesi (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Menderes ÇINAR

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Zuhale YEŐİLYURT GÜNDÜZ

Jüri Üyesi: Öğr. Gör. Dr. Birgül DEMİRTAŞ COŞKUN

ÖZET

Bu tez, AB'nin 26 Mayıs 1999 tarihinde oluşturduğu İstikrar ve Ortaklık Süreci doğrultusunda gelişen AB-Batı Balkan ülkeleri ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu konunun seçilmesinin nedeni, AB'nin yeni genişleme gündeminde Türkiye ile birlikte Batı Balkan ülkelerinin bulunması olmuştur. Bu doğrultuda bu tez iki argümanı savunmuştur. İlk olarak, AB'nin Batı Balkan ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesinin ve bu bölgeyi kendi içerisine entegre etmek istemesinin altında yatan temel güdünün, AB'nin güvenlik anlayışına dayandığını belirtmektedir. İkinci olarak ise, Batı Balkan ülkelerinin, başta Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, AB'ye üyeliklerinin, AB'nin kendi güvenliğinin pekiştirilmesi amacıyla, Türkiye'den önce kabul edilmesinin muhtemel gözüktüğünü ifade etmektedir. Her iki argümanın AB'nin günümüzdeki güvenlik algılaması ile doğrudan ilişkisi olması nedeniyle bu tez, güvenlik kuramlarını temel almıştır. Genel olarak bu çalışma, teorik çerçeve kapsamında, Soğuk Savaş ve özellikle 11 Eylül sonrasında tüm dünyada değişen güvenlik anlayışını incelemiş, bununla bağlantılı olarak bu değişen güvenlik anlayışı içerisinde AB'nin günümüzde sahip olduğu güvenlik algılamasını tasvir etmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda öncelikli olarak Batı Balkan ülkelerinin ve daha sonra Türkiye'nin AB'nin güvenlik algılaması içerisindeki konumlarını açıklamaya çalışmış ve bununla bağlantılı olarak bu ülkelerin AB'ye üyelik süreçlerini incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Batı Balkanlar, İstikrar ve Ortaklık Süreci, Güvenlik Çalışmaları, Entegrasyon Süreci, Arnavutluk, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan-Karadağ, Makedonya, Türkiye

Ela Tontu, “Relationship between the EU and Western Balkan Countries: Stabilisation and Association Process”

ABSTRACT

This thesis aimed to examine the ongoing relations between the EU and the Western Balkans in the light of the Stabilisation and Association Process which was initiated by the EU on 26 May 1999. The reason of why this subject is chosen is that, the EU’s new enlargement agenda includes the Western Balkans right along with Turkey. This thesis has tried to defend two arguments on this matter. The first one is that the main motive of the EU in developing its relations with the Western Balkan countries and integrating the region into the EU, is based on the security considerations of the EU. The second one is that the accession process of the Western Balkan countries would probably be completed before Turkey because of the new security understanding of the EU. Since both arguments are related with the present security perception of the EU directly, the security theories are considered as the fundamental framework of this thesis. In general, this paper has scrutinized the security concept that has changed all over the world after the Cold War, especially after the September 11th, within the extent of theoretical framework, and then it tried to describe the new security perception of the EU. The reason is to explain the position of the Western Balkan countries and then Turkey, within the security perception of the EU and to examine the EU membership process of the aforementioned countries accordingly.

Key Words: European Union, Western Balkans, Stabilisation and Association Process, Security Studies, Integration Process, Albania, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia and Montenegro, Macedonia, Turkey

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
TABLolar	x
I. GİRİŞ	1
II. BÖLÜM: TARİHSEL ÇERÇEVE: II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN BUGÜNE BATI BALKAN ÜLKELERİ	8
II.1. BALKANLAR'DA İLK SLAV YERLEŞİMİNDEN TİTO ÖNCESİ YUGOSLAVYA'NIN KURULUŞ AŞAMASINA KADAR OLAN SÜREÇTE BATI BALKAN ÜLKELERİ	9
II.1.1. Batı Balkanların Kısa Tarihçesi	9
II.1.2. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının (I. Yugoslavya'nın) Kuruluş Aşaması	11
II.1.3. Tito Dönemine Kadar Olan Süreçte Yugoslavya	16
II.2. TİTO DÖNEMİNDE YUGOSLAVYA FEDERAL HALK CUMHURİYETİ (1945 – 1980)	20
II.3. YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ'NİN DAĞILMASI VE BATI BALKAN ÜLKELERİNİN YAŞADIĞI SORUNLAR	25
II.4. ARNAVUTLUK – ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİ İLİŞKİSİ VE KOSOVA SAVAŞI	35
III. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE: DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI	40
III.1. POZİTİVİST TEORİLER VE GÜVENLİK	43
III.1.1. Realizm ve Neo-Realizm	43
III.1.2. Neo-Liberalizm	46
III.2. POST-POZİTİVİST TEORİLER VE GÜVENLİK	48
III.2.1. Post-Modernizm	49
III.2.2. Eleştirel Teori	51

IV. BÖLÜM: AB'NİN YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI	57
IV.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AT'NİN GÜVENLİK ALGILAMASI	59
IV. 2. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AB'NİN YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI	63
V. BÖLÜM: AB'NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN SÜREÇTEKİ BATI BALKANLAR POLİTİKASI	83
V.1. AT'NİN KURULUŞUNDAN BOSNA SAVAŞI'NA KADAR OLAN SÜREÇTEKİ MDAÜ POLİTİKASI	86
V.2. AB – BATI BALKAN ÜLKELERİ İLİŞKİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	92
VI. BÖLÜM: BATI BALKAN ÜLKELERİNİN AB'YE ENTEGRASYON SÜRECİ	109
VI.1. HIRVATİSTAN	110
VI.2. MAKEDONYA	117
VI.3. ARNAVUTLUK	126
VI.4. BOSNA-HERSEK	130
VI.5. SIRBİSTAN-KARADAĞ	136
VII. BÖLÜM: BATI BALKAN ÜLKELERİNİN AB'YE ENTEGRASYON SÜRECİ VE TÜRKİYE	147
VII. 1. TÜRKİYE'NİN AB'YE ENTEGRASYON SÜRECİ	150
VII. 2. AB'NİN YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI VE TÜRKİYE	158
VII. 3. TÜRKİYE VE BATI BALKAN ÜLKELERİNİN AB'YE ÜYELİK SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	161
VIII. GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	173
IX. KAYNAKÇA	179

KISALTMALAR DİZİNİ

AAET	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (<i>European Atomic Energy Community-EURATOM</i>)
AB	:	Avrupa Birliği (<i>European Union-EU</i>)
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu (<i>European Economic Community-EEC</i>)
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (<i>Organisation for Security and Co-operation in Europe-OSCE</i>)
AGSP	:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (<i>European Security and Defense Policy-ESPD</i>)
AKÇT	:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (<i>European Coal and Steel Community-ECSC</i>)
AT	:	Avrupa Topluluğu (<i>European Community-EC</i>)
ATRG	:	Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi
AVNOJ	:	Yugoslavya Anti-Faşist Halk Kurtuluş Konseyi (<i>Antifašističko V(ij)eće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije</i>)
BAB	:	Batı Avrupa Birliği (<i>Western European Union-WEU</i>)
BM	:	Birleşmiş Milletler (<i>United Nations-UN</i>)
CARDS	:	Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability in the Balkans
CEB	:	Avrupa Kalkınma Bankası Konseyi (<i>Council of Europe Development Bank</i>)
CEI	:	Merkezi Avrupa Girişimi (<i>Central European Initiative</i>)
COM	:	Komisyon (<i>Commission</i>)
COMECON	:	Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (<i>Council for Mutual Economic Assistance</i>)
CONV.	:	Konvansiyon (<i>Convention</i>)
EBRD	:	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (<i>European Bank for Reconstruction and Development</i>)
ECHO	:	Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Bürosu (<i>European Commission Humanitarian Aid Organization</i>)
EPC	:	Avrupa Siyasi İşbirliği (<i>European Political Cooperation</i>)

EUFOR	:	Avrupa Birliği Gücü (<i>European Union Force</i>)
EUPAT	:	Avrupa Birliği Polis Danışma Timi (<i>European Union Police Advisory Team</i>)
EUPM	:	Avrupa Birliği Polis Misyonu (<i>European Union Police Mission</i>)
FYR	:	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (<i>Federal Yugoslav Republic</i>)
FYROM	:	Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti (<i>Former Yugoslav Republic of Macedonia</i>)
GATT	:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>)
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GTS	:	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (<i>Generalized System of Preferences-GSP</i>)
ICTY	:	Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (<i>International Criminal Tribunal for crimes in former Yugoslavia</i>)
IGC	:	Hükümetlerarası Konferans (<i>Intergovernmental Conference</i>)
IMF	:	Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
IPA	:	Instrument for Pre-accession Assistance
ISPA	:	Instrument for Structural Policies for Pre-accession
KEİÖ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (<i>Black Sea Economic Co-operation-BSEC</i>)
MDAÜ	:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MFN	:	En Çok Kayrılan Ülke (<i>Most Favored Nation</i>)
ODGP	:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (<i>Common Foreign and Security Policy-CFSP</i>)
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i>)
OGSP	:	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (<i>Common Security and Defense Policy-CSDP</i>)
OJ	:	Official Journal
PHARE	:	Poland and Hungary Aid for Reconstruction the Economy
SAA	:	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (<i>Stabilisation and Association Agreement-SAA</i>)
SAP	:	İstikrar ve Ortaklık Süreci (<i>Stabilisation and Association</i>)

Process-SAP)

SAPARD	:	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SECI	:	Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (<i>South East European Co-operative Initiative</i>)
SEECP	:	Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (<i>South East Europe Co-operation Process</i>)
SEEC's	:	Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (<i>South East European Countries</i>)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAIEX	:	Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Ofisi (<i>Technical Assistance Information Exchange Office</i>)
TEU	:	Avrupa Birliği Anlaşması (<i>Treaty on European Union</i>)
UÇK	:	Kosova Kurtuluş Ordusu (<i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i>)
UNCHR	:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu (<i>United Nations Commission on Human Rights</i>)
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü (<i>World Trade Organisation</i>)

TABLÖLAR

Tablo 1.	AB'nin Batı Balkan Ülkelerine Yönelik Oluşturduğu Politikaların Tarihsel Gelişimi	94
Tablo 2.	1991-2001 Yılları Arasında AB'nin PHARE, OBNOVA ve CARDS Programları Kapsamında Batı Balkan Ülkelerine Sağladığı Mali Yardımlar	100
Tablo 3.	2002-2006 Yılları Arasında AB'nin CARDS Programı Kapsamında Batı Balkan Ülkelerine Sağladığı Mali Yardımlar	100
Tablo 4.	İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının, Avrupa Anlaşmaları ve Ankara Anlaşması ile Karşılaştırılması	102
Tablo 5.	Hırvatistan'ın Temel Verileri	111
Tablo 6.	Makedonya'nın Temel Verileri	118
Tablo 7.	Arnavutluk'un Temel Verileri	127
Tablo 8.	Bosna-Hersek'in Temel Verileri	131
Tablo 9.	Sırbistan-Karadağ'ın Temel Verileri	136
Tablo 10.	Türkiye'nin Temel Verileri	151
Tablo 11.	AB'nin Türkiye'ye 2002-2005 Yılları Arasında Sağladığı Katılım Öncesi Mali Yardımlar	157
Tablo 12.	2004 Yılı İtibariyle AB Haritası	164
Tablo 13.	AB'ye Üye ve Aday Ülkelerin Nüfus ve Ekonomik Göstergeleri (2005)	168

I. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında “Demir Perde”nin arkasında kalan Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin ileride Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) dahil edilmelerinin gerekliliği, Topluluğun ilk kuruluş aşamasından itibaren dile getirilmiştir.¹ Nitekim, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması’nın imzalanması ile başlayan ve zamanla diğer sektörler de yayılan Avrupa entegrasyonunun esas amacı, Avrupa kıtasında ekonomik ve bunun takibinde siyasi bütünleşmeyi sağlayarak geçmişte yaşanmış yıkıcı savaşların tekrarlanmasını engellemek olmuştur.² Bu bağlamda oluşturulmuş olan Avrupa Topluluğu (AT), Soğuk Savaş nedeniyle sadece Batı Avrupa ülkelerini kapsamış olsa bile, Topluluğun kuruluş amacı, tüm Avrupa’yı birbirine bağlayabilecek bir entegrasyon kurabilmek olarak gösterilmiştir. Örneğin, Avrupa Birliği’nin (AB) fikir babalarından biri olan Robert Schuman, 1963 yılında yaptığı bir konuşmada, AET’nin elde etmiş olduğu başarının MDA ülkelerine de yayılmasının, Topluluğun bir görevi olduğunu ifade etmiş ve bu ülkelerin Avrupa Topluluğuna katılmak istemesi halinde, Topluluğun bu yönde gerekli hazırlıkları şimdiden yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır.³ Federal Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ise, 12 Mayıs 2000 tarihinde Berlin’de bulunan Humboldt Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada, Robert Schuman’ın yukarıda belirtilen konuşmasına atıfta bulunarak, Avrupa bütünleşmesinin MDA ülkelerini kapsamadığı sürece eksik kalacağını belirtmiştir.⁴

¹ 5 Mart 1946 tarihinde dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ABD’nin Missouri eyaletinde Westminister Koleji’nde yaptığı konuşmada, ilk defa olarak II. Dünya Savaşı’nın Avrupa kıtasında yarattığı bölünmeyi “Demir Perde” lafı ile özdeşleştirmiştir.

² Pınar Bilgin, “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü”, Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 202.

³ Robert Schuman, “Declaration of 9 May 1950”, http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm (erişim tarihi: 9.7.2005)

⁴ Alman Dışişleri Bakanının konuşmasının metni için bkz. Joschka Fischer "From Confederacy to Federation - Thoughts on the Finality of European Integration", Humboldt Üniversitesi, Berlin, 12

Nitekim Fischer, sadece Batı Avrupa ile sınırlı olan bir AB'nin, her zaman için bir yok olma tehdidi altında olacağını belirtmiş; bunun nedeni olarak ise, Merkezi ve Doğu Avrupa'da güçler dengesi üzerine kurulu olan ve milliyetçi çatışmaların yaşanmasına sebep olan sistemi öne sürmüştür. Bu istikrarsız ortamın, gelecekte Batı Avrupa'yı da tehdit edebileceğini vurgulayan Fischer, bu doğrultuda AB genişlemesinin MDA ülkelerini de kapsamaya gerektiğinin altını bir kez daha çizmiştir.

Bu bağlamda ilk kuruluş aşamasından itibaren gelecekte tüm Avrupa'yı kapsamayı kendine görev bilen AT, Doğu Bloku'nda çözümlerin başlaması ile birlikte MDA ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. AT, geçiş döneminde bulunan MDA ülkelerindeki istikrarsız ortamın mümkün olduğunca azaltılabilmesi için bu ülkelerle ikili ticaret anlaşmaları imzalamış, aynı zamanda bu ülkelere ekonomik yardımlarda bulunmayı kabul etmiştir. Ancak AT bu yardımları, demokratik ve ekonomik reformlar yapmaya hazır olan ülkelere sağlayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda bazı MDA ülkelerinin AT ile ilişkisi daha hızlı ilerlerken, bazı ülkelerinki daha geri kalmıştır. Bu bağlamda bir MDA ve Batı Balkan ülkesi olan Arnavutluk'ta öngörülen demokratik ve ekonomik reform sürecinin geri kalması nedeniyle ve aynı zamanda, 25 Haziran 1991 tarihinde eski Yugoslavya Federe cumhuriyetlerinden Hırvatistan ve Slovenya'nın, Yugoslavya'dan bağımsız olduklarını ilan etmeleri ile bu bölgede başlayan savaş nedeniyle, Slovenya⁵ hariç, Batı Balkan ülkeleri ile ilişkilerde gelişme sağlanamamıştır.⁶ İlk olarak Slovenya'da, daha sonra ise Hırvatistan'da başlayan savaş, Nisan 1992 tarihinde Bosna-Hersek'e

Mayıs 2000 Almanya Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/ausgabe_archiv?archiv_id=1027 (speeches) (erişim tarihi: 20.8.2005)

⁵ AB-Slovenya ilişkileri, AB-MDA ülkeleri ilişkileri çerçevesinde gelişmiş ve Slovenya 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olmuştur.

⁶ Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nden ayrılan Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Sırbistan-Karadağ ile Arnavutluk'tan oluşan bölge, AB tarafından "Batı Balkanlar" olarak adlandırılmaktadır.

sıçramış, Bosna Savaşı'ı ancak, 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan "Dayton Anlaşması" ile son bulabilmiştir.⁷ Bu gelişme sonucunda, Eski Yugoslav cumhuriyetlerinde istikrar ve barış ortamının sağlanmaya başlamasıyla AB'nin, Arnavutluk da dahil olmak üzere, Batı Balkan ülkelerine yönelik politikalar geliştirmeye başladığı gözlemlenmiştir.

Ancak, 1998 yılında patlak veren Kosova Savaşı, Batı Balkanlar'da daha etkin bir rol üstlenilmesi gerektiği gerçeğini ortaya koymuştur. AB'nin gerek eski Yugoslavya'da süregelen savaflara müdahale etmede yetersiz kalışı, gerekse savaş sonrasında bu ülkelere karşı yürüttüğü politikaların, bu ülkelerde oluşması gereken istikrar, barış ve gelişim olgularını tetiklememiş olması nedeniyle AB, Almanya'nın da önerileri doğrultusunda, Batı Balkan ülkelere karşı yürüttüğü politikalarda derinleşme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda ilişkilerin yeni bir boyut kazanması, 26 Mayıs 1999 tarihinde, Avrupa Komisyonu'nun, Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmak için oluşturduğu yeni bir politika; "İstikrar ve Ortaklık Süreci" (*Stabilization and Association Process - SAP*) ile mümkün olmuştur.⁸ 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde yapılan Feira AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde ise, AB'nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, ileride AB'ye potansiyel aday ülke kabul edilebilecekleri belirtilmiştir. Bu gelişme doğrultusunda ilk olarak Hırvatistan, 21 Şubat 2003 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de yapılan AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde Konsey, Hırvatistan'ın AB'ye

⁷ 14 Aralık 1995 tarihinde Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında Paris'te imzalanmış olan Dayton Anlaşması, Bosna-Hersek'teki savaşı sona erdirmiştir.

⁸ COM/99/0235 final. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association Process for countries of South-Eastern Europe-Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Republic of Macedonia and Albania.

adaylığını kabul etmiştir. 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde gerçekleşen Brüksel AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde ise, Batı Balkan ülkelerinin geleceğinin AB sınırları içinde olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Makedonya ise, Mart 2004 tarihinde üyelik başvurusunu AB'ye iletmiştir. Bu gelişme sonucunda, 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde gerçekleşen AB Konseyi Brüksel Zirvesi'nde Makedonya da, AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir.

1999 yılından başlayarak AB'nin Batı Balkan ülkelerine karşı yürüttüğü politikalarda görülen bu büyük gelişmenin ardında, büyük çoğunlukla, tüm dünyada değişen güvenlik anlayışı yatmaktadır. Nitekim, komünist ideolojinin Avrupa'da ortadan kalkması ile birlikte 45 yıllık Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve bu durum birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminin en önemli tehdit unsuru olan iki süper güç arasında yaşanabilecek nükleer bir savaş yerini, aralarında nükleer silahların da bulunması muhtemel kitle imha silahlarının kullanılabileceği bölgesel ve etnik savaflara bırakarak güvenlik olgusunu daha karmaşık bir hale getirmiştir. Teknolojinin büyük bir gelişim göstermesi ile birlikte dünyada küreselleşme süreci de büyük bir hız kazanmış, haritalar üzerinde varolan sınırlar önemini yitirmeye başlamıştır. Bir ülkenin ekonomik göstergeleri, yabancı sermayenin ülke içindeki faaliyetlerinden daha fazla etkilenir boyutlara ulaşmış, dünyada artan işsizlik sonucunda ülkeler, göç hareketlerinden etkilenmeye başlamıştır. Uluslararası terörizm, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, çevre kirliliği gibi sorunlar, bütün ülkeler için en önemli tehdit unsurları arasında yer almaya başlamıştır. Bu doğrultuda eskinin geleneksel askeri odaklı güvenlik anlayışı yerini, askeri olmayan bir güvenlik olgusuna bırakmıştır.

Değişen güvenlik anlayışı, AB'nin politikalarını da etkilemeye başlamıştır. Nitekim AB, sınırlarının hemen ötesinde yaşanan etnik ve milliyetçi çatışmaların

kendisine de sıçramasından korkmuş olmakla birlikte, savaş nedeniyle birçok göç dalgasını da kabul etmek zorunda kalmıştır. Halen AB, Batı Balkan ülkelerinin sınır kontrollerinin yetersiz olması nedeniyle uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunlardan etkilenmektedir. Bu ülkelerin öngörülen reformları yerine getirmelerindeki en büyük itici gücün ise, AB'ye üyelik perspektifi olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Batı Balkan ülkelerinin İstikrar ve Ortaklık Sürecinin öngördüğü reformlar kapsamında kaydettikleri başarılar farklılık gösteriyor olsa bile AB, bu ülkeleri AB'ye entegre olma yolunda gösterecekleri kararlılık doğrultusunda, en kısa zamanda üye kabul edeceğini belirtmektedir. Zira bu genişleme, AB'nin kendisine ilk kuruluş aşamasından itibaren biçtiği bir görev olmakla birlikte, kendi güvenliği açısından da şart görülmektedir.

Belirtilen noktalar doğrultusunda bu tez, 26 Mayıs 1999 tarihinde, AB'nin Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmak için oluşturduğu "İstikrar ve Ortaklık Süreci" doğrultusunda gelişen AB-Batı Balkan ülkeleri ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu konunun tez konusu olarak seçilmesinin nedenlerinin başında, AB'nin beşinci genişlemesi sonrasındaki genişleme dalgası içerisinde Türkiye ile birlikte Batı Balkan ülkelerinin yer alması gelmektedir. Nitekim AB, "Değişen Güvenlik Anlayışı" doğrultusunda Batı Balkan ülkelerini kapsayan bir genişlemeyi kendi güvenliği açısından gerekli görürken; aynı zamanda bu bölgede istikrarın sağlanabilmesi, Soğuk Savaş sonrasında dünyada daha etkin bir siyasi rol üstlenmek isteyen AB için de önemli bir sınav niteliği taşımaktadır. Bu bölgenin AB ile ilişkileri konusunda Türkiye'de bugüne kadar önemli bir akademik çalışmanın yapılmamış olması da, bu konunun tez konusu olarak seçilmesinde büyük rol oynamıştır.

Bu çalışmanın temel argümanları şunlardır: İlk olarak, bölgeye komşu AB üyesi ülkelerin ekonomik çıkarları özellikle dikkate alınmakla birlikte, AB'nin bu bölge ile bütünleşmek istemesinin altında yatan temel güdü, AB'nin güvenlik anlayışına dayanmaktadır. İkinci olarak ise Batı Balkan ülkelerinin; başta Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, AB'ye üyeliklerinin, AB'nin kendi güvenliğinin pekiştirilmesi amacıyla, Türkiye'den önce kabul edilebilmesi muhtemel görülmektedir. Bu argümanları inceleyebilmek için öncelikli olarak teorik çerçeve oluşturulacak, daha sonra bu bağlamda Batı Balkanlar ve Türkiye incelenecektir.

Bu tez içerisinde, henüz bağımsız ülke statüsüne sahip olmadığı gerekçesiyle Kosova ele alınmayacaktır. Ayrıca, eski Yugoslavya Federe Cumhuriyetlerinden biri olan Slovenya da, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye üye olduğu için bu çalışma içinde yer almayacaktır. Bununla birlikte Karadağ Cumhuriyeti, 21 Mayıs 2006 tarihinde düzenlediği halk oylaması sonucunda bağımsızlığını ilan etmiş olmakla beraber, bu döneme kadar olan süreçte Sırbistan-Karadağ federasyonunun bir parçası olarak AB ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu bağlamda bu tez kapsamında Sırbistan-Karadağ'ın AB ile ilişkileri birlikte incelenecektir. Bunun yanı sıra, bu tez içerisinde genel olarak, AB'nin Batı Balkan ülkelere yönelik politikaları incelenecektir. Bu bakımdan, bu ülkelerin AB ile bütünleşmek istemelerinin amaçları bu tezin konusu olmayacaktır.

Bu çalışmanın yapılabilmesi için, öncelikli olarak birincil kaynak niteliği taşıyan AB dokümanları araştırılmıştır. Bununla birlikte, bu konuda yazılmış kitap ve makalelerden yararlanılırken, AB yetkililerinin konuşmalarına da başvurulmuştur.

Bu bağlamda, yukarıda belirtilen noktalar doğrultusunda bu çalışma içerisinde bu giriş bölümünden sonraki ikinci bölümde, Batı Balkan ülkelerinin II. Dünya Savaşından günümüze kadar olan süreçteki tarihsel gelişimlerine ve

parçalanma nedenlerine kısaca yer verilerek, Batı Balkan ülkelerinden Yugoslavya'nın kendi içinde yaşadığı savaşlar ve karşılaştığı siyasi sorunlar ile birlikte, bu ülkelerin Arnavutluk ile olan ilişkileri de anlatılmaya çalışılacaktır. Üçüncü olarak teorik çerçeve kapsamında, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan ve özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terörist saldırı sonrasında şekillenmeye başlayan "Değişen Güvenlik Anlayışı" incelenecek ve arkasından dördüncü olarak, bu değişen güvenlik anlayışı içerisinde AB'nin yeni güvenlik algılaması tasvir edilmeye çalışılacaktır. Beşinci olarak, AB'nin kuruluş aşamasından günümüze kadar olan süreçte, bu ülkelere karşı benimsediği politikalar incelenerek, Batı Balkan ülkelerine karşı AB'nin oluşturduğu politikalarda zaman içerisinde, AB'nin yeni güvenlik algılayışı da göz önünde bulundurularak, nasıl değişiklikler meydana geldiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Altıncı olarak, Batı Balkan ülkelerinin gelişimleri incelenerek AB'ye entegre olma süreçleri anlaşılmaya çalışılacaktır. Yedinci olarak, Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin AB'ye üyelik süreçlerinin bir karşılaştırılması yapılarak, Batı Balkan ülkelerinin AB için neden öncelikli konumda oldukları açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak ise, tezin temel argümanlarına yer verilerek, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

II. BÖLÜM

TARİHSEL ÇERÇEVE: II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN BUGÜNE BATI BALKAN ÜLKELERİ

Oldukça karmaşık bir etnik yapı üzerine kurulmuş olan eski Yugoslavya'nın, Tito dönemi sonrasında, dağılma sürecine girmesinin altında yatan nedenlerin anlaşılabilmesi için, 1929 yılında Yugoslavya adını alan ancak bunun öncesinde, 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan devletin ilk kuruluş aşamasının incelenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim, Batı Balkan ülkelerinin günümüzde yaşamakta olduğu sorunların temelinde, eski Yugoslavya'nın ilk kuruluş aşamasındaki yapısı ve eski Yugoslavya'yı meydana getiren devletlerin tarihsel farklılıkları büyük rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, Tito döneminde ortaya çıkmaya başlayan sorunların açıklanabilmesi için de, ilk kuruluş aşamasındaki yapının, II. Dünya Savaşı sonrasında uğradığı değişimin de incelenmesi gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda, bu bölüm içerisinde ilk olarak, eski Yugoslavya'yı meydana getiren etnik grupların ve Tito öncesi Yugoslavya'nın, kısa bir tarihsel incelemesine yer verilecektir. İkinci olarak, Tito döneminde eski Yugoslavya'nın nasıl yapılandırıldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak, Tito sonrası Yugoslavya'da dağılma nedenleri ve bu doğrultuda ortaya çıkan gelişmeler kısaca ele alınmaya çalışılacaktır. Bunun yanı sıra, bir Batı Balkan ülkesi olan ancak eski Yugoslavya'nın bir parçası olmayan Arnavutluk'un da, eski Yugoslavya ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

II. 1. Balkanlar'da İlk Slav Yerleşiminden Tito Öncesi Yugoslavya'nın Kuruluş Aşamasına Kadar Olan Süreçte Batı Balkan Ülkeleri

II.1.1. Batı Balkanların Kısa Tarihçesi

Güney Slavları (Sırp, Hırvatlar ve Slovenler) bir çatı altında biraraya getirme düşüncesi ilk olarak, 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması ile hayata geçirilmiştir. Bu devletin Yugoslavya olarak anılmaya başlaması ise, 1929 yılında gerçekleşmiştir.

Bu birleşmenin gerçekleşmesi öncesinde, eski Yugoslavya'nın bulunduğu topraklar üzerinde uzun yıllar Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları yönetimi hüküm sürmüştür. Bu bağlamda, bu iki imparatorluğun bu topraklar üzerinde hüküm sürmesi, bölgede yaşayan ırkların ayrı ayrı kültürler ile etkileşim göstermelerine neden olmuştur. Nitekim Balkanlar, uzun yıllar boyunca doğu ile batı arasında bir köprü niteliği görmüş, farklı dinlerin ve dillerin etkisi altında kalmış, aynı zamanda dış güçlerin etkisi altında oldukça karışık bir etnik yapı sergilemiştir.

Slavlar, Balkanlar'a ilk olarak 6. yüzyılda yerleşmeye başlamıştır. Slavlar zamanla kültürel, toplumsal ve tarihi değişimler sonucunda kendi aralarında Güney, Batı ve Doğu Slavlar olarak adlandırılmışlardır.¹ Eski Yugoslavya'da bir araya getirilmeye çalışılan Güney Slavlar, Orta Çağ başlarında bağımsız birer devlet kurmaya çalışmışlarsa da, kurulan bu devletler uzun süreli olamamıştır. Slovenler, 748 yılından başlayarak Frenk yönetimi altına girmeye başlamış ve bu dönemde Hıristiyanlığı benimsemişlerdir. Hırvatların kurdukları devlet ise, kısa süreli bir bağımsızlık dönemi yaşadığından sonra, 1120 yılı sonrasında Macaristan Krallığının egemenliği altına girmiş, 1526 yılında ise Macarlarla birlikte Habsburg İmparatorluğu'na dahil olmuştur. Makedonya ise, Orta Çağ boyunca Bizans

¹ Günümüzde Sırp, Hırvatlar, Slovenler ve Bulgarlar Güney Slav Ulusları; Polonyalılar, Çekler ve Slovaklar Batı Slav Ulusları; Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar Doğu Slav Ulusları olarak tanımlanmaktadır.

İmparatorluğu'nun himayesi altında kalmıştır.² Kuruluşları aşamasında bağımsız olan Bosna ve Hersek bölgeleri ise, kısa süre içerisinde Hırvatların ve Sırların bu topraklar üzerindeki çekişmelerine sahne olmuşlardır. Ancak Bosna ve Hersek toprakları da, 1463 yılında Osmanlı egemenliği altına girmiştir.³

Sırların kurdukları devlet ise, diğer Güney Slav devletlerine nazaran, Balkanlar'da daha etkin bir rol oynayabilmiştir. İlk olarak Kuzey Sırbistan ve Karadağ topraklarına yerleşen Sırlar, zaman içerisinde güçlenerek Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek'in doğu kesimi ile birlikte, Teselya ve Epir'i de topraklarına katmışlardır.⁴ Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da etkisini göstermeye başlaması ile birlikte Sırbistan'ın gücünün azaldığı da görülmüştür. Sırbistan, 1389 Kosova Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aldığı yenilgi sonucunda, Osmanlı himayesi altına girmiştir.

Slav kökenli olmayan Arnavutlar ise Balkan bölgesine çok önceleri yerleşmiş bulunsalar bile, 20. yüzyıla kadar politik bir birlik oluşturamamışlardır. Arnavutların yaşadığı topraklar da, 1454 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır.⁵

Balkanlar'da, Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Habsburg İmparatorluğu'nun da etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu, eski Yugoslav topraklarının güney ve doğu bölgeleri üzerinde hüküm sürerken, Habsburg İmparatorluğu eski Yugoslav topraklarının kuzey ve batı bölgelerini işgal etmiştir.⁶ Bosna-Hersek ile Hırvatistan arasındaki sınır, uzun bir süre bu iki imparatorluğun da sınırı olma görevi görmüştür. Bu doğrultuda, uzun yıllar

² Daha fazla ayrıntı için bkz. İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, , 2003, s. 25; Tanel Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995, s. 20.

³ Ibid.

⁴ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 26; Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Volume I*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983, s. 19.

⁵ Charles and Barbara Jelavich, *The Balkans*, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1965, s. 22.

⁶ Carole Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, Londra, Greenwood Press, 1998, s. 3.

Habsburg İmparatorluğu himayesi altında kalan Hırvatlar ve Slovenler, Katolik mezhebinin de etkisiyle Batı kültürü ile bütünleşmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan Sırlar ise Ortodoks mezhebine bağlı kalırken, 10. yüzyıldan itibaren hem Katolikliği, hem de Ortodoksluğu kabul etmeyen Bogomil felsefesini benimsemiş olan Bosna-Hersekliiler, Osmanlı İmparatorluğu himayesinde Müslümanlığı seçmişlerdir.⁷ Osmanlı toprakları dahilindeyken Müslümanlığı kabul eden diğer bir ulus ise, Arnavutlar olmuştur.⁸

Slovenler, 1830'lardan başlayarak dil olarak da diğer eski Yugoslav devletlerinden farklılıklar göstermiş, Latin alfabesini ve Slovence dilini benimsemişlerdir. Sırbistan ile Hırvatistan, kendilerini birbirlerinden tamamen farklı kültürler olarak tanımladıkları halde, 1830'lardan sonra Sırpça-Hırvatça ortak dilini kullanmaya başlamışlardır. Ancak Sırlar Kiril alfabesini kullanırken Hırvatlar, Latin alfabesini kullanmaya devam etmişlerdir. Bosnalılar ve Karadağlılar da Sırpça-Hırvatça dilini benimsemişlerdir. Bulgar etkisi altında kalmış olan Slav Makedonlar ise, Bulgarca'ya çok yakın olan bir dili kendi anadilleri olarak seçmişlerdir.⁹ Ancak Makedonlar, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Tito yönetimine kadar resmi açıdan ayrı bir ulus olarak tanınmamışlardır.

II. 1.2. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının (I. Yugoslavya'nın) Kuruluş Aşaması

Eski Yugoslavya'yı meydana getiren devletler arasında yukarıda belirtilen farklılıklar olmasına rağmen, Batı Avrupa'da meydana gelen aydınlanma ve milliyetçi akımlar sonucunda ortaya çıkan fikirler, 18. yüzyılın sonları ve 19.

⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Tanıl Bora, *Bosna-Hersek, Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994, s. 18-21; Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 28-29.

⁸ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 29.

⁹ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 4.

yüzyılın başlarında, gerek Habsburg İmparatorluğu'nda yaşayan, gerekse Osmanlı himayesinde bulunan bu ulusları etkilemeye başlamıştır. Nitekim, eski Yugoslavya'yı meydana getiren uluslarda entelektüel kesimlerin ortaya attığı milliyetçi fikirler sonucunda Güney Slavları bir araya getirme düşüncesi de, 19. yüzyılın sonlarına doğru ilk kez ortaya çıkmıştır.¹⁰

Batı Balkan uluslarında oluşmaya başlayan bu milliyetçi bilinç, kısa sürede politik amaçlara dönüşmeye başlamıştır. Batı kültürü etkisinde gelişen Slovenlerde ve Hırvatlarda, bu milliyetçi bilinç daha önce ortaya çıkmış olmasına rağmen, ilk olarak Sırlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzlüğünden yararlanarak bağımsızlık girişimleri içine girmiştir.¹¹ İlk defa 1804 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Sırlar, bu dönemde Rusların Osmanlı ile savaş halinde olmasından yararlanmış ve Rusya tarafında yer almışlardır. Bundan sonra 1812 yılında tekrar ayaklanan Sırlar, Osmanlı tarafından bastırılmış olsalar bile, yine Rusya'nın yardımı ile 1817 yılında Osmanlı'dan kısmi özerklik statüsü kazanmışlardır. 1875 yılında ise, Bosna-Hersek'te Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlayan ayaklanmayı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir Slav hareketi olarak gören Sırlar ve Karadağlılar, Osmanlı'ya karşı savaş açmışlardır.¹² Sırlar bu savaşta yenilgiye uğramış olsalar bile, Rusya'nın savaşa müdahalesi ile birlikte Osmanlı ağır bir yenilgiye uğramış ve Sırlar kazanan taraf konumunu elde etmişlerdir. Savaş sonrasında imzalanan ve Rusya'nın çıkarlarına uygun düşen Ayastefanos Antlaşması'ndan (*San Stefano Treaty*) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun memnun olmayışı ve İngiltere ile Almanya'nın baskıları neticesiyle, 1878 yılında Berlin Kongresi'nde tekrar toplanılmış ve Ayastefanos Antlaşması geçersiz

¹⁰ Alex N. Dragnich, *Yugoslavia's Disintegration and the Struggle for Truth*, East European Monographs, New York, Columbia University Press, 1995, s. 46.

¹¹ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 4.

¹² Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 23-24.

kılınmıştır.¹³ Sırbistan ve Karadağ'a bağımsızlık tanınırken, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan denetimi altına bırakılmıştır.¹⁴

Bu gelişmeler sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da egemenliğini sona erdirmek ve Osmanlı himayesinde kalan Arnavutluk ve Makedonya topraklarını ele geçirmek için başlatılan I. Balkan Savaşı'nda (1912-1913); Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan, birlik olarak Osmanlı'ya karşı savaşmışlardır. Bu savaş sonucunda Osmanlı yenilgiye uğramıştır. Bulgaristan ile diğer Balkan ulusları arasında Makedonya toprakları üzerinde söz sahibi olabilmek amacıyla yaşanan II. Balkan Savaşı sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile ise, Makedonya toprakları büyük ölçüde Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaştırılmıştır. Savaş sonucunda Arnavutluk da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun desteği sonucunda bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur.¹⁵

Balkan Savaşları sonucunda Sırbistan topraklarının, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun karşı çıkmalarına rağmen büyük ölçüde artması, I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında başlayan savaş, kısa sürede büyük güçlerin çıkar çatışmaları doğrultusunda bir dünya savaşı haline gelmiştir. Almanya, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer alırken; Rusya, Fransa ve İngiltere, Sırbistan ile birlikte saf tutmuşlardır.¹⁶

I. Dünya Savaşı sırasında Sırbistan, bir yandan Büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirebilmek amacıyla topraklarını genişletmeye, diğer bir yandan da, 1914 yılında Sırbistan Başbakanı Nikola Paşiç tarafından deklare edilen, Sırp

¹³ 1856 yılından itibaren Habsburg İmparatorluğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olarak anılmaya başlanmıştır.

¹⁴ Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 52-53.

¹⁵ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 37.

¹⁶ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 34.

Parlamentosu tarafından da onaylanan ve savaşın amacı olarak gösterilen, Güney Slavlarını bir araya getirme düşüncesini gerçekleştirmeye çalışmıştır.¹⁷ Bu doğrultuda savaş öncesinde halen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde edememiş Hırvat ve Sloven uluslarını, ayrıca Avusturya-Macaristan toprakları içinde yaşayan Sırpı örgütlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Hırvat-Sırp Dalmaçya İttifakının, Güney Slavları bir araya getirme amacıyla kurduğu Yugoslav Komitesine de destek vermiştir.

Sırbistan ile Yugoslav Komitesi arasında bir bağ kurulmuş olsa bile, düşünce olarak farklılıklar söz konusu olmuştur. Sırbistan, savaş sonrasında Sırp üstünlüğü altında merkezi bir devlet kurmayı amaçlarken, Yugoslav Komitesi federal bir örgütlenmeyi savunmuştur. Düşünce farklılıkları Sırbistan ile Sloven ve Hırvat partileri arasında da başgöstermiştir. Sırbistan'ın aksine bu partiler, savaş sonrasında bütün Güney Slavların değil, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında bulunan Güney Slavların birleştirilmesi düşüncesini savunmuşlardır. Nitekim bu doğrultuda, Sloven, Hırvat ve Sırp Milli Komitesini kurmuşlar ve dış ilişkilerde Yugoslav Komitesine yetki vermişlerdir.

Ancak, savaş esnasında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın İtalya ile gizlice Londra Antlaşması'nı imzalaması ve bu antlaşma doğrultusunda İtalya'ya, bu üçlü Müttefik yanında yer alması durumunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Dalmaçya kıyılarının ve Kuzey Adriyatik topraklarının vaat edildiğinin ortaya çıkması sonucunda, Yugoslav Komitesi ile Sırbistan, bu antlaşmanın gerçekleşmemesi için birlikte hareket etme kararı almışlardır.¹⁸ Bu gelişme doğrultusunda 1917 yılının Temmuz ayında bir araya gelen Sırp, Hırvat ve Sloven

¹⁷ Dragnich, *Yugoslavia's Disintegration and the Struggle for Truth*, s. 46-47; Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 35.

¹⁸ Dragnich, *Yugoslavia's Disintegration and the Struggle for Truth*, s. 48.

temsilcileri, Korfu Deklarasyonu'nu yayınlamışlar ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Sırp Karayorgiyeviç Hanedanlığı altında kurulmasına karar vermişlerdir.

Bu gelişmeler yaşanırken, Rusya'da 1917 yılında Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesi ve Rusya'nın savaştan çekilmesi sonucunda Sırbistan, önemli bir desteğini kaybetmiştir. Savaşı kazanan güçler olarak Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin öne sürdüğü "her ulusun kendi geleceklerini belirleme hakkı" (*self-determination*) söylemleri, Sırbistan tarafından kurulacak Krallığa tehdit olarak görülmüştür.¹⁹ Nitekim o dönemde, Slovenler ve Hırvatlar arasında bağımsızlığı destekleyen birçok grup varolmuştur. Bu gelişmeler Sırbistan'ın, kurulacak Krallığın oluşumunda, Sloven ve Hırvatlara karşı daha uzlaşmacı bir tavır sergilemesine neden olmuştur.²⁰

Bu gelişmelerin yanı sıra, Sırbistan'ın savaşı kazanan tarafta yer alması sonucunda büyük güçler, Sırbistan'ın isteği doğrultusunda bu yeni oluşacak Krallığın kurulmasına destek vermişlerdir. Kurulacak Krallığın yapısında Sırp, Hırvatlar ve Slovenler arasında tam bir uzlaşma sağlanamamışsa da, savaş yorgunu Slovenler ve Hırvatlar kurulacak bu yeni Krallığın her durumda kendi kimliklerini ortaya koymakta daha etkili olacağını düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda, 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, önceden kararlaştırıldığı üzere Sırp Karayorgiyeviç Hanedanlığı yönetiminde kurulmuştur.²¹ Savaş sonucunda yıkılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun himayesinde bulunan Bosna-Hersek topraklarının da, kurulan bu yeni Krallığa dahil edilmesi öngörülmüştür.²² Krallığın

¹⁹ Ibid.

²⁰ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 39.

²¹ Ibid.

²² Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, s. 64.

kurulmasından kısa bir süre sonra ise, sırasıyla Karadağ ve Voyvodina halkları da Krallığa katılma kararı almışlardır.²³

II. 1.3. Tito Dönemine Kadar Olan Süreçte Yugoslavya

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, kuruluş aşaması itibariyle etnik açıdan birçok ulusu bünyesinde toplayarak, kültürel ve dini açıdan farklılıklar gösteren ulusların bir araya geldiği bir devlet olma özelliği taşımıştır. Nitekim Krallık bünyesinde sadece Sırlar, Hırvatlar ve Slovenler resmi olarak ayrı birer ulus olarak kabul edilmiş ise de; Boşnaklar, Makedonlar, Arnavutlar, Almanlar, Macarlar, Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler de I. Yugoslavya içerisinde önemli bir yer teşkil etmişlerdir. Böyle karmaşık bir yapı sergileyen Krallıkta en önemli sorun, bu devletin nasıl yönetileceği konusu olmuştur. Zira, Krallığın kuruluş aşamasından itibaren, kuruluş öncesinde de görüldüğü üzere, görüş ayrılıkları kısa zamanda başgöstermeye başlamıştır.

Sırlar, Krallık içerisinde % 43'lük bir nüfusa sahip olmakla birlikte, I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı büyük başarılar elde etmiş olmaları ve bu savaşta birçok kayıp vermeleri dolayısıyla kendilerini bu yeni Krallığın varisleri olarak görmüşlerdir.²⁴ Bu bağlamda, kendi bünyelerinde merkezi otoriteye sahip bir Krallık kurma yoluna gitmişlerdir. Hırvatlar (% 23) ve Slovenler (% 8,5) ise, kendilerinin de yönetimde söz sahibi olabilmeleri için, olabildiğince federal bir yapının oluşturulmasına destek vermişlerdir.²⁵ Ancak Krallık, özellikle 1921 yılı itibariyle, tamamen Sırların kontrolünde yönetilmeye başlanmıştır. Zira, Ortaçağ Sırp İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Kosova'da aldığı yenilgi ve I. Dünya Savaşı'na neden olan Avusturya veliahtının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi ile aynı güne denk gelen 28 Haziran 1921'de

²³ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 37.

²⁴ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 39.

²⁵ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 8.

Sırp, devleti merkezileştirmeyi ve üniterleştirmeyi sağlayacak 1921 Anayasası taslağını parlamentoya sunmuşlardır.²⁶ Birçok protesto ve karşı çıkmaya rağmen anayasa parlamentoda kabul edilmiştir.

Krallık kapsamında milli ve etnik farklılıkların aşılmadığının bir göstergesi de siyasi partiler olmuştur. Kurulan 40 kadar partiden yalnızca iki tanesi ulusal farklılıkları gözardı edebilmiştir. Ancak bunlardan biri olan Demokrat Parti de, zamanla Sırp'ların etkisine maruz kalmıştır. Diğer parti ise, 1920'de kurulan Yugoslav Komünist Partisi olmuştur.²⁷

Devletin örgüt yapısının hızla Sırplaştırılması sonrasında diğer etnik yapılara mensup birçok grup, çeşitli baskılar ile karşı karşıya kalmıştır. Devlet bütçesinin büyük bir kısmı Sırbistan'a ayrılırken, diğer bölgelere yapılan yatırımlar oldukça az miktarlarda tutulmuştur. Devlet yapısı altında sosyal, kültürel, dini ve etnik farklılıklar gösteren gruplar arasında uyum sağlanması büyük bir sorun oluştururken, ülke ekonomisi de oldukça kötü bir seyir göstermiştir. Bu gelişmelere en büyük tepki Hırvat siyasi güçlerinden gelmiştir. Nitekim, Hırvat Cumhuriyetçi Köylü Partisi lideri Stepan Radiç, 1920 yılında bağımsız bir Hırvat Köylü Cumhuriyeti kurulması yolunda kampanya yürütmüştür. Birçok baskı sonucunda Radiç, daha uzlaşmacı bir politika izlemek zorunda kalmış, 1925 yılında yapılan seçimler sonrasında 1921 Anayasası'nı kabul ettiğini belirtmiş ve bu doğrultuda kurulan hükümette yer almıştır. Ancak, Radiç'in tutumunun tekrardan sertleşmesi üzerine Radiç, 1928 yılında Sırp Radikal Partisinin bir üyesi tarafından öldürülmüştür. Bu olay Hırvatlar arasında büyük bir tepki yaratmış ve bundan sonraki süreçte Hırvat milliyetçileri arasında gizli örgütlenmelere yol açmıştır.²⁸

²⁶ Ibid., s. 9.

²⁷ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 41.

²⁸ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 44; Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 40.

Bu gelişmeler sonucunda 1929 yılına gelindiğinde ülkede, kuruluş itibari ile 10 yıl içerisinde 24 hükümet işbaşı yapmıştır. İstikrarın sağlanamaması sonucunda Kral Aleksander, Ocak ayında 1921 Anayasası'nı ve parlamentoyu feshetmiş, devletin adını "Yugoslavya Krallığı'na" dönüştürmüştür. Dini ve etnik kimlik taşıyan tüm partiler kapatılmış, ülke toprakları, altısında Sırpların çoğunlukta bulunduğu dokuz bölgeye ayrılmıştır. Sırp milliyetçiliğinin arttığı bu dönemde muhalefet ise, çalışmalarını yeraltından devam ettirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Kral Aleksander, 1934 yılında Fransa'ya yaptığı bir ziyaret sırasında öldürülmüştür.²⁹

Kral Aleksander'ın ölümünden sonra başa geçen Peter, gerginliklerin azaltılması amacıyla Hırvatlarla karşı daha uzlaşmacı bir tutum sergilemeye başlamıştır. Hırvat desteğini biraz olsun sağlayabilmek için Hırvatistan'a özerklik tanıma yoluna gitmiştir. Bu özerk bölge içerisine Hırvatistan topraklarının yanı sıra, Bosna-Hersek topraklarının da önemli bir kısmı dahil edilmiştir.³⁰

Bu gelişmelerin yanı sıra, II. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte Almanya'nın ve İtalya'nın Yugoslav sınırına dayanması sonucunda, Sırp hükümeti üzerindeki baskı da giderek artmıştır. 25 Mart 1941 tarihinde Almanya, Yugoslavya'nın mihver devletlere katılması için bir anlaşma imzalaması yönünde, Sırp Hükümetine baskı yapmıştır. Hükümet anlaşmayı imzalamış, ancak bu durum Sırp milliyetçilerin çoğunlukta olduğu ordunun tepkisine yol açmıştır. Yapılan askeri darbe ile kral düşürülmüştür. Bunun sonucunda Almanya, 6 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'ya karşı savaş açmıştır. 17 Nisan 1941 tarihinde, Yugoslav ordusu tamamen teslim olmak zorunda kalmıştır.³¹

²⁹ Frist W. Hondius, *The Yugoslav Community of Nations*, Netherlands, Mouton and Co. N. V. Publishers, 1968, s. 111.

³⁰ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 46.

³¹ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 11.

Yugoslavya'da ordunun teslim olmasından kısa bir süre sonra, Yugoslav topraklarının büyük bir çoğunluğu mihver devletlerince işgal edilmiştir. Yalnızca, daha önceden Hırvatistan'a özerklik tanınmış bölgede, Hırvatların desteğinin sağlanabilmesi için, Almanya'nın himayesinde bağımsız bir Hırvat Devleti kurulmasına izin verilmiştir. Bu devletin başına, 1920'lerde kurulmuş olan ve Sırbistan'dan bağımsız bir Hırvatistan kurmayı kendisine amaç edinen faşist "Ustaşa" örgütü üyesi Ante Paveliç getirilmiştir.³² Bağımsız Hırvatistan devletinin yönetimini üstlenen Ustaşa Örgütü, savaş süresince diğer Yugoslav halklarına karşı Almanların yanında yer almıştır. Bununla birlikte Hırvatistan'ı yabancı ögelerden arındırmaya ve Katolikliği yeniden canlandırmaya da çalışmıştır. Bu bağlamda, Hırvatistan devleti toprakları altında yaşayan birçok Sırp ya katledilmiş ya göç etmeye zorlanmış ya da zorla Katolikleştirilmiştir. Sırp'ların yanı sıra birçok Yahudi ve Çingene de bu baskılara maruz kalmıştır.³³ Bu olaylar Sırp'lar başta olmak üzere tüm Yugoslav halklarının hafızalarından hiçbir zaman silinmemiştir.

Yugoslavya'da işgale ve Ustaşa hareketlerine karşı olarak ilk direniş hareketi, Sırp milliyetçilerin örgütü "Çetnikler" tarafından başlatılmıştır. Bu örgütün amacı, Alman işgaline bir son vermenin yanı sıra, Sırp olmayan bütün ulusları da Sırbistan'dan atmak olduğu için, diğer Yugoslav halklarından destek görememiştir. Çetnikler, Almanlara karşı savaşırken, Ustaşa örgütü ile de bir iç savaş başlatmışlardır.³⁴

İşgale karşı direniş gösteren diğer bir örgüt ise, Yugoslav Komünist Partisinin üyesi Tito önderliğindeki Partizan hareketi olmuştur. Partizanlar, işgale karşı direnirken, savaş sonrasında iktidara gelme amacı da gütmüşlerdir. Partizanlar, savaş

³² Hondius, *The Yugoslav Community of Nations*, s. 115.

³³ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 11-12.

³⁴ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 52.

sonrasında Yugoslavya'da tüm ulusların temsil edilebileceği bir yönetim kurmak istemişlerdir.³⁵

Çetnikler ve Partizanlar, başlangıçta Alman işgaline karşı birlikte savaşmışlar, ancak çakışan amaçlar nedeniyle bir süre sonra karşı cephelere düşmüşlerdir. Yugoslavya'da işgalci güçlere karşı savaş sürerken, ülkede önemli bir de iç savaş yaşanmıştır. Milliyetçi Sırp ve Ustaşa hareketlerine karşı olan halkın büyük bir kısmı Partizanları desteklemiştir.

Tito, 1942 yılında kurduğu Yugoslavya Anti-Faşist Halk Kurtuluş Konseyi'ni (AVNOJ) işgalden kurtarılan toprakların resmi yönetimi olarak belirlemiştir. 1943 yılının Kasım ayında ise Tito, Yugoslav halkları tarafından da geniş destek görmesi sonucunda Konseyi, tüm Yugoslavya'nın resmi hükümeti olarak ilan etmiştir.³⁶ Savaşın bitimine doğru Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi ile birlikte, Yugoslavya'nın da savaş sonrasında nasıl bir yönetime sahip olacağı belirmeye başlamıştır. Mayıs 1945 yılında, Berlin'in düşmesi ile birlikte Almanya topraklarındaki savaş sona ermiş, işgal kuvvetleri hızla Yugoslav topraklarından çekilmiştir. Bu gelişmeler sonrasında Yugoslavya'da, yalnızca partinin izin verdiği kişilerin katıldığı seçimlerde oyların %90'ını alan Tito, yeni şekillenecek cumhuriyetin başına geçmiştir. 29 Kasım 1945 tarihinde Krallığın resmen sona erdiği açıklanmış, yerine Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kurulduğu belirtilmiştir.³⁷

II. 2. Tito Döneminde Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti (1945-1980)

Tito'nun kurduğu Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan 1946 Anayasası'na göre, Yugoslavya'da Krallığın sona erdiği açıkça belirtilmiş, yerine altı

³⁵ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 46-47.

³⁶ Ibid., s. 52.

³⁷ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 59.

cumhuriyetten oluşan sosyalist bir federal cumhuriyet kurulduğu vurgulanmıştır.³⁸ Anayasaya göre bu altı federal cumhuriyet; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, Sırbistan toprakları içinde bulunan Kosova ve Voyvodina'ya da özerklik statüsü verilmiştir.³⁹ Tito yönetimi altında, I. Yugoslavya'dan tamamen farklı olarak, tüm cumhuriyetlerin yönetimde temsil edilmesine çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda, I. Yugoslavya'ya göre ülke yönetiminde birçok değişiklik yapılması ile birlikte, Sovyet modeli sosyalist bir rejim de kurulmuştur. Bu doğrultuda, ülkede bulunan sanayi kamusallaştırılmış ve ekonomik kalkınma merkezi idarenin kontrolü altına bırakılmıştır. Sovyet sisteminin benimsediği hızlı kalkınma için ağır sanayiye yönelme politikası, Yugoslavya'da da uygulanmaya başlanmıştır. Ülkede bu yeni gelişmelere karşı olanlar ise bastırılmaya çalışılmıştır.

Yugoslavya'da kurulan Sovyet tipi sosyalist rejim, Yugoslavya ile SSCB arasında belli bir yakınlığın kurulmasına neden olmuşsa da, Tito ile Stalin arasında yaşanan çekişme, iki ülke arasındaki ilişkilerin 1948 yılında tamamen bir kopuş yoluna girmesine yol açmıştır. Nitekim Stalin'in, II. Dünya Savaşı sırasında Partizanlara destek vermemesi ve savaşın bitimine doğru Yugoslavya'yı Batı güçleri ile yarı yarıya paylaşmış olduğunun Tito tarafından sezilmesi dolayısıyla, ilişkiler uzun bir süre mesafeli bir şekilde devam etmiştir. 1948 yılına gelindiğinde ise, Tito'nun karizmatik kişiliğini ve Balkanlar'da kurmak istediği Balkan Federasyonu'nu kendisine bir tehdit olarak gören Stalin, Yugoslavya'yı tam olarak kendi kontrolüne almak istemiş, ancak Tito'nun karşı çıkmaları doğrultusunda bunu

³⁸ 1963 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhuriyetin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti olarak belirlenmiştir.

³⁹ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 12.

başaramamıştır. Bu gelişmelere karşı Stalin, tepki olarak Yugoslavya'nın Kominform'dan⁴⁰ tasfiyesini istemiştir.⁴¹

Bu gelişme sonucunda Tito, Sovyet modelinden farklı olarak kendi sosyalizmini yaratma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, 1950'lerden başlayarak ülkede oluşturulmaya çalışılan özyönetim (*self-management*) ile devlet ve parti yönetimi bünyesinde olan mülkiyetlerin toplumsallaştırılması yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda işletmelerin yönetiminde, işçiler tarafından oluşturulan İşçi Konseylerinin de etkili olmasına izin verilmiştir.⁴² Kamulaştırılan tarımsal alanların birçoğu da, çiftçilerin yönetimi altına bırakılmıştır. Ancak yine de, en üst düzeyde karar alma merkez tarafından yapıldığı için, işletmelere fazla bir söz hakkı tanınmamıştır. Özyönetimde ortaya çıkan bu sorun, 1960'larda yapılan reformlar ile aşılmaya çalışılmıştır. Ekonomik reformlar, ekonomik planlamada merkezi idarenin kontrolünün azaltılıp, altı cumhuriyete daha fazla kontrol verilmesini sağlamıştır.⁴³ Ancak bununla beraber, federal bölümler arasında ayrımcılık ve milliyetçiliğin tekrardan ortaya çıkması engellenememiştir. Nitekim, federal bölgeler politik güç kazanırken, yalnızca kendi çıkarlarını düşünmeye başlamışlardır.⁴⁴ Az gelişmiş bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki fark ise, giderek açılmaya devam etmiştir.

Yugoslavya'da ekonomik reformların yanı sıra, 1960'ların ortasında baskıcı rejimin azalması da söz konusu olmuştur. Bu bağlamda önemli bir gelişme, istihbarat örgütünün başında bulunan, Sırp asıllı Rankoviç'in görevden alınması olmuştur. Bu gelişme ile birlikte ülkede, gizli polisin gücünün kısıtlanması yoluna gidilmiştir.⁴⁵

⁴⁰ Kominform, Komünist Partileri bir araya getirmek amacıyla kurulan Komintern'in 1943 yılında ortadan kalkmasından sonra, savaşın bitmesi ile birlikte 1947 yılında kurulmuştur.

⁴¹ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 61-65.

⁴² Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 59.

⁴³ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 15.

⁴⁴ Lenard J. Cohen, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, San Francisco/Oxford, Westview Press, 1993, s. 29-30.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 29.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren radyo, gazete ve dergi yayınının yasak olduğu ülkede, 1960'ların ortalarına doğru önemli gelişmeler kaydedilmiştir.⁴⁶

1950'lerde ve 1960'larda genel anlamda önemli ekonomik gelişme elde etmiş, Batı'ya yakın, baskıcı rejimin nispeten azaltıldığı ve Sovyet modelinden uzak bir sosyalist rejime sahip olan Yugoslavya, 1960'ların sonuna gelindiğinde dışarıdan bakıldığı zaman oldukça başarı sağlamış bir ülke olarak algılanmıştır. Ancak, ülkede artık bir sorun değilmiş gibi gözükken milliyetçilik, bu refah ve liberal ortam içerisinde artmaya başlamıştır. Ülkede milliyetçiliğin artmaya başladığının en önemli göstergeleri Hırvatistan'da ortaya çıkmıştır. Yugoslavya'nın kuruluşundan itibaren ekonomik açıdan Slovenya ile birlikte diğer bölgelere oranla daha üstün bir konumda olan Hırvatistan, geri kalmış bölgeler ve özellikle de Sırbistan tarafından sömürülüyor olmaktan şikayet etmeye başlamıştır. Bu dönemde Hırvatistan'ın kültürünün ve dilinin üstünlüğünden de bahsedilmeye başlanmıştır.⁴⁷ Hırvatistan'da artmaya başlayan milliyetçilik akımının bir sonucu olarak 1971 Kasım ayında 30 bin öğrenci, Hırvatistan'a özerklik verilmesi yolunda yürüyüş yapmıştır. Tito'nun askeri müdahalede bulunma yolunda uyarı yapması ile gösteriler yatıştırılmış, ancak birçok öğrenci tutuklanmış, birçok parti mensubu da görevinden alınmıştır.

Aynı dönemde Slovenya Başbakanı, Slovenya'yı Yugoslavya'dan koparma yolunda girişimlerde bulunma suçlamasıyla görevinden alınmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte, Sırbistan'ın ülke genelinde tekrardan üstünlük kurma yolunda çalışmalar yaptığı kaygısı ile Sırp Başbakanı da görevinden alınmıştır. Kosova'da ise Arnavutlar, kendilerine daha fazla hak tanınması yolunda ayaklanmaya başlamıştır.

⁴⁶ John R. Lampe, *Yugoslavia as History-Twice there was a country*, New York, Cambridge University Press, 1996, s. 335.

⁴⁷ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 15.

Ayaklanmaları bastırılabilme amacıyla, Arnavutça eğitim veren okulların sayısını artırma yoluna gidilmiştir.⁴⁸

Ancak bu gelişmelere rağmen cumhuriyetlerde artmaya başlayan milliyetçilik akımı ülkenin geleceği için bir tehdit olarak görülmemiş, nitekim yönetimde daha baskıcı bir politika izlemek yerine, ülkede yaşanan karmaşa ortamı cumhuriyetlere daha fazla hak tanıma yoluyla aşılmaya çalışılmıştır. Zira, cumhuriyetlere tanınacak olan bu haklar, 1974 anayasasına yansıtılmıştır. Bu doğrultuda cumhuriyetlerin, Yugoslavya Federasyonu'nun kurucu unsurları oldukları belirtilmiştir. Aynı zamanda cumhuriyetlerde bulunan Komünist Birliklerine daha fazla yetki sağlanırken, devlet organlarının yönetiminin de, cumhuriyet temsilcilerine dayandırılacağı yeni bir yapılanma öngörülmüştür.⁴⁹ Bu değişimlerle beraber, devlet başkanlığı yerine “Kolektif Başkanlık Konseyi” sistemi de getirilmiştir. Bu sistem doğrultusunda, Yugoslavya devlet başkanlığına, Tito'nun ölümünden sonra sırasıyla her cumhuriyetin temsilcisinin dönüşümlü olarak geçmesi kararlaştırılmıştır. Bu Kolektif Başkanlık sistemi içerisinde Kosova ve Voyvodina da dahil edilmiştir.⁵⁰

1970'lerde ülkede artan milliyetçilik akımları ile birlikte ekonomik anlamda da sorunlar başgöstermeye başlamıştır. 1950'lerde ve 60'larda, tarım alanında çalışan kesimin ağır sanayiye yönltilmesi ile elde edilen ekonomik gelişme durmaya başlamış, Tito'nun kurduğu piyasa sosyalizmi doğrultusunda dışarıya bağımlı olan Yugoslavya'da, ithalat artarken ihracat düşüşe geçmiştir. Üretimin cumhuriyetler bünyesine bırakılması ile, bölgeler arasında işbirliğinden çok çıkar çatışmaları başlamış, zengin bölgeler daha çok zenginleşirken, fakir bölgeler giderek daha fazla fakirleşmişlerdir. Bu gelişmelere ek olarak, 1970'lerde yaşanan petrol krizi, bütün ülkeleri etkilediği gibi Yugoslavya'yı da olumsuz yönde etkilemiştir. 1980'lere

⁴⁸ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 93.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 92.

⁵⁰ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 67.

yaklaşırken ülkede artan enflasyon göze çarpmaya başlamıştır. 4 Mayıs 1980 tarihinde Tito'nun ölmesiyle, ülkede yaşanan milliyetçi ve ekonomik sorunların yanı sıra, Tito sonrasında ülkede başa geçecek karizmatik bir yöneticinin bulunmaması ve uygulanacak Kolektif Başkanlık sisteminin ülkede varolan milliyetçi akımlar içerisinde başarıyla yürütülemeyeceği gerçeği, Yugoslavya'nın ileride yaşacağı sorunların habercisi olma niteliği taşımıştır.

II. 3. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılması ve Batı Balkan Ülkelerinin Yaşadığı Sorunlar

1970'lerde ortaya çıkmaya başlayan ekonomik sorunlar, Tito'nun ölümünden sonra milliyetçi akımları da daha fazla körükler hale gelmiştir. Tito'nun başkanlığı altında, kendilerine tanınan haklardan hiçbir zaman tam olarak tatmin olmayan, ekonomik anlamda Yugoslavya'nın en geri kalmış bölgelerinden biri olan Kosova'da, Tito'nun ölümünden hemen sonra halk ayaklanmaları başlamıştır. Tito zamanında özerk statüye sahip olan ve reformlarla yetkilerini artıran Kosova Arnavutları, bu dönemde elde edemedikleri cumhuriyet statüsünü bu şekilde kazanmayı amaç edinmişlerdir.⁵¹ Nitekim Arnavutlar, II. Yugoslavya'nın kuruluş aşamasından itibaren diğer bazı cumhuriyetlerin nüfusuna eşit bir nüfus çokluğuna sahip olmuş, II. Dünya Savaşı esnasında Partizanlarla birlikte işgalci kuvvetlere karşı savaşmışlardır. Bu nedenlerden dolayı, cumhuriyet statüsüne sahip olmayı kendilerine hak görmüşlerdir.

Kosova'nın Sırpalar için önemi ise, tarihsel bir olayın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim Ortaçağ Sırbistan Devleti, 1389 Kosova Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aldığı yenilgi sonucunda bağımsızlığını yitirmiştir.

⁵¹ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 72.

Yenilginin yaşandığı gün ise, zaman içerisinde, Sırbistan’da milliyetçiliği arttırıcı bir sembol haline gelmiştir.⁵² Osmanlı himayesi altında bölgeye Arnavutların yerleştirilmeye başlanması ile buradaki Sırp nüfus azalmaya başlamış, bunun sonucunda Sırlar, Yugoslavya döneminde kendileri için bu kadar önemli olan bir bölgede azınlık konumuna gelmişlerdir. Ayrıca, Yugoslavya içerisinde Kosova’ya özerklik statüsü verilmesini de, kendilerine yapılan bir haksızlık olarak yorumlamışlar ve bu duruma tepkilerini zaman zaman belirtmişlerdir. Bunun bir örneği, istihbarat örgütünün başı Sırp Rankoviç’in, görevinden alınmadan önce Arnavutlara uyguladığı baskıcı rejim olmuştur.

Kosova’da özerklik elde etme yönünde ilk ayaklanmalar 1981 yılının Mart ve Nisan aylarında ortaya çıkmıştır. Çıkan bu ayaklanmalar Kolektif Başkanlık Konseyi tarafından güç kullanılarak bastırılmış, ancak 1982 Mart ayında tekrar etmiştir. Ordunun müdahalesinden sonra uzun bir süre, Kosova’da kargaşa dönemi devam etmiştir. Bölgeye giriş uzun bir süre yasaklanmış ve birçok kişi sorgulama yapılmaksızın tutuklanmıştır. Bölgede direniş yeraltına inmiş, çetecilik eylemleri yükselişe geçmiştir. Kosova’daki olaylar, 1980’li yıllarda ara ara devam etmiştir. Bölgede yaşanan olayların büyük sorumlusu olarak ise Arnavutluk gösterilmiştir.⁵³ Ancak bilindiği üzere, Makedonya’da, Karadağ’da ve Kosova’da yaşayan büyük bir Arnavut nüfusa rağmen Arnavutluk, Enver Hoca’nın 1985’e kadar başta kaldığı sürece ülke toprakları dışındaki Arnavutlara karşı tamamen ilgisiz bir tutum sergilemiştir. Arnavutluk politikasının değişime uğraması ise 1992 yılından sonra Tirana yönetimi ile gerçekleşmiştir.⁵⁴

⁵² Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 19.

⁵³ Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 102.

⁵⁴ Birgül Demirtaş Coşkun, “Arnavutluk’un Dış Politikası ve Balkanlar’da Arnavut Sorunu”, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 71-72.

Kosova'da yaşanan bu olaylar, Sırp milliyetçiliğinin tekrar güçlenmesine de neden olmuştur. 1987 yılında birçok Sırp ve Karadağlı, Kosova topraklarında yaşayan Kosova Sırplarına destek vermek için yürüyüşler düzenlemiştir. Bu dönemde Kosova olaylarını kullanan Slobodan Miloşeviç, Sırp Komünist Partisinin başına geçmeyi başarmıştır. 1988 yılında Sırp Hükümeti, Kosova'da yaşanan gelişmeleri bahane ederek Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerklik statülerini kısıtlamaya ve kaldırmaya yarayacak anayasa değişikliklerini yapabileceğini ima etmeye başlamıştır. Meydana gelebilecek bu değişikliklere karşı çıkan ayaklanmaları ise, Sırp hükümeti bastırma yoluna gitmiştir. Bu olaylar sonucunda Macar azınlığın bulunduğu Voyvodina'da, Komünist Parti yönetimi istifa etmek zorunda kalmıştır. Sırpların denetimi altına giren Kosova Parlamentosunda ise, özerklik statüsüne son verecek olan anayasa değişikliği, Sırpların baskısı sonucunda onaylanmıştır. Bu doğrultuda, Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerk statüleri hukuken ortadan kaldırılmıştır.⁵⁵ Kosova, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ise de, bu karar Sırbistan tarafından geçersiz sayılmıştır.

Sırbistan'ın tek yönlü olarak anayasa değişikliğine gitmesi ve iki özerk bölgede uyguladığı baskı sonucunda bu bölgelerin özerk statülerini kaldırması, diğer uluslarda I. Yugoslavya'ya dönüş yaşandığı yönünde kaygılar uyandırmaya başlamıştır. Slovenler, Kosova'da yaşayan Arnavutların haklarının korunması yolunda söylemlerde bulunmuş, bunun sonucunda Sırbistan tarafından ekonomik boykota tabi tutulmuşlardır.⁵⁶ Kosova yenilgisinin 600. yıldönümüne denk gelen 28 Haziran 1989 tarihinde Slobodan Miloşeviç'in Kosova'ya gelerek, burada bulunan Sırpılara yaptığı konuşma ve Kosovalı Sırpların düzenlediği gösteriler, Hırvatistan tarafından Pan-Sırpçılığın yeniden canlandırılmaya çalışılması yönünde

⁵⁵ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 75-76.

⁵⁶ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 20.

yorumlanmıştır. Nitekim, Kosova'nın ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldıran Sırbistan'ın, Başkanlık Konseyindeki oy hakkını sekizde üç'e çıkartması bu kaygıların yaşanmasına neden olmuştur.

Sırbistan'ın bu tutumuna karşılık uzun bir süredir bağımsızlık söylemlerinde bulunan, insan hakları ve demokrasinin varolduğu bir ülke kurmayı dile getiren Slovenya, anayasa değişikliğine giderek, bir yıl sonra ülkede çok partili bir seçimin yapılmasını kararlaştırmıştır. Slovenya'nın aldığı bu karar sonrasında Hırvatistan da, kendi anayasasında değişikliğe gideceğini duyurmuştur.

Bu gelişmelerin yanı sıra, Ocak 1990 tarihinde yapılan Yugoslav Komünistler Birliği toplantısında, cumhuriyetler arasındaki gerilim iyice ortaya çıkmıştır. Toplantıda Slovenya, ülkede demokrasiye ve pazar ekonomisine geçişi önermiş, cumhuriyetler arası daha gevşek bir federasyon kurulması yolunda görüşünü belirtmiştir. Sırbistan ise, çok partili sisteme geçişin ancak ekonominin merkezi denetim altına alınması yoluyla olabileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda anlaşma sağlanamaması üzerine Sloven Başbakanı toplantıyı terk etmiştir. Bu olay, Yugoslav Komünistler Birliği'nin sona erişinin de bir göstergesi olmuştur.⁵⁷

Bu gelişmeleri takiben Slovenya ve Hırvatistan'da yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda, bu cumhuriyetlerde çok partili sisteme geçiş süreci başlamıştır. 1990 yılının Nisan ve Mayıs aylarında genel seçimler yapılmıştır. Her iki cumhuriyette de milliyetçi partiler, komünist partilere karşı üstünlük kazanmışlardır. Bu seçimleri Kasım ayında Bosna-Hersek'te yapılan seçimler izlemiştir. Bosna-Hersek topraklarında yaşayan Boşnak, Hırvat ve Sırp uluslarının milliyetçi partileri, ülkede sahip oldukları nüfusla orantılı olarak parlamentoda yer kazanmışlardır. Aynı ay Makedonya'da yapılan seçimlerde de milliyetçi partiler seçimi kazanmıştır. Bu

⁵⁷ Ibid.

cumhuriyetlerden farklı olarak sadece Sırbistan ve Karadağ'da, Aralık ayında yapılan seçimlerde komünist partiler tekrar başa geçmiştir.⁵⁸

Seçimler sonrasında Yugoslavya'nın yeniden yapılandırılması gerektiği de konuşulmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Hırvatistan ve Slovenya, Yugoslavya'nın "Bağımsız Devletler Topluluğu" olarak yeniden örgütlenmesi fikrini ortaya atmıştır. Sırbistan ise bu öneriyi reddetmiş, Yugoslavya'nın güçlü bir merkezi yapı altında birleştirilmesi fikrini öne sürmüştür. Bunun yanı sıra, Sırların bir çatı altında yaşaması gerektiğini vurgulamış, bu doğrultuda Sırların azınlık konumunda kalacakları yapılanmaları kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Sırbistan'ın bu açıklamalarından yararlanan, aynı zamanda Sırp merkezi hükümetinden de destek gören Hırvatistan sınırları içerisindeki Sırlar, kendi buldukları bölgede özerklik ilan etmişlerdir.⁵⁹

Bu olaylara ek olarak, 1974 Anayasası ile oluşturulan Başkanlık Konseyinin başına, görevde olan Sırp temsilci yerine sırası gelen Hırvat temsilci Stepe Mesič'in geçmesine Sırbistan ve Karadağ'ın karşı çıkması nedeniyle ülke, devlet başkanlığından da mahrum kalmıştır.⁶⁰ Yaşanan bu son gelişme, ülkenin dağılma sürecine yaklaştığının bir göstergesi olmuştur.

Bu olaylar sonucunda Hırvatistan'da, 19 Mayıs 1991 tarihinde bağımsızlık yolunda referandum yapılmış ve kabul edilmiştir.⁶¹ Ülkenin dağılmaya doğru gittiğini anlayan Bosna-Hersek ve Makedonya, Yugoslavya'nın bir konfederasyon çatısı altında yeniden yapılandırılması yolunda çağrı yapmışlardır. Ancak, hem

⁵⁸ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 20-21; Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 93.

⁵⁹ Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 23-24.

⁶⁰ Başkanlık Konseyinde, altısı cumhuriyetlerden, ikisi özerk bölgelerden olmak üzere sekiz temsilcinin bulunması öngörülmüştür. Sırbistan, Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini ortadan kaldırdığı için 3 üyeye, Karadağ da 1 üyeye sahip olarak, 4'e karşı 4 oyla kararı bloke etmişlerdir. Bkz. Bora, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provokasyonu*, s. 186.

⁶¹ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 121.

Hırvatistan hem de Slovenya bu öneriyi kabul etmemiş ve 25 Haziran 1991 tarihinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinden bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Bu gelişme sonucunda Federal Ordu önce Slovenya'ya, daha sonra da Hırvatistan'a karşı savaş açmıştır. Ancak, Yugoslav Cumhuriyetleri arasında nüfus yapısı açısından en homojen cumhuriyet olma niteliği taşıyan Slovenya'da savaş uzun süreli olmamıştır. Nitekim önemli bir Sırp azınlık bulunmadığı için ülkenin kendi içerisinde herhangi bir karışıklık olmamış, federal orduya karşı savaş 10 gün içinde kazanılmıştır. Avrupa Topluluğu (AT) temsilcilerinin arabuluculuk yapması sonucunda Yugoslav cumhuriyetlerinin temsilcileri arasında uzlaşma sağlanabilmiştir.⁶²

Hırvatistan'da yaşanan savaş ise daha karmaşık bir görüntü sergilemiştir. Nitekim, önemli bir Sırp azınlık bulunduran Hırvatistan'daki savaşta, büyük çoğunluğu Sırp olan Federal Ordu, Sırbistan ile birlikte Hırvatistan'da bulunan Sırp milisleri desteklemiştir. Yugoslav Federal Ordusu ve Hırvatistan'daki Sırp milisler, kısa sürede Hırvatistan'ın üçte birlik kısmını işgal etmişlerdir. Savaşın en yoğun yaşandığı bölgeler, Sırbistan'a sınırı bulunan Doğu Slavonya ve Sırp milislerin yoğun olarak yaşadığı Krayina bölgesi olmuştur.⁶³ Savaşın hız kazandığı dönemde AT, 27 Ağustos 1991 tarihinde Yugoslavya'ya yönelik bir Barış Konferansı ve AT üye ülkelerinin Anayasa Mahkemelerinden seçilmiş beş hâkimin başkanlık ettiği bir Hakem Kurulu'nun (*Arbitration Commission*) oluşturulmasını kararlaştırmıştır.⁶⁴ Ancak AT'nin çabaları savaşın durdurulması için yeterli olmamıştır. Nitekim bu dönemde, Yugoslavya'nın tamamen bir dağılma noktasına geldiğini fark etmeyen AT, anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak

⁶² Cohen, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, s. 223.

⁶³ Cohen, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, s. 225; Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, s. 25.

⁶⁴ Arbitration Commission aynı zamanda "Badinter Commission" olarak da bilinmektedir.

Birleşmiş Milletlerin (BM) müdahalesi sonucunda, ateşkes anlaşması Ocak 1992 tarihinde imzalanabilmiş ve BM barış güçleri bölgeye gönderilmiştir. Ateşkes durumu, 1995 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Sırlar, ellerine geçirdikleri topraklarda özerk statülerini korumuşlardır. Ancak, 1995 yılının Şubat ve Mayıs aylarında, Hırvat güçlerinin düzenlediği operasyonlar sonucunda, işgal altında olan Hırvat topraklarının büyük bir kısmı kurtarılmıştır. Bu gelişme sonucunda, 12 Kasım 1995 tarihinde Sırbistan ile Hırvatistan arasında imzalanmış olan Erdut Anlaşması, Doğu Slavonya'da iki ülke arasındaki savaşı sona erdirmiştir. Anlaşma, bölgenin Hırvatistan'a yeniden barışçı yollardan entegre edilebilmesi için, bu bölgenin geçici bir süre için silahsızlandırılmasını ve BM kontrolüne bırakılmasını öngörmüştür. Bu bağlamda Doğu Slavonya, anlaşmadan ancak iki yıl sonra Hırvatistan Cumhuriyeti kontrolüne bırakılmıştır.⁶⁵

1991 yılının sonuna kadar Yugoslav topraklarının bütünlüğünün korunmasını savunan AT, Hırvatistan'da yaşanan olaylar sonrasında, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıyabileceğini, Almanya'nın yoğun ısrarları doğrultusunda 1991 yılının Aralık ayı itibariyle dile getirmeye başlamıştır. 16-17 Aralık 1991 tarihlerinde gerçekleşen Zirve'de AB üyesi ülkeler, 1991 yılının Ağustos ayında kurulan Hakem Kurulu'nun şart olarak öne sürdüğü kurallara⁶⁶ uyum sağlayan eski Yugoslav ülkelerini, Kurul'un bu ülkeler ile ilgili olumlu rapor hazırlaması durumunda, 15 Ocak 1992 tarihinde tanıyabileceğini açıklamıştır.⁶⁷ Bu açıklamaların hemen sonrasında, AT'nin kendi içerisinde bir bütünlük sağlayamadığının göstergesi olarak

⁶⁵ Erdut Anlaşması Madde 1, 2 ve 3. Anlaşmanın tam metni için bkz. United States Institute of Peace Library web sayfası, http://www.usip.org/library/pa/croatia/croatia_erdut_11121995.html (erişim tarihi: 5.10.2005)

⁶⁶ Komisyon, eski Yugoslav ülkelerinde yerine getirilmesi gereken başlıca kuralları; ülkede bulunan azınlıkların haklarının korunması, CSCE (*Commission on Security and Cooperation in Europe – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komisyonu*) kurallarının tanınması, ülkelerin sınırlarına ve toprak bütünlüğüne saygının sağlanması olarak belirlemiştir.

⁶⁷ Birgül Demirtaş-Coşkun, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia, A Search for Reconstruction of State Identities*, Berlin, Logos, 2006, s. 161-162.

Almanya, Kurul'un hazırlamakla yükümlü bulunduğu raporların sonuçlarını beklemeden, 23 Aralık 1991 tarihinde AT'den bağımsız olarak bu iki ülkenin bağımsızlığını tanıdığını ilan etmiştir. Hakem Kurulu ise, 11 Ocak 1992 tarihinde yayınladığı raporda Slovenya lehine karar vermiş, ancak Hırvatistan'ın bazı anayasal değişiklikleri yerine getirmesini istemiştir. Hırvatistan'ın gerekli düzenlemeleri yerine getireceğini bildirmesi üzerine AT, 15 Ocak 1992 tarihinde Slovenya ve Hırvatistan'ı bağımsız birer ülke olarak tanıdığını açıklamıştır.⁶⁸

Eski Yugoslav cumhuriyetlerinin tanınmasına ilişkin AT, Topluluk gündeminde bulunan AB Antlaşması'na yönelik herhangi bir vetonun gelmesini önlemek amacıyla Almanya'nın tek taraflı tutumuna karşı hareket edememiştir.⁶⁹ AT'nin Yugoslav sorununa karşı daha bilinçli bir şekilde hareket edememesi ise, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde yaşanan savaşların seyrini de dolaylı olarak etkilemiştir. Nitekim Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınması ertesinde Bosna-Hersek'te de, Şubat ayı sonunda bağımsızlık doğrultusunda bir referandum yapılmış, referandum Bosna-Hersek topraklarında yaşayan Sırlar tarafından boykot edilmişse bile Bosna-Hersek, 3 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve AT tarafından tanınmıştır. Makedonya'da ise, 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlık için bir referandum yapılmış, referanduma cumhuriyette yaşayan Arnavut azınlığın karşı çıkmasına rağmen Makedonya'nın bağımsızlığı, 18 Ekim 1991 tarihinde parlamentoda onaylanmıştır. Ancak, gerek Makedonya'da yaşayan Arnavutların özerklik talepleri nedeniyle, gerekse Makedonya'nın Yunanistan ile tarihten gelen sorunları dolayısıyla Avrupa Birliği (AB)⁷⁰ Makedonya'yı, Yunanistan'ın bu ülkeyi tarihi ve kültürel nedenler dolayısıyla Makedonya olarak tanımayacağını açıklaması nedeniyle, "Eski Yugoslav

⁶⁸ Resolution on the decision by the Council to recognize Croatia and Slovenia, 17/02/1992 tarih ve C309 sayılı ATRG.

⁶⁹ Demirtaş-Coşkun, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia*, s. 164.

⁷⁰ Avrupa Topluluğu, 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Birliği adını almıştır.

Makedon Cumhuriyeti” (*Former Yugoslav Republic of Macedonia-FYROM*) olarak 1993 yılının Kasım ayında tanımıştır.⁷¹ Yugoslavya cumhuriyetlerinden geriye kalan Sırbistan ve Karadağ ise, 27 Nisan 1992 tarihinde kabul ettikleri bir anayasa ile aralarında bir federasyon kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu yeni federasyonun adı, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olarak belirlenmiştir.⁷² Bu gelişmeler sonucunda, ilk kuruluş aşamasından itibaren her zaman için milliyetçilikle bağlantılı sorunlar yaşamış, Güney Slavların ülkesi olan Yugoslavya topraklarından önemli bir kısmını kaybetmiştir.

Etnik olarak diğer cumhuriyetlere göre çok daha karmaşık bir yapı sergileyen Bosna-Hersek’in bağımsızlığını ilan etme kararı alması, bölgede diğer cumhuriyetlere nazaran çok daha şiddetli bir savaşın yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim, II. Yugoslavya döneminde ayrı bir cumhuriyet olarak nitelendirilen Bosna-Hersek nüfusunun yalnızca % 44’ünü Bosnalı Müslümanlar oluşturmuştur. Nüfusun geri kalan kısmı önemli oranda Sırp (%31) ve Hırvatlardan (%17) oluşmuştur.⁷³ Bu bakımdan Bosnalı Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu üçlü koalisyon hükümetinde, Bosnalı Müslümanların Bosna-Hersek’in bağımsızlığını ilan etmek istemesine karşılık, ülkede azınlık olarak yaşamak istemeyen Sırlar bu karara tepki göstermiş ve parlamentoyu terk etmişlerdir. Bununla birlikte hem Sırlar hem de Hırvatlar kendi bölgelerinde bağımsız olma, hatta yeni kurulan Sırbistan ve Hırvatistan Cumhuriyetlerine katılma amacı gütmüşler ve bu cumhuriyetlerden de destek görmüşlerdir. Ancak Hırvatlar, Sırlardan farklı olarak Bosna-Hersek’in bağımsızlığının kendi bağımsızlıklarına yardımcı olacağı düşüncesini benimsemişler, bu anlamda ilk zamanlarda Bosnalı Müslümanlara destek vermişlerdir. Savaş ilk olarak Sırların, Federal Ordunun da desteğiyle, kendi bölgelerinde bağımsız olma

⁷¹ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 129-131.

⁷² *Ibid.*, s. 135-136.

⁷³ *Ibid.*, s. 80.

emelini aşıp, Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelere saldırmasıyla başlamıştır. Nitekim, Hırvatistan'ın Sırbistan ile olan sınır bölgesinde de önemli bir toprak kazancına sahip olan Sırbistan, Bosna-Hersek'ten de kazanacağı topraklarla büyük Sırbistan hayalini gerçekleştirme gayesini gütmüştür. Hırvatistan'da ateşkesin sağlanmasına yardımcı olan BM ise, Bosna-Hersek'te adım atmakta ilk başlarda çekingen davranmıştır.

Savaşın başlarında Sırlara karşı Bosnalı Müslümanların yanında yer alan Hırvatların, bir süre sonra Hırvatistan'la birleşme gayeleri doğrultusunda Bosnalı Müslümanlara karşı savaş açması sonucunda bölgede yaşanan savaş üç taraflı bir hal almıştır. Hırvatlar ve Sırlar, silah bakımından kendi cumhuriyetlerinden destek görürken, böyle bir dayanağı olmayan Boşnaklar, savaştan en çok etkilenen taraf olmuşlardır. Savaş süresince ortaya atılan çözüm planları başarıya ulaşamamış, savaş olabildiğince şiddetli devam etmiştir. Savaşın seyri, NATO'nun müdahalesi ile değişmiş, ABD ve Türkiye'nin arabuluculuk yapması sonucunda Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar arasında uzlaşma sağlanabilmiş, Sırlar geri çekilmeye zorlanmışlardır.⁷⁴ Üç buçuk yıl süren savaş sonunda savaşan tarafların temsilcileri, 1995 yılının Aralık ayında bir araya gelerek Dayton Barış Anlaşması'nı imzalamışlardır.⁷⁵ Ancak, Kosova'da da benzer şekilde sorunlar yaşandığı ve bu sorunların zaman içerisinde savaşa dönüşebileceği ihtimali, anlaşmanın imzalanma sürecinde göz ardı edilmiş, Kosova konusu herhangi bir şekilde ele alınmamıştır.

Bu doğrultuda Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te savaşın sona ermesinin hemen sonrasında, Kosova içerisinde de karışıklıklar çıkmaya başlamıştır. Sırbistan'ın, Kosova'nın özerkliğini kaldırmasına karşı Kosovalı Arnavutların ilk zamanlarda

⁷⁴ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 153-154.

⁷⁵ Anlaşmanın tam metni için bkz. United States Institute of Peace Library web sayfası, http://www.usip.org/library/pa/bosnia/dayton_gfa.html (erişim tarihi: 5.10.2005), Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 161-166.

tepkileri vergileri ödememe ve Sırp hükümetini boykot etme şeklinde olmuşsa da, 1996'den itibaren askeri olarak örgütlenip Sırbistan'a karşı savaşılması gerektiğini düşünenlerin sayısında artış meydana gelmiştir. Bu doğrultuda, bu görüşü savunan Arnavutların oluşturduğu Kosova Kurtuluş Ordusu (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK*), Sırlara karşı saldırılar düzenlenmeye başlamıştır.⁷⁶ Sırp hükümetinin bu olaylara karşı Arnavutlara yönelik saldırılar düzenlemesi sonucunda olaylar büyümüş ve 1998 yazına gelindiğinde birçok kişi göç etmek zorunda kalmış, birçok kişi ise hayatını kaybetmiştir. Kaçan birçok Kosovalı Arnavut'un Makedonya'ya göç etmesi sonucunda Makedonya'da da Arnavutlar ve Slavlar arasında bir savaş yaşanabileceğini düşünen NATO ve Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), olaylara müdahale edilmesi gerektiğine karar vermişlerdir. Çabalar sonucunda Kosova'da ateşkes 1998 yılının Ekim ayında sağlanmış ancak uzun süreli olamamıştır. Savaş 1999 yılında da devam etmiştir. NATO, savaşı sona erdirebilmek için Sırp kuvvetlerinin bulunduğu bölgeleri bombalamak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler sonucunda savaş, Haziran ayında sona erdirilmiş ve savaş sırasında göç eden Arnavutların Kosova'ya dönüşleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, savaş sonrasında Kosova'nın statüsünün nasıl olacağı hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Kosova halen Yugoslavya'ya bağlı olmakla beraber, BM koruması altında, BM temsilcilerince yönetilmektedir.

II. 4. Arnavutluk-Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri İlişkisi ve Kosova Savaşı

1912 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan egemenliğini elde etmiş olan Arnavutluk, II. Dünya Savaşı sırasında önce İtalya'nın, daha sonra Almanya'nın

⁷⁶ Emir Türkoğlu, "Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği", Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 118-119.

işgali altında kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında sosyalist rejimi benimseyen Arnavutluk'ta 41 yıl sürecek Enver Hoca'nın diktatörlüğü kurulmuştur. Sosyalist rejimin benimsenmesi ile birlikte Arnavutluk'un sırasıyla Yugoslavya, SSCB ve Çin ile yakın ilişkiler kurduğu görülmüştür. Ancak, 1961 yılından itibaren Çin etkisi altında kalan Arnavutluk'ta Çin ile ilişkiler, Enver Hoca'nın Çin'i Arnavutluk üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmakla suçlaması sonucunda, 1978 yılında tamamen koparılmıştır. Bu gelişme sonrasında Arnavutluk'un dış dünya ile ilişkileri tamamen koparılmış, ülkede varolan rejimin baskıcı politikaları arttırılmış, bu durum, oldukça zayıf olan ülke ekonomisini daha da kötü etkilemiştir. 1985 yılında Enver Hoca'nın ölmesi ile ise, ülkenin dış dünyadan izole durumu azaltılmaya çalışılmış, bu bağlamda diğer ülkeler ile ilişkilerde de gelişme sağlanmıştır. Komünist rejimin çökmesinin ardından Arnavutluk'ta da bir geçiş dönemi yaşanmış, ülkede 1992 yılında yapılan ilk demokratik seçim sonucunda sosyalist rejim sona ermiştir.

Balkanlar'da yaşayan Arnavutluk halkının yarısına yakını Arnavutluk dışında yaşamaktadır. Bu durum Arnavutluk'un eski Yugoslav cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini yakından ilgilendirmektedir. Nitekim, Kosova'da yaşayan Arnavut halk, nüfusun yüzde 90'ını (yaklaşık 2 milyon kişi) oluştururken, bu sayı Makedonya için nüfusun yüzde 25'i (yaklaşık 500 bin kişi) kadardır. Yine Karadağ nüfusunun yüzde 6'sını da (yaklaşık 41 bin kişi) Arnavutlar oluşturmaktadır.⁷⁷ Enver Hoca döneminde her ne kadar Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutlara karşı ilgisiz bir politika izlenilmişse de bu durum, özellikle Yugoslavya savaşlarının başlaması ile farklı bir boyut kazanmıştır.

Bosna Savaşı sırasında Batı'nın savaşa müdahalesine destek veren Arnavutluk, Kosova Savaşı sırasında da Kosovalı Arnavutların kurtarılması yönünde

⁷⁷ Demirtaş-Coşkun, "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu", s. 67-68.

NATO'ya destek vermiş ve kendi üslerini kullandırmıştır. 1992 yılından itibaren Tirana yönetimi altında Arnavutluk dışındaki ülkelerde yaşayan Arnavut azınlıkların haklarının korunması politikasını benimsemiş olan Arnavutluk, 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan tek devlet olmuştur. Ancak Arnavutluk, bu dönemden sonra zaman zaman Kosova'nın bağımsızlığını desteklese de, uluslararası güçlerin desteği olmadıkça bu isteğini gerçekleştiremeyeceğini anlamıştır.⁷⁸

Ekonomik bakımdan oldukça geri kalmış olan Arnavutluk'un, diğer ülkelerde yaşayan Arnavutları da bağımsızlık yönünde destekleyerek bir "Büyük Arnavutluk" kurma yönünde isteklerinin oldukça zayıf olduğu, böyle bir şeyi gerçekleştirmeye çalışması durumunda büyük güçlerin çok fazla tepkisini alacağı bilinmektedir. Bu bağlamda Arnavutluk; Kosova, Makedonya ve Karadağ'da yaşayan Arnavut azınlıkların haklarını barışçı yollardan koruma politikası izlemektedir. Arnavut azınlıklara herhangi bir şiddet gösterilmemesi durumunda, bu ülke hükümetleri ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmektedir.⁷⁹ Nitekim Arnavutluk, ekonomik açıdan kendisinin herhangi bir savaşa dahil olmasını istememekle birlikte, sınırlarında yaşanan savaşlardan da ekonomik anlamda olumsuz etkilenmektedir. Arnavutluk'un, komşu ülkeler ile ilişkilerinde istikrarlı bir tutum sergilemesi ve işbirliği yoluna gitmesi ise, tüm Balkanlar'ın ve AB'nin güvenliği açısından da oldukça gerekli görülmektedir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Güney Slavları bir araya getirebilmek amacıyla 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan, 1929 yılında Yugoslavya adını alan ülkede,

⁷⁸ Ibid, s. 101.

⁷⁹ Ibid.

kuruluşundan itibaren sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Nitekim, Yugoslavya'yı bir araya getiren milliyetler arasında, Slav olmalarının dışında birçok farklılık bulunmuş, bununla birlikte, kurulan bu ülkenin yapısının nasıl olması gerektiği konusunda da her milliyetin farklı görüşü varolmuştur. Bu bağlamda, egemenlik kurmak isteyen Sırlar ile diğer milliyetler arasında çekişmeler en baştan beri süregelmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde Sırların egemenliğinde olan ülkede, II. Dünya Savaşı sonrasında kuruluş yapısı tamamen değişmiş, bu doğrultuda güçlerini kaybeden Sırlar arasında hoşnutsuzluklar başlamıştır. Bununla birlikte, ülke yapısı içerisinde yalnızca Sırların değil, diğer milliyetlerin de ayrılıkçı görüşler ve eylemler benimsediği görülmüştür. Bunlar arasında Hırvatların II. Dünya Savaşı süresince yaptıkları, bu durumun en belirgin göstergesi olmuştur.

Tito döneminde kurulan cumhuriyetlere tanınan haklar sonucunda, bu cumhuriyetler arasında varolan ayrımlar bir nebze aşılmış gözükse de bu durum, üstünlük kurmak isteyen Sırlar arasında gerginlikler yaratırken, diğer cumhuriyetlerde de bağımsızlık yönünde görüşlerin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ülkeyi toparlayıcı bir unsur olarak görülen Tito'nun ölümünden sonra sorunlar hemen başgöstermeye başlamış, gelişmeler cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmelerine ve bu duruma karşı olan Sırların ve onların himayesinde bulunan Federal Ordu'nun, bu cumhuriyetlere karşı savaş açması ile sonuçlanmıştır. Slovenya dışındaki cumhuriyetlerin karışık etnik yapıları sahip olması, yaşanan bu savaşların boyutlarını arttırmıştır.

Batı Balkan ülkelerinin yaşadıkları savaşlar her ne kadar sona erdirilmiş gözükse de, birbirleriyle olan sorunları halen tam olarak çözümlenememiştir. Nitekim her ülkenin bünyesinde bulunan farklı etnik yapılar, zaman zaman sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. AB ile sınırları bulunan bu ülkelerdeki

istikrarsız durumun devam etmesi ise, Soğuk Savaş sonrasında kendi güvenliğini oluşturma çabası içine girmiş olan AB açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda, bu ülkelerin güvenliğinin AB'nin güvenliği ile olan bağlantısını daha iyi anlayabilmek adına, bundan sonraki bölümde teorik çerçeve kapsamında Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan değişen güvenlik anlayışı incelenecektir.

III. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI

Güvenlik ile ilgili çalışmalar, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki kuramsal çabaların önemli bir parçası sayılmaktadır. Önemli ölçüde Soğuk Savaş döneminden etkilenen güvenlik anlayışı, bu dönem süresince büyük çoğunlukla realist/neo-realist teori ile bütünleştirilmiştir.¹

Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte realist/neo-realist teorinin savunduğu görüşler giderek daha fazla eleştirilmeye başlanmıştır. Nitekim, iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi sonucunda, güvenlik olgusunu sadece askeri olarak yorumlayan klasik güvenlik anlayışı sorgulanmaya başlanırken, “güvenliğin” tam olarak ne anlama geldiği de tartışılır olmuştur. Bu doğrultuda eskinin askeri odaklı, güvenliği sadece ülkeler bazında ele alan realist/neo-realist teorisine karşı eleştirel yaklaşımlar getiren yeni teoriler ortaya atılmıştır. Bu gelişmeler, Uluslararası İlişkiler disiplininde büyük hareketlenmelere neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında, güvenlik olgusunun tam olarak ne olduğu konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasında birçok faktör rol oynamıştır. Örneğin, Soğuk Savaş döneminin en önemli tehdit unsuru olan iki süper güç arasında yaşanabilecek nükleer bir savaş, bu dönemde neredeyse güvenlik olgusunu meşgul eden tek unsur haline gelmiş, bu doğrultuda güvenlik olgusunun çoğunluklu olarak askeri odaklı açıklanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte güvenliği tehdit eden unsurlar, sadece ülkeler arasında yaşanabilecek çekişmeler üzerine kurulmuştur. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki büyük güç arasında gerçekleşmesi muhtemel olarak görülen nükleer bir savaş yerini, aralarında nükleer silahların da

¹ Khatchik Derghoukassian, “After Renaissance: The Reformation of International Security Studies in the Post-Cold War”, <http://www.isanet.org/portlandarchive/ghougassian.html> (erişim tarihi: 6.10.2005), s. 1.

bulunması muhtemel kitle imha silahlarının kullanılabilceği bölgesel ve etnik savaşlara bırakarak güvenlik olgusunu daha karmaşık bir hale getirmiştir. Bu doğrultuda güvenliği tehdit eden unsurların, sadece ũlkeler arasındaki cekişmelerden kaynaklanmadığı ortaya cıkmıştır. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında bircok etnik ve milliyetci savaş, ũlkelerin kendi iplerinde yaşanmıştır. Zira, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile kimi ũlkelerde cokolcu demokrasilere geiif hızlanmış olmakla birlikte, yeni totaliter, baskıcı rejimlerin de ortaya cıktığı görũlmüřtür. Bu gelişmeler doğrultusunda güvenlik, sadece ũlkelerin güvenliği boyutunda tartışılır olmaktan cıkmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünyada bircok değişimin meydana geldiği ve bu değişimlerin de dolaylı olarak güvenlik olgusunu etkilemeye başladığı görũlmüřtür. Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi sonucunda küreselleşme de hız kazanmış, dünyada fikir alışverişi önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda, bireysel hak ve özgürlükler tüm dünyada daha etkili olmaya başlarken, bireylere verilen önemi de arttırmıştır. Bunun bir sonucu olarak bireylerin güvenliğini tehdit eden unsurlar da güvenlik tartışmalarına dahil edilmiştir. Bunun yanında, liberal ekonominin tüm dünyada daha etkin bir rol oynamaya başlaması ile birlikte ũlkelerin karşılıklı bağımlılıkların da arttığı da görũlmüřtür. Bu gelişme, ũlkeler arasında yaşanabilecek olası savaşları azaltırken, yaşanan ekonomik krizlerin etki alanlarını genişletmiş ve bu durum, ũlkeleri tehdit eder bir hal almıştır. Teknolojide yaşanan büyük gelişim, bir yandan yeni iş imkânlarının ortaya cıkmasını sağlamış ancak, bircok alanda da insan gücüne olan ihtiyacı azaltarak dünyada işsizliğin artmasına da neden olmuştur. Bunun sonucunda ũlkeler, göc hareketlerinden önemli ölçülerde etkilenmeye başlamışlardır. Küreselleşme ile birlikte dünyada çevre bilinci artmış, ancak ũlkeler arasındaki sınırların önemini

yitirmesi sonucunda, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası terörizm gibi sorunlar, bütün ülkeler için en önemli ortak tehdit unsurları haline gelmiştir. Bütün bu gelişmelerin yaşanması ile birlikte, özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye düzenlenen terörist saldırılar sonucunda, tüm dünyada, Soğuk Savaş sonrası güvenlik algılaması, Soğuk Savaş dönemi güvenlik algılamasından çok daha farklı bir biçimde yorumlanır hale gelmiştir.²

Dünyada yaşanan bu gibi gelişmeler sonucunda, Soğuk Savaş döneminin en önemli unsuru sayılan ülkelerin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra, kişilerin, bölgelerin ve dünya çapında güvenliğin sağlanmasının önemi de, Soğuk Savaş sonrasında artmıştır. Bu doğrultuda eskinin askeri odaklı güvenlik anlayışının boyutlarının genişletilmesi gerektiği görüşü de ortaya çıkmıştır. Örneğin, Buzan, Waever ve de Wilde, güvenliğin askeri, politik, ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere beş başlık altında irdelenmesi gerektiğini savunmuştur.³

Yukarıda kısaca değinilen gelişmelerden de anlaşıldığı üzere, Uluslararası İlişkiler teorileri kapsamında güvenliğin kesin bir tanımı yapılamazken, buna tehdit oluşturan unsurların ne olduğu ve güvenliği ele alırken hangi seviyede (bireysel, ülkesel, bölgesel, evrensel) inceleme yapılması gerektiği yönünde de farklı fikirler bulunmaktadır.

Bu bağlamda bu bölüm içerisinde, güvenlik olgusunu farklı teorilerin nasıl ele aldığı ve güvenliği oluşturan unsurları nasıl açıklamaya çalıştıkları, güvenlik olgusunda meydana gelen değişimler de göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, ilk olarak, pozitivist teoriler kapsamında realizm/neo-realizm ve neo-liberalizm, ikinci olarak ise post-pozitivist teorilerden post-

² Ibid., s. 7.

³ Daha detaylı bilgi için bkz. Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework of Analysis*, Londra, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 7-8.

modernizm ve eleştirel teori incelenecektir. Son olarak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

III. 1. Pozitivist Teoriler ve Güvenlik

İlk bölüm içerisinde ele alınacak realizm/neo-realizm ve neo-liberalizm teorileri pozitivist teoriler olarak bilinmektedirler. Pozitivist teoriler, gözlemlenebilen objektif tek bir gerçek olduğu görüşünü savunmaktadırlar.⁴

III. 1. 1. Realizm ve Neo-Realizm

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Uluslararası İlişkiler disiplini etkileyen en önemli görüş realizm ve neo-realizm olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında önem kazanan realizm, 1960'lardan itibaren çeşitli eleştirilere uğramış, bunun sonucunda neo-realizm ortaya çıkmıştır. Realizm ve neo-realizm temelde aynı bakış açısına sahip olmakla beraber, konuları inceleyiş bakımından farklılık göstermektedirler.

Klasik realizm, Uluslararası İlişkiler kapsamında ülkelerin içinde buldukları davranış biçimlerini açıklayabilmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda realizm, güvenliği ülkeler bazında incelemiştir. Realizm, ülkelerin içinde bulunduğu uluslararası sistemi anarşik olarak tanımlamış ve dünyada bütün ülkeleri disipline sokacak üstün bir güç olmadığı görüşünü savunmuştur. Zira, uluslararası sistemde her ülke kendi bağımsızlığını sürdürme çabası içerisinde. Ancak, ülkelerin bağımsız olması, her ülkenin kendi isteği doğrultusunda hareket edebildiği anlamına gelmemektedir. Nitekim, ülkeler politikalarını diğer ülkeler ile ilişkileri doğrultusunda geliştirmektedir. Ancak, her ülke belli amaçlara sahiptir ve bu durum

⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 63.

bazen diğer devletleri tehdit edici unsurlar taşıyabilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı realizm, uluslararası sistemi anarşik olarak tanımlamıştır, çünkü hiçbir yasa veya kurum, bütün ülkelerin güvenliğini sürekli olarak garanti edememektedir.⁵ Bunun yanı sıra, bütün ülkelerin çıkarlarının uyumlu olması imkansızdır ve çakışan çıkarlar savaş olgusunu sürekli ayakta tutmaktadır.

Realizm güvenliği doğrudan askeri odaklı olarak tanımlamıştır. Nitekim realizme göre, ülkeler arasındaki düzeni sağlayacak herhangi bir uluslararası kurumun olmayışı, ülkeleri kendi çıkarlarını korumak için askeri olarak güçlenmeye itmektedir. Bu durum diğer ülkeler tarafından bir tehdit olarak görülmekte ve askeri gücü daha önemli boyutlara taşımaktadır. Realizm bu anlamda güç politikasını kendi çalışmalarının merkezi olarak görmüştür, çünkü her ülke, bağımsızlığını sürdürebilmek için her zaman daha da fazla güce sahip olmak istemektedir.⁶

Neo-realizm de realizm gibi, çalışmalarında anarşik uluslararası sistemi ve güç politikasını ele almıştır. Neo-realizm de çalışmalarında ülkeleri baz alarak, ülkelerin sürekli olarak iyi davranış biçimi içinde olamayacağını ve bunun yerine sürekli olarak güç elde etmeye çalıştıklarını savunmuş, bu doğrultuda uluslararası sistemin anarşik olduğu görüşünü benimsemiştir.⁷ Ancak neo-realistler, realistlerin çalışmalarının ve öne sürdükleri görüşlerinin bir teori oluşturmak için yetersiz kaldığını savunmuşlardır. Bu bağlamda neo-realizmin kurucusu olan Kenneth Waltz, güvenlik konusunu incelerken teorik bir çerçeve oluşturabilmek için sistemin yapısının incelenmesi gerektiğini belirtmiş, bu doğrultuda sistemin yapısının anlaşılması için üç sorudan yola çıkmıştır. Bu soruları Waltz; uluslararası sistemin yapısının nasıl olduğu, sistemi oluşturan en önemli birim ve bu birimlerin özelliklerinin ne olduğu, bu birimler arasında kapasite farklarının olup olmadığı

⁵ Terry Teriff et al., *Security Studies Today*, Cambridge, Polity Press, 1999, s. 30-31.

⁶ Ibid., s. 32.

⁷ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 199.

şeklinde açıklamıştır. Bu doğrultuda Waltz, ulusal sistemlerin hiyerarşik olarak oluştuğu bir ortamda, bu durumun uluslararası ortamda mümkün olmadığını, bunun yerine uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğunu söylemiştir. İkinci olarak neo-realizm, uluslararası sistemi oluşturan en önemli birimin devletler olduğunu belirtmiş, bu devletlerin farklı büyüklüklere, güce, zenginliğe v.b. sahip olmalarına rağmen, aynı fonksiyonlara sahip olduklarını ve hepsinin aynı doğrultuda hareket ettiklerini vurgulamıştır. Neo-realizm sistemi etkileyen esas unsur, devletler arasındaki kapasite farklılıkları ve güç paylaşımları olarak tanımlamıştır. Nitekim, ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen de bu güç politikası olmuştur. Bu doğrultuda neo-realizm, güvenlik açısından sistem içerisinde herhangi bir değişikliğin olabilmesi için, ülkeler arasındaki bu güç dağılımının değişmesi gerektiğini savunmuştur.⁸

Belirtilen bu noktalar doğrultusunda da anlaşıldığı üzere realizm ve neo-realizm, güvenlik olgusunu Soğuk Savaş döneminde inceledikleri için, askeri tehdit unsurlarını güvenliğin en önemli boyutu olarak ele almıştır. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasında sürekli yaşanan çekişme, savaş olgusunu sürekli ayakta tutmuş, bu bağlamda askeri olmayan tehdit unsurlarının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda, bu dönemde ülkeler arasında yaşanabilecek savaş ihtimali daha yüksek boyutlarda olduğu için, realizm ve neo-realizm uluslararası sistemde güvenliği tehdit edebilecek en önemli birimi ülkeler olarak görmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte realizmin ve neo-realizmin savunduğu görüşler büyük ölçüde eleştirilere uğramıştır. Nitekim, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte dünyada var olan iki kutuplu düzen sona ermiş, Sovyetler Birliği'nin bir tehdit unsuru olarak sona ermesi sonucunda iki süper güç arasında bir savaş yaşanması ihtimali de ortadan kalkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda realizm ve neo-

⁸ Ibid., s. 34-35.

realizm, kendi görüşleri doğrultusunda Soğuk Savaş'ın bitiş nedenini açıklamaya çalışmışlardır. Ülkelerin askeri kapasitelerinin ve güç politikasının üzerinde sıklıkla duran realizm, Soğuk Savaş'ın bitiş nedeni olarak Sovyetler Birliği'nin askeri kapasitesinin rekabeti karşılayamaz boyutlara gelmesini göstermiştir. Sistemin yapısını ele alan neo-realizm ise Soğuk Savaş'ın bitiş nedenini, uluslararası sistemin en önemli birimi olan ülkeler arasında meydana gelen güç dağılımındaki farklılığın sistemi etkilemesi olarak açıklamıştır. Yani, iki süper güç arasındaki güç dağılımının eskiye göre farklılık göstermesi, Soğuk Savaş döneminde süregelen iki kutuplu sistemin sona ermesine neden olmuştur.⁹ Her iki görüş de Soğuk Savaş'ın sona erişini açıklamaya çalışsa bile, Soğuk Savaş'ın bitişini tahmin edememeleri ve bitiş nedenlerini tam olarak açıklayamamaları nedeniyle giderek daha fazla eleştiri oklarının hedefi olmuşlardır. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik olgusunun geldiği boyut da, realizmin ve neo-realizmin güvenlik olgusu ile ilgili öne sürdüğü görüşlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur.

III. 1. 2. Neo-Liberalizm

Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu düzenin sona ermesi ile birlikte uluslararası ve bölgesel örgütlerin sayısında bir artış görülmesi, neo-liberalizm görüşünün Uluslararası İlişkiler kapsamında canlanmasına neden olmuştur. Nitekim, neo-liberalizm teorisinin merkezinde uluslararası kuruluşların önemi bulunmaktadır. Neo-liberalizme göre, iki kutuplu dönemin sona ermesi ile birlikte savaş olgusu da önemini yitirmeye başlamıştır. Her ne kadar realist/neo-realist teori bu görüşe karşı çıksa da, aslında savaş olgusu ülkeler arası çekişmelerden, ülkeler içindeki iç savaşlara dönüşmüştür. İşte neo-liberalizm de bu gelişmeler doğrultusunda ülkelerin,

⁹ Derghoukassian, "After Renaissance", s. 9.

daha barışçıl ortamlar sağlanabilmesi amacıyla, uluslararası kuruluşlara üye olmayı istediklerini belirtmiştir.¹⁰

Aslında neo-liberaller de, ülkelerin sürekli olarak güç elde etme ve kendi çıkarlarını maksimize etme çabasında olduklarından ve kendi çıkarlarından vazgeçmelerinin söz konusu olmadığından bahsetmektedir. Bu doğrultuda neo-liberalizm de, uluslararası sistemi anarşik olarak tanımlamaktadır.¹¹ Ancak neo-liberalizmin realist/neo-realist görüşten farkı, ülkelerin çıkarlarını arttırmaya yarayacak oluşumlar içine girmeyi gerekli gördüklerinden bahsetmesidir. Nitekim realizm/neo-realizmin, ülkelerin bağımsızlıkları ön planda olduğu için, bir ülkenin diğer bir ülkenin de gücünü arttıracak bir girişimde bulunmak istemediği görüşüne karşın neo-liberalizm, ülkelerin ortak bir çıkar söz konusu olduğu zaman uluslararası kurumlar aracılığıyla bir araya gelebileceklerini belirtmekte ve realizm/neo-realizmden farklı olarak bu durumun, sürdürülebilir olduğunu söylemektedir.¹² Bir başka deyişle, realizm/neo-realizm için esas önemli olan, ülkelerin bağımsızlıklarını sürdürebilmesi iken, neo-liberalizm için en kaydadeğer unsur ülkelerin çıkarlarını arttırabilmesidir. Bunun yanı sıra neo-liberalizm, bu durumun ülkeler arasındaki bağımlılığı arttırdığını, bunun sonucunda dünyada daha barışçıl ortamlar sağlanabildiğini belirtmektedir.

Neo-liberalizm, uluslararası kuruluşların öneminden bahsetmekle birlikte, ülkeler içindeki bireyler, şirketler, sivil toplum örgütleri veya bürokrasiler gibi, diğer aktörlerin de önemine dikkat çekmiştir. Nitekim neo-liberalizm teorisinin odak noktası, ülkelerin ekonomik çıkar elde edebilmesidir. Neo-liberalizme göre ise bu durum, ülkeler içinde devletlerin ekonomiye müdahalesinin mümkün olduğunca azaltılması ve ülkelerde liberal ekonomiye geçişin sağlanabilmesi sonucunda

¹⁰ Derghoukassian, "After Renaissance", s. 12-13.

¹¹ ARI, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 371.

¹² Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 46-49.

gerçekleşebilmektedir. Zira neo-liberalizme göre, devlet müdahalesi doğrultusunda öngörülen ekonomik programlar, ülkelerde ekonomik kazanç bakımından elverişsiz durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda neo-liberalizme göre, devlet müdahalesi ne kadar çok azaltılırsa bu durum, küreselleşmenin arttığı günümüzde ülkelerin ekonomik kazancını o kadar çok arttıracak, aynı zamanda ülkeleri birbirine daha bağımlı bir hale getirecektir. Bunun yanında neo-liberalizm, günümüzde ülkelerin dış politikasının oluşmasında devletin yanı sıra devlet dışı aktörlerin katkısının da önemli ölçüde arttığını savunmaktadır.¹³

III. 2. Post-Pozitivist Teoriler ve Güvenlik

Post-pozitivizm, pozitivist teorilerden farklı olarak sosyal bilimlere; bunun kapsamında Uluslararası İlişkilere ve güvenlik olgusuna, farklı bir bakış açısı getirmiştir. Pozitivist teoriler, güç dağılımındaki eşitsizliklerin kaynağını somut gerçeklere dayandırırken, post-pozitivistler eşitsizliklerin sosyal olarak oluştuğunu vurgulamaktadır. Zira, bütün post-pozitivist teorilerin ortak görüşü, dünyada tek bir gerçeğin bulunmadığı ve aslında var olan her şeyin bizim algılama gücümüz doğrultusunda gerçekleştiğidir. Nitekim, sosyal ve kültürel geçmişimiz bizim varolanları şekillendirmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda post-pozitivistler, pozitivistleri, dünyada tek bir gerçek olduğu yönündeki görüşlerinden dolayı eleştirmektedirler. Bunun yanı sıra, pozitivistlerin güvenlik olgusu içerisinde bir tek ülkeleri ve bunlara karşı gelebilecek tehditleri ele almalarına, güvenlik çalışmaları içinde diğer bütün birimleri dışlamaları nedeniyle, karşı çıkmaktadırlar. Post-pozitivistler güvenliğin daha geniş boyutlarda ele alınmasını savunmaktadırlar.

¹³ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 369.

Post-pozitivist teorilerden feminizm, post-modernizm ve eleştirel teori, güvenlik konusunu ele almışlardır. Ancak feminizm, güvenlik olgusunu geleneksel bir şekilden ziyade, kadınların güvenliği açısından ele aldığı için bu çalışma içerisinde incelenmeyecektir.

III. 2. 1. Post-Modernizm

Post-modernizm, II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'da, varoluşçu görüşe karşı ortaya çıkmıştır. Ancak, post-modernizmin Uluslararası İlişkiler kapsamında ortaya çıkışı 1980'lerden itibaren olmuştur. Post-modernizmin en önemli savunucusu Richard Ashley olarak bilinmektedir.

Post-modernizm, modernizmin gelişmeye ve daha iyi bir yaşama sebep olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Bunun yanı sıra post-modernizm, modernizmin savunduğu sosyal bir olgunun tek bir objektif gerçeği olabileceği fikrine de karşı çıkmaktadır. Nitekim tüm post-pozitivist teoriler, pozitivistlerin tek bir gerçek olduğunu kabul edip diğer faktörleri göz ardı etmelerini eleştirmektedirler. Zira post-modernizm de, bizim olduğunu varsaydığımız gerçeğin aslında göreceli bir kavram olduğunu vurgulamakta ve bu göreceli gerçekler arasında seçim yapma şansımız olmadığı görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda post-modernizm, neyin güvence altına alınmasını bilmediğimiz sürece güvenliği nasıl sağlayacağımızı sorgulamaktadır. Yani post-modernizm, pozitivistlerin ele aldığı şekilde güvenlik kapsamı içerisinde sadece ülkelerin ele alınmasının yeterli olmadığından bahsetmektedir.¹⁴ Post-modernizm aynı zamanda, neo-realizmi ve neo-liberalizmi, Uluslararası İlişkiler konusunda yaptıkları argümanları değişmez olarak kabul etmekle suçlamaktadır. Zira post-modernizme göre, bu her iki teorinin sunduğu

¹⁴ Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 105-107.

sınırlı ve taraflı görüşlerin, bütün zamanlar için geçerli olması mümkün değildir. Bunun yanı sıra post-modernizme göre, bu her iki teorinin de öne sürdüğü üzere sistemin anarşik yapısı değişmez değildir, çünkü sosyal bilimler tarafsız değildir. Bu teoriye göre soyut kavramlara dayalı olan sosyal bilimler, yorumlayan kişinin tarihi, kültürel ve politik birikimleri doğrultusunda açıklanmaktadır. Bu bakımdan önyargılı olabilmektedirler.

Post-modernizm aynı zamanda Uluslararası İlişkilerin, belli kesimleri kayıran, hiyerarşik bir sistem üzerine kurulmasını eleştirmiştir. Nitekim post-modernizm, Uluslararası İlişkilerde farklılıkların tanındığı ve toplumsal sınıfların geçerli olmadığı bir düzen kurulması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵ Bu bağlamda post-modernizm, realizm/neo-realizm teorisini Batı'nın savunulduğu, Avrupa merkezietçi bir teori olarak tanımlamıştır.

Post-modernizmin Uluslararası İlişkilere en büyük katkısı, teorilerin tartışılmaz doğru olduğu fikrini sarsmasıdır. Nitekim, post-modernizme göre sosyal bilimler her zaman görecelidir ve bir teori, bulunduğu zamanın veya kişilerin görüşü doğrultusunda şekillenmektedir. Ancak bu doğrultuda post-modernizmin kendisi de, varolan sistemi yıkacak bir kuram oluşturmakta başarılı olamamıştır. Yine de bu bağlamda post-modernizmin güvenlik çalışmalarına katkısı, kendisinin tanımladığı üzere, varolan Batı odaklı, ayrımcı, hegemonyacı güvenlik teorilerine şüpheli bir şekilde yaklaşılmasını sağlayarak, güvenlik olgusu üzerinde yeni tartışmalara yol açmak şeklinde olmuştur.

¹⁵ E. Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik / Fark", Atilla Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 250-251.

III. 2. 2. Eleştirel Teori

Eleştirel teori, Marksist görüşün geliştirilmesi sonucunda Amerika'da sürgünde bulunan bazı Alman akademisyenler tarafından ortaya atılmıştır. Eleştirel teorinin önde gelen isimlerinden olan Adorno, Horkheimer, Marcuse ve Habermas gibi düşünürler, insanın toplumsal eleştiri yoluyla baskılardan kurtulup özgürleştirilmesi gerektiğini savunan her türlü felsefi görüşü desteklemiş olsalar bile, daha çok Marksist bir görüş açısını takip etmişlerdir. Ancak eleştirel teorisyenler, Marksizm gibi sadece sınıf farklılıklarının değil, genel olarak bütün sosyal ayrımların ele alınması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁶ Eleştirel teori, yapısı gereği sadece Uluslararası İlişkileri değil, birçok sosyal bilimi kapsamaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde Robert Cox ve Andrew Linklater önde gelen eleştirel teorisyenler olarak bilinmektedirler. Eleştirel teorisyenlere göre, sosyal kurallarla uyumlu herhangi bir dünya politikası veya global ekonomi bulunmamaktadır. Sosyal dünya düzeni zamana ve yere göre oluşmaktadır. Varolan uluslararası sistem ise, güçlü ülkeler tarafından şekillendirilmektedir. Bu bakımdan sosyal olan her şey, buna bağlı olarak Uluslararası İlişkiler, tarihsel olarak oluşturulmaktadır ve değiştirilmesi mümkündür.

Eleştirel teoriye göre, bilginin tarafsız olması söz konusu değildir. Her türlü bilgi, onu ortaya atan kişinin görüşüne göre şekillenmektedir. Ayrıca hiçbir bilgi tarafsız olamaz, çünkü o bilgi, tanımlayan kişinin sosyal ve kültürel tecrübeleri doğrultusunda yorumlanmaktadır. Bu bağlamda bilgi, bazı kişilerin, grupların, topluluğun, sınıfın veya ülkenin çıkarı doğrultusunda oluşturulmaktadır. Nitekim

¹⁶ Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 108.

Robert Cox, teorilerin her zaman için bir kişi veya bir amaca yönelik oluşturulduğunu savunmaktadır.¹⁷

Eleştirel teori, ülkeleri ve ülke sistemlerini ele almaktansa, gücü ve hakimiyeti daha genel anlamda ele almaya çalışmaktadır. Nitekim eleştirel teorinin amacı, insanlığı hegemon güçlerin oluşturduğu baskıcı dünya düzeninden ve ekonomisinden kurtarabilmektir.¹⁸ Bu teoriyi savunanlar, zengin kuzeyin fakir güney üstündeki hakimiyetine karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda eleştirel teorisyenler, oluşturdukları kuram ile sosyal ve politik bir değişim yaratmaya çalışmaktadırlar. Genel anlamda eleştirel teorinin amacı, hakimiyetin yapısını belirlemek ve bu yapıları yok edebilmektir.¹⁹ Bu bakımdan eleştirel teori ve post-modernizm farklılık göstermektedir. Nitekim post-modernizm, herhangi bir teorinin üstünlüğüne karşı çıkarken, eleştirel teori neo-realizm gibi kendi görüşlerinin üstün olduğu görüşünü savunmaktadır.

Bu bağlamda eleştirel teorinin güvenlik olgusuna katkısı ne olmuştur? Eleştirel teori, ülkeleri çalışmalarının odak noktası olarak gören Uluslararası İlişkiler teorilerine karşı çıkmıştır. Aynı zamanda, diğer bütün Uluslararası İlişkiler teorilerinin belirli siyasi amaçları haklı çıkarmak veya desteklemek amacıyla oluşturulduğunu söylemiş, bu bağlamda güvenliği tehdit eden unsurların geleneksel teorilerin açıkladığından çok daha fazla olduğunu öne sürmüştür. Eleştirel teori, güvenliği sağlayıcı bir unsur olarak devletlerin gösterilmesine karşı çıkmış ve bu bağlamda devletlerin görevlerinin azaltılması gerektiğini savunmuştur. Nitekim, ancak bu şekilde insanlığın özgürleştirilmesinin sağlanabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte, güvenlik olgusu içerisinde hiçbir birimin ön plana çıkarılmadan ve

¹⁷ Robert Jackson and George Sorenson, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 248

¹⁸ Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik / Fark", s. 229.

¹⁹ Teriff et al., *Security Studies Today*, s. 108-109.

tüm seviyelerde ayırım yapılmaksızın incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, güvenlik olgusunu geliştiren ve derinleştiren eleştirel çalışmaların, Soğuk Savaş döneminde baskın olan Anglo-Amerikan, hegemonyacı, askeri güvenlik anlayışı gözler önüne sereceğini söylemiştir. Bu doğrultuda eleştirel teori, sosyal olarak dışlanmış kişileri belirlemek ve stratejiler geliştirerek bu durumu sona erdirmek gerektiği üzerinde durmuştur.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, güvenlik olgusunun nasıl işlenmesi gerektiği üzerinde tartışmalara yol açmıştır. Nitekim bu durum, Uluslararası İlişkiler kapsamında yapılan akademik çalışmaların zenginleşmesine de neden olmuştur. Zira bu gelişmeler sonucunda eskinin, savaşı, askeri tehditleri ve en önemlisi ülkeleri, çalışmaların merkezi olarak gören güvenlik anlayışından daha zengin bir güvenlik anlayışına geçiş yaşanmış, bu durum çok taraflı çalışmaların yapılmasına olanak sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında, ülkeleri temel alan askeri odaklı güvenlik anlayışının eleştirilir olması, bu görüşün tamamen yanlış olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim Soğuk Savaş dönemi güvenlik anlayışının eleştirilen tarafı, ülkeler ve askeri faktörler dışında hiçbir unsurun güvenlik olgusuna dahil edilmemiş olmasıdır. Zira askeri tehditlerin yanı sıra, çevresel sorunlar, ekonomik refah, uluslararası suç örgütleri veya ülkeler arası göç gibi güvenliği tehdit eden unsurlar her zaman var olmuştur. Ancak 1990'lardan sonra bu gibi sorunlarda yaşanan artış, bu olguların güvenlik algılaması içerisinde ele alınmalarını gerekli kılmıştır. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında bu gibi sorunlar sadece ülkelerin güvenliğine tehdit oluşturmakla kalmamış, bölgeleri hatta tüm dünyayı tehdit eder bir hale

gelmiştir. İşte güvenlik olgusunda meydana gelen bu değişim, Soğuk Savaş döneminde yapılan güvenlik tanımının da değişmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda örneğin, Buzan, Waever ve de Wilde, güvenliğin daha geniş bir çerçevede ele alınabilmesi için, güvenlik olgusuna değişik düzeylerin, sektörlerin ve de bölgelerin dahil edilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Adı geçen teorisyenlere göre değişik düzeylerin dahil edilmesi demek, güvenlik çalışmalarına uluslararası sistemin; sistem içerisinde bulunan uluslararası ve bölgesel kuruluşların; uluslararası firmaların; bürokrasilerin ve lobilerin; aynı zamanda kişilerin de dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Sektörel bazda ise güvenliğin, askeri, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel olarak ele alınması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlara ek olarak, özellikle bölgelerin de güvenlik olgusu içinde ayrı bir şekilde tekrar ele alınması gerektiğini vurgulayan Buzan, Waever ve de Wilde bunun sebebi olarak, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerin çoğunlukla bölgesel düzeyde gelişmesinin muhtemel olduğunu söylemişlerdir.²⁰ Bu hususlara ek olarak adı geçen teorisyenler, bazı konuların “güvenlikleştirilmesinin” (*securitization*) risklerine de çalışmalarında yer vermişlerdir. Buzan, Waever ve de Wilde, güvenlikleştirilen bir konunun gerçekte bir tehdit unsuru taşıdığı için değil de, bir tehditmiş gibi gösterildiği için bir güvenlik sorunu haline geldiğini söylemişlerdir. Bu doğrultuda bahsi geçen konunun tartışılabilir bir politika olmaktan çıkıp doğrudan askeri bir boyuta taşındığını belirten Buzan, Waever ve de Wilde, bu durumun konu ile ilgili aktörlere olağandışı her türlü müdahalede bulunma yetkisi sağladığı gerekçesiyle bazı riskler taşıdığını vurgulamışlardır.²¹

Güvenlik olgusunun daha geniş açıdan ele alınması gerektiği görüşü, 1990’lardan sonra yaşanan olayların da daha iyi incelenmesine yardımcı olmuştur.

²⁰ Buzan, Waever, de Wilde, *Security: A New Framework of Analysis*, s. 5-10.

²¹ *Ibid.*, s. 24-26.

Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik olgusu çok daha karmaşık bir boyut almıştır. Ülkelerin savunma amacıyla silahlanması, Soğuk Savaş sonrasında önemli tehdit unsurları arasında sayılmaya başlayan hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesi, uyuşturucu kullanımındaki artış, açlık, küresel hastalıklar, ekonomik krizler, nükleer silahların teröristlerin eline geçmesi gibi sorunlara çare olamaz hale gelmiştir. Ayrıca bu gibi sorunlar tüm insanlığı etkilediği için çok daha tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, bir ülkede yaşanan ekonomik kriz, küreselleşme nedeniyle bütün ülkelerde yaşayan insanların refah düzeyini etkiler bir hal almıştır. Nitekim, benzer şekilde, bir ülkede yaşanan kriz, piyasalara yaptığı etki sonucunda ülke ekonomilerini doğrudan olumsuz yönde etkilerken, kriz yaşanan ülkeden diğer ülkelere yapılan yasa dışı göçlerin artmasına da neden olarak, göç alan ülkelerdeki gelir seviyelerinin düşmesine ve işsizliğin artmasına da neden olmuştur. Ayrıca, ülkelerde politik açıdan yaşanan istikrarsızlıkların veya etnik savaşların, sadece bu ülkelerde yaşayan insanlara tehdit oluşturmadığı, aynı zamanda yayılarak bölgedeki bütün ülkeleri olumsuz yönde etkilediği ve bir bölgesel sorun haline gelebildiği de gözlemlenmiştir. Bunlarla birlikte, son yıllarda artan ekolojik sorunların; küresel ısınma, çevre kirliliği, yaşamsal kaynakların (yiyecek, su v.b.) kısıtlanması gibi, ileride ülkeler arasında savaşların yaşanmasına neden olabileceği de belirtilmektedir. Örneğin Ortadoğu'da, İsrail ile Filistin, Türkiye ile Suriye arasında varolan su kaynakları ile ilgili problemlerin ileride, küresel ısınmanın artması sonucunda çok daha ciddi boyutlara ulaşabileceği söylenmektedir. Bu bağlamda çevre sektöründe yaşanan problemlerin insan sağlığını olumsuz yönde etkilemesi söz konusu olurken, aynı zamanda askeri tehdit haline dönüşebileceği ihtimalinden de bahsedilmektedir.

Bu noktalar doğrultusunda görüldüğü üzere, güvenlik olgusunun genişletilmesi, dünyada yaşanan gelişimler doğrultusunda zorunlu hale gelmiştir.

Nitekim Soğuk Savaş sonrasında tüm seviyelerin ve uluslararası sistem içerisinde bulunan farklı sektörlerin birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Herhangi bir faktörden kaynaklanan tehdit, zamanla diğer sektörlerle de sıçrayabilmekte, bu durum yalnızca kişileri değil, zamanla bölgeleri ve global yaşamı etkileyebilmektedir. Yeni tehdit unsurlarına karşı ülkelerin tek başına mücadele edebilmesi ise imkansız görünmektedir.

Yukarıda belirtilen noktalar doğrultusunda, bu bölüm içerisinde, teorik çerçeve kapsamında “güvenlik” olgusunun değişik teoriler tarafından nasıl tanımlandığı ele almaya çalışılmış, aynı zamanda bu bağlamda Soğuk Savaş öncesi güvenlik anlayışının, Soğuk Savaş sonrasında değişen konjonktür doğrultusunda nasıl değişimler gösterdiği de gözler önüne serilmiştir. Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, IV. Bölümde ele alınacak olan “AB’nin Yeni Güvenlik Algılaması” kapsamında, güvenlik olgusunda meydana gelen bu değişim doğrultusunda, AB’nin günümüzde kendine nasıl bir güvenlik ortamı oluşturmaya çalıştığının ve bu politika kapsamında Batı Balkan ülkelerinin öneminin tanımlanabilmesidir.

IV. BÖLÜM

AB'NİN YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI

AB'nin günümüzdeki güvenlik algılaması ve Batı Balkan ülkelerine karşı yürüttüğü politikalar, büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrasında dünyada değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde gelişmiştir. Nitekim, güvenlik olgusunun askeri faktörlere odaklı olduğu ve iki süper güç arasında yaşanabilecek bir savaş kaygısının ön planda olduğu Soğuk Savaş döneminde AT, kendi güvenlik algılamasını NATO ile özdeşleştirmiştir. Ancak, Soğuk Savaş dönemi simgesel olarak, 1989 yılının Kasım ayında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile sona ermiş, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve sosyalist ülkelerin çökmesi ile birlikte, tüm dünyada büyük değişimler meydana gelmiştir. Nitekim, iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile birlikte, NATO'nun da ilk kuruluş amacı önemini yitirmiş, bu doğrultuda NATO da bir değişim sürecine girmiştir.

İki Almanya'nın 3 Ekim 1990 tarihinde birleşmesi ve yaşanan bu değişimler doğrultusunda AT de, kendi içinde bazı gelişimler göstermiştir. Başlangıçta, siyasi ve iktisadi dönüşümün yarattığı zorluklarla mücadele eden Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine mali yardımda bulunma yoluna giden AT, zaman içerisinde, MDA ülkeleriyle ne tür bir işbirliği yapılması gerektiği üzerine yoğunlaşmış ve bu yönde politikalar geliştirmiştir. Ancak, sadece Batı Avrupa'yı kapsayan bir oluşum olma özelliği taşımasının dışında, genel olarak başarılı bir entegrasyon olarak kabul edilen AT, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde başlayan milliyetçi ve etnik savaşların tehdidi altına girmiş ve tehdidi engelleme konusunda da gerek politika, gerekse askeri güç olarak yetersiz kalmıştır. 1991 yılında AT'nin Dönem Başkanlığını üstlenen Lüksemburg'un Dışişleri Bakanı Jacques Poos, Slovenya'da savaşın ilk adımları atıldığı zaman, bu durum karşısında "Avrupa'nın harekete geçme zamanı gelmiştir"

diyerek, AT tarihinde bir dönüm noktasına gelindiğinin altını çizmiştir.¹ Bu gibi görüşler doğrultusunda AT'yi meşgul eden temel sorun, Toplulukta yapılacak kurumsal değişiklikler olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Batı Avrupa, Avrupa Topluluklarını Avrupa Birliği'ne dönüştürecek olan, ortak politikalar alanında daha derin bir entegrasyonu benimserken, aynı zamanda MDA ülkelerini kapsayacak bir genişlemeyi de kabul etmiştir.² Bu bağlamda Topluluk, ekonomik entegrasyonun yanı sıra, siyasi bir entegrasyona geçiş yapmayı da kabul etmiştir. Bir yandan yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması, diğer bir taraftan da Topluluğun dünyada daha etkin bir rol üstlenmek istemesi ise, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) oluşturulmasında temel etken olmuştur. Bu gelişmeler ile birlikte, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de, 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da, 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de, 7 Temmuz 2005 tarihinde ise Londra'da düzenlenen terörist saldırılar, AB'nin Soğuk Savaş sonrasında oluşturmaya çalıştığı güvenlik algılamasının şekillenmesinde dönüm noktasını oluşturmuştur.

Bu bölüm içerisinde bir karşılaştırma yapmak amacıyla, AT'nin kuruluş aşamasından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan süreçteki güvenlik algılaması ile, Soğuk Savaş sonrasında oluşturduğu güvenlik algılaması, AB'nin kendi içindeki gelişimi göz önünde bulundurularak, incelenmeye çalışılacaktır. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında dünyada değişen konjonktür; özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı yapılan terörist saldırılar ve bunu takip eden birçok terörist saldırı, AB'nin kendi içinde birçok yapısal değişim yaşamasına sebep olurken, aynı zamanda

¹ Dimitar Bechev, "Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans", University of Oxford, Paper prepared for the LSE European Foreign Policy Conference, 2-3 June 2004, London School of Economics, s. 2. <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Bechev.doc> (erişim tarihi: 2.2.2006)

² Harun Arıkan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", Muhsin Kar ve Harun Arıkan (der.), *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003, s. 379.

bununla bağlantılı olarak güvenlik algılamasını da doğrudan etkilemiştir. AB'nin bu yeni güvenlik algılaması içinde Batı Balkan ülkelerinin ise önemli bir yeri bulunmaktadır.

IV. 1. Soğuk Savaş Döneminde AT'nin Güvenlik Algılaması

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber, Batı Avrupa için öncelikli konular, savaş sonrası hızlı bir ekonomik büyümeyle birlikte krizlerin ve bunalımların aşılabilmesi, aynı zamanda Avrupa içinde güçler dengesinin tekrar sağlanması sonucunda kıtaya barışı getirebilmek ve olası bir savaşı engelleyebilmek olmuştur. Bu bağlamda ilk hareket, 1948 yılında Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere ve Fransa arasında Brüksel Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Amaç, savunma, ekonomi ve sosyal alanda bir işbirliğinin kurulması ile Avrupa entegrasyonunun teşvik edilmesi olmuştur. Avrupa Topluluğu'nun fikir babası olan Jean Monnet ise, barışın sağlanabilmesi için silah yapımının hammaddesini oluşturan Almanya'nın demir-çelik üretiminin kontrol altında tutulması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ı ikna etmiş ve 1951 yılında, Avrupa Kömür Çelik Antlaşması altı ülke arasında imzalanmıştır.

Schuman Planının imzalanmasından bir süre sonra 1952 yılında, yine Jean Monnet önderliğinde Fransa Başbakanı René Pleven tarafından, üye ülkelerin askeri güçlerinden farklı olarak Birleşik Avrupa Ordusu kurmayı hedefleyen, Avrupa Savunma Topluluğu oluşturulması fikri ortaya atılmıştır.³ 1953 yılında ise, Ortak Asambelenin başkanı Henry Spaak, Avrupa Siyasi Topluluğu oluşturulması konusunda Konseye bir antlaşma taslağı sunmuştur.

³ Richard Mayne, "Gray Eminence", Douglas Brinkley and Clifford Hackett (der.), *Jean Monnet: The Path to European Unity*, New York, St. Martin's Press, 1991, s. 114.

Ortak Savunma Topluluğu Antlaşması 1952 yılında, Paris'te altı ülke arasında imzalanmış, antlaşma Brüksel, Hollanda, Lüksemburg ve Batı Almanya meclislerinde kabul edilmiş olmasına rağmen, Fransa Ulusal Meclisi tarafından, antlaşmanın Fransa'nın ulus-egemenliğini aşındıracağı gerekçesiyle, 1954 yılında reddedilmiştir.⁴ Bunun bir sonucu olarak, Avrupa Siyasi Topluluğu fikri de hayata geçirilememiş, Topluluğun ekonomik entegrasyon sürecine öncelik vermesi uygun bulunmuştur.

Bu bağlamda Topluluğun ekonomik bir birlik olmasının yanında, politik bir yapıya da sahip olması, Topluluğun ilk kuruluşundan itibaren düşünce olarak var olmuştur. Ancak, gerek II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz, gerekse Fransa'nın Almanya'nın tekrar silahlanması konusunda duyduğu kaygılar, bu girişimlerin daha erken olduğu bilincini kuvvetlendirmiştir. Bu nedenlerden dolayı, Schuman felsefesi doğrultusunda, Topluluğun önce dar bir alanda yoğunlaşması, zamanla daha geniş alanlara yayılması görüşü benimsenmiştir. Bunun sonucunda AT, Soğuk Savaş dönemi süresince ekonomik bir topluluk olarak görülmüş, uluslararası güvenlik alanında kendi başına bir etken olarak algılanmamıştır.⁵

Avrupa ekonomik entegrasyonu sürecinde savunma alanında görülen boşluk ise, Brüksel Antlaşması'nın eksikliklerinin giderilmesi amacıyla 1954 yılında yapılan Londra Konferansıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Konferansa Brüksel Antlaşmasını imzalayan beş ülkenin yanı sıra ABD, Kanada, Federal Almanya ve İtalya da katılmıştır. Konferans sonucunda Federal Almanya ve İtalya'yı da kapsayan Fransa Anlaşması, 1954 yılında imzalanmış, bu doğrultuda "Batı Avrupa Birliği" (BAB)

⁴ Jussi M. Hanhimaki, "The European Union's Common Foreign and Security Policy Conundrum", Valerie Symes, Carl Levy ve Jane Littlewood (der), *The Future of Europe, Problems and Issues for The Twenty-First Century*, Great Britain, Macmillan Press Ltd., 1997, s. 106-107.

⁵ Henrik Larsen, "Concepts of Security in the European Union After the Cold War", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 54, No 3, 2000, s. 337.

kurulmuştur.⁶ Ancak, her ne kadar örgüt, üyelerden herhangi birine yapılacak bir saldırı karşısında diğer tarafların askeri yardımında bulunacağını belirtmiş olsa da, 1949 yılında kurulmuş olan NATO'nun Avrupa için zamanla daha önemli bir hale gelmesiyle, etkin bir kimliğe kavuşamamıştır. Ancak, İngiltere'nin AT'ye katılımına kadar olan süreçte, İngiltere ile diğer Avrupa ülkeleri arasında bir köprü olma görevini üstlenebilmiştir.

Soğuk Savaş süresince AT, Doğu Bloğu tarafından gelebilecek tehditler karşısında kendi güvenlik algılamasını çoğunlukla NATO ile özdeşleştirmiştir. Nitekim ülkelerin bağımsızlıklarının esas güvenlik unsuru olarak görüldüğü Soğuk Savaş döneminde, bölgesel anlaşmazlıklar göz önünde bulundurulmamış, ağırlık süper güçlerin çekişmesine verilmiştir. Ancak 1960'ların sonuna doğru, AT içerisinde NATO'ya karşı fikirler yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Gerek 1962 Küba Krizinde ABD'nin diğer NATO üyelerine danışmadan hareket etmesi, gerekse Vietnam Savaşı'nda ABD'nin başarısızlığı, bu büyük güce karşı olan güveni sarsmıştır. Bu doğrultuda, 1970 Lüksemburg Zirvesi'nde tüm uluslararası konularda üye ülkeler arasında ortak bir tutum benimsenmesini öngören Davignon Raporu onaylanmıştır. Bu bağlamda bir "Avrupa Siyasi İşbirliği'nin" (*European Political Cooperation – EPC*) temelleri atılmış, üye ülkelerin dışişleri bakanlarının, yılda iki kez toplanarak, uluslararası meseleler üzerine görüş alışverişinde bulunması ve raporlar hazırlaması öngörülmüştür.⁷

1974 Paris Zirvesi'nde üye ülkelerin hükümet ve devlet başkanlarını bir araya getiren Avrupa Topluluğu Konseyi'nin kurulması ise, ortak bir dış politika belirlenebilmesini kolaylaştırarak, Topluluğun daha etkin bir siyasi işbirliği içine girmesine olanak sağlamıştır.

⁶ Arıkan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", s. 374.

⁷ Ibid., s. 376.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve İnan'da meydana gelen İslam Devrimi Topluluğa, daha etkin bir ortak politikaya sahip olunması gerektiği bilincini yerleştirmiştir. Bu doğrultuda 1981 Londra Raporu ile uluslararası sorunlar karşısında Topluluğun sadece gözlemci olarak kaldığı belirtilerek, daha etkin çözüm önerileri geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. 1983'te, güvenliğin savunma boyutunun Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizmasına dahil edilmesini öngören Genscher-Colombo önerisi üzerinde ise tam bir anlaşma sağlanamamıştır.⁸ Bu dönemde Topluluğun gündemini Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelikleri oluşturmuştur ve siyasi işbirliği üzerinde yeni düzenlemelerin yapılabilmesi ancak 1986 Avrupa Tek Senedi ile mümkün olabilmıştir.

Avrupa Tek Senedi'nin üçüncü başlığı ile ilk defa olarak, Avrupa Siyasi İşbirliği kurumsal bir dayanağa kavuşturulmuştur. Siyasi İşbirliğinin yasal prosedürleri belirlenmiş, Brüksel'de ufak bir sekreterlik kurulması öngörülmüştür. Ancak, sosyalist rejimlerin çöküşüyle Merkezi ve Doğu Avrupa'da çıkan karışıklıklara karşı Topluluğun müdahale etmede yetersiz kalışı, Avrupa Tek Senedi'nin çerçevesini çizdiği kurumsal mekanizmanın etkisiz olduğunu gözler önüne sermiştir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi tüm dünya için beklenmedik bir durum teşkil etmiştir. Soğuk Savaş döneminde en büyük tehdit unsuru olarak görülen "Doğu'nun" bu savaştan geri çekilmesi, "Batı'da" yeni düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Soğuk Savaş süresince Batı'nın güvenlik kanadı olarak görülen NATO'nun karşısında bir tehdit unsurunun kalmayışı, NATO'yu bir değişim sürecine sokarken, Batı Avrupa'yı da bir gelişim içine itmiştir. Nitekim ekonomik anlamda başarılı bir entegrasyon kurmayı başarmış AT, tek

⁸ Hanhimaki, "The European Union's Common Foreign and Security Policy Conundrum", s. 108-109.

kutuplu dünya düzeni içerisinde siyaseten de dışarıya karşı bir birlik oluşturmak istemiş, aynı zamanda kendi sınırları ötesinde bulunan MDA ülkelerine karşı da bir sorumluluk bilinci içerisinde girmiştir. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin halen taze olduğu Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde kendisine politik ve siyasi bir kimlik yüklemeyi istemeyen AT, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanıp, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Topluluğu hem siyasi, hem de ekonomik bir Birliğe dönüştüren “Avrupa Birliği Antlaşması'nı”⁹ (*Treaty on European Union – TEU*)¹⁰ hayata geçirmeyi kabul etmiştir. Bu antlaşma ile birlikte, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) da, AB'nin II. Sütunu olarak belirlenmiştir.¹¹ Bu gelişmeler doğrultusunda AB, bir “Avrupa Kimliği” oluşturma çabası içine girmiştir.

IV. 2. Soğuk Savaş sonrasında AB'nin Yeni Güvenlik Algılaması

AB'nin ODGP kapsamı ve amaçları, AB Antlaşması'nın V. Başlığı altında, J-11. maddeleri kapsamında belirlenmiştir.¹² Antlaşmanın J.1 maddesinde ODGP'nin “tüm dış politika ve güvenlik alanları”ni kapsadığı vurgulanmıştır. Antlaşmanın J.1(2) sayılı maddesine göre ODGP'nin amaçları;

Birliğin ortak değerlerini, temel çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak,
Birliğin ve üye devletlerin güvenliğini her bakımdan güçlendirmek,
Birleşmiş Milletler Bildirgesi, Paris Şartı Prensipleri ve Helsinki Nihai
Senedi amaçları doğrultusunda barışı korumak ve uluslararası güvenliği
güçlendirmek,
Uluslararası işbirliğini geliştirmek,

⁹ “Treaty on European Union” (consolidated text), 24.12.2002 tarih ve C235 sayılı ATRG. <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm> (erişim tarihi: 12.9.2006)

¹⁰ Avrupa Birliği Antlaşması aynı zamanda Maastricht Antlaşması olarak da bilinmektedir.

¹¹ Bkz. “Treaty on European Union” (consolidated text), Title V.

¹² Konsolide edilmiş metne göre J1-11, Article 11-21 şeklini almıştır.

Demokrasiyi ve hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek ve pekiştirmek olarak belirlenmiştir.

Antlaşmanın J.1(4) sayılı maddesi ile ise, üye ülkelerin, Birliğin dış ve güvenlik politikasını çekince olmaksızın aktif şekilde destekleyeceği, ODGP ilkelerini ve Birliğin ortak çıkarlarını zedeleyecek eylemlerden kaçınacakları belirtilmiştir.¹³

AB Antlaşması'nda güvenliğin savunma boyutu ayrı olarak ele alınmış, AB'nin savunma kolu olma görevi Batı Avrupa Birliği'ne verilmiştir. Bu çerçevede BAB'a, bir taraftan AB'nin savunmasıyla ilgili karar ve eylemleri uygulama işlevi verilirken, diğer bir taraftan NATO içinde AB'yi temsil etme görevi verilmiştir. Ancak bununla beraber, AB'nin zaman içerisinde tasarlayacağı savunma politikasına, üye ülkelerin destek vereceği de belirtilmiştir. (Madde J.7)¹⁴ Alınan kararlar doğrultusunda BAB, 1992 yılında, Petersberg görevleri olarak adlandırılan insani yardım ve kurtarma, barışı koruma ve barış yapma, ve kriz yönetiminde muharebe kuvveti oluşturma görevlerini, AB'nin ODGP alanındaki görevleri olarak formüle etmiştir. 1995 yılında ise BAB, 27 ülkenin ortaklaşa kabul ettiği doğrultuda, Avrupa'ya yönelik en önemli güvenlik tehditlerini; sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanan silahlı çatışmalar, etnik mücadeleler, özellikle Ortadoğu'da olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uluslararası terörizm, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının artması, yasa dışı göç ve çevre kirliliği olarak tanımlamıştır.¹⁵

AB Antlaşması ile oluşturulan ODGP, AB üyelerinin uluslararası sorunlar karşısında ortak tavır ve ortak eylem oluşturma esasına dayandırılmıştır. Ancak AB Antlaşması, ODGP alanında bir birlik oluşturabilecek hükümler koymamış, bunun

¹³ "Treaty on European Union" (consolidated text), Title V.

¹⁴ Konsolide edilmiş metne göre J.7 Article 17 şeklini almıştır.

¹⁵ Heinz Kramer, *Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001, s. 302.

yerine işbirliğini öneren bir tutum sergilemiştir.¹⁶ Bu doğrultuda Birlik, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde başlayan savaşlar karşısında ortak bir politika izlemede, üye ülkelerin ulusal çıkarları söz konusu olunca, başarısız kalmıştır. Nitekim Bosna Savaşı'nda AB, ortak bir operasyonel birimi olmadığı için ortak bir müdahalede bulunamamış, Sırlara ambargo uygulama, bölgede arabuluculuk yapma ve insani yardım göndermenin ötesinde fazla etkin olamamıştır. Ancak bununla birlikte, Batı Balkan ülkelerine yakın konumda bulunan AB üyesi Almanya, İtalya, Yunanistan ve Avusturya savaştan olumsuz yönde etkilenen ülkeler olmuşlardır. Nitekim Almanya başta olmak üzere bu ülkeler, savaştan kaçan birçok mülteciyi kabul etmek zorunda kalmış, aynı zamanda bölgenin istikrarsız durumundan dolayı hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından olumsuz yönde etkilenmişlerdir.¹⁷ Bununla birlikte savaşın boyutunun büyümesi sonucunda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa Avrupa'da etnik ve milliyetçi düşüncelerin böyle yıkıcı bir savaş yaratması, AB'nin güvenliği açısından da büyük endişe duyulmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, özellikle Bosna Savaşı sırasında AB'nin ODGP alanında eksikliklerinin olduğunun anlaşılması, bu alanda kurumsal değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla, 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile daha etkin bir kurumsal yapı oluşturulmaya ve karar alma mekanizması güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ODGP alanında getirilen en büyük yenilik, kararlarını oybirliği ile alan Konsey toplantılarına katılmayan üyelerin ortak karar alınmasında bir engel teşkil etmeyeceği yönündeki hüküm (*constructive abstention*) olmuştur. (Madde J.13).¹⁸

¹⁶ Gülören ve Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000, s. 16.

¹⁷ Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?", Ömer E. Lüttem ve Birgül Demirtaş Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 299.

¹⁸ Bkz. Amsterdam Antlaşması Madde J.13 (eski), Madde 23 (yeni).

Amsterdam Antlaşması ile ayrıca, ODGP Yüksek Temsilciliği kurulmuştur. Yüksek Temsilci, ODGP'nin kapsadığı alanlarda Konsey'e politika belirlemede, hazırlamada ve uygulamada yardımcı olmakla yükümlü kılınmıştır. Aynı zamanda Amsterdam Antlaşması ile AB ve BAB arasındaki ilişkiler de kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Antlaşma ile NATO'dan bağımsız bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kurulması amaçlanmıştır. Ancak AB Antlaşmasında olduğu gibi Birlik, savunma politikasının oluşturulabilmesi için gerekli olan kurumsal ve yasal dayanağı, Amsterdam Antlaşması ile de oluşturamamıştır. Nitekim 1998 yılında patlak veren Kosova Savaşı'nda da Birlik, bir askeri müdahale gücüne sahip olmadığı için, ancak Birleşmiş Milletler ve NATO şemsiyesi altında müdahaleye katılabilmektedir. Bu bağlamda Kosova Savaşı, AB'nin etkin bir Güvenlik ve Savunma Politikasına sahip olmaması durumunda ODGP'nin başarıya ulaşamayacağı görüşünü ortaya çıkarmıştır. AB'nin siyasi entegrasyon oluşturma yolunda attığı adım ise, bu konuda daha güçlü bir yapı oluşturulmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, özellikle Fransa başta olmak üzere, Birliğin daha etkin bir Güvenlik ve Savunma Politikasına sahip olması gerektiği sıkça dile getirilmiştir. Bununla birlikte, AB'nin Petersberg görev alanı kapsamında olan kriz yönetimi kapasitesinin yetersiz olduğu da belirtilmeye başlanmıştır.¹⁹

Bunların bir sonucu olarak, 4 Aralık 1998 tarihinde İngiltere Başbakanı Tony Blair ve Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac Saint-Malo Zirvesi'nde bir araya gelerek, Avrupa Birliği'nin savunma kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda ortak bir deklarasyon yayınlamışlardır. Bu deklarasyon kapsamında, uluslararası krizlere karşılık verilebilmesi amacıyla, Birliğin özerk eylem kapasitesine sahip, etkili askeri güç ile desteklenmiş bir operasyonel birim oluşturulmasının gerekliliği

¹⁹ Arıkan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", s. 381.

vurgulanmıştır. AB Antlaşması itibari ile ODGP'nin hükümetlerarası bir özellik göstermesi konusunda bir görüşe sahip olan İngiltere açısından Saint-Malo Deklarasyonu, büyük bir gelişme sayılmıştır. Ancak yine İngiltere'nin ABD'ye olan yakınlığı dolayısıyla, bu kurulacak birliğin NATO'nun sorumluluk ve prensipleriyle uyumlu olması gerektiği de belirtilmiştir.²⁰

Almanya'nın bu deklarasyon karşısındaki tutumu ise olumlu olmuştur. Almanya'nın Dönem Başkanlığı altında, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde düzenlenen Köln Zirvesi'nde, savunma kapsamında BAB'ın "Petersberg Görevleri" olarak tanımlanan yetki alanlarının AB'ye devredilmesine karar verilmiştir.²¹ NATO'nun Genel Sekreterliği'ni yapmış olan Javier Solana ise, ODGP Yüksek Temsilcisi olarak seçilmiştir.

Köln Zirvesi'nde alınan kararlar Helsinki Zirvesi'nde daha da ileriye taşınmış, AGSP kapsamında Saint-Malo Deklarasyonunun belirttiği doğrultuda askeri bir gücün oluşturulmasına karar verilmiştir.²² Bu bağlamda 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi ile, iki önemli kurumsal yapılanmanın temelleri atılmıştır.²³ Bunlardan ilki, Petersberg Görevleri kapsamında faaliyette bulunmak amacıyla, üye ülkelerin katkılarıyla oluşacak yaklaşık 60 bin kişilik "acil müdahale gücünün" 2003 yılına kadar oluşturulması kararının alınmasıdır. İkinci olarak ise, AGSP alanında daha etkin işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla bir Siyasi ve Güvenlik Komitesi, bir Askeri Komite ve bir Askeri Karargah oluşturulması karara bağlanmıştır. Ancak Helsinki Zirvesi'nde bir kez daha, oluşturulan bu askeri

²⁰ Text of Joint Declaration on European Defence, UK-French Summit, Saint-Malo, 3-4 December 1998.

²¹ Bulletin of the EU. No: 6 1999. 3-4 June Cologne European Council Presidency Conclusions.

²² Daha fazla ayrıntı için bkz. Permanent Representative of Belgium to the EU, Jan De BOCK'un, 14 Temmuz 2003 tarihli Avrupa'nın savunması üzerine Centre for European Policy Studies'de yaptığı konuşma.

²³ Bkz. Bulletin of the EU. No: 12 1999. 10-11 December Helsinki European Council Presidency Conclusions.

birliğin NATO'ya rakip olmadığı söylenmiş, Avrupa'nın esas güvenlik ve savunma örgütünün NATO olduğu belirtilmiştir.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde Nice'de yapılan AB Konseyi Zirvesi'nde ise, ODGP amaçlarını uygulanabilir hale getirmek için yeni kararlar alınmıştır. Aynı zamanda, BAB'ın Petersberg Görevleri kapsamındaki fonksiyonlarının ve organlarının AB ile olan entegrasyon süreci tamamlanmıştır.²⁴

Yukarıda da ele alınmaya çalışıldığı üzere, AB Antlaşması ile yasal zemine oturtulan ODGP'nin, gelişen olaylar karşısında eksik taraflarının olduğu zaman içerisinde anlaşılmıştır. Bunun sonucunda, alınan kararlar doğrultusunda ODGP geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, ODGP'nin geçirdiği bu evreler sürecinde, AB'nin karşılaştığı ve çözmeye çalıştığı iki önemli problem olmuştur. Bunlardan birincisi, oluşturulan ODGP'nin önemli bir parçası olarak hayata geçirilen AGSP'nin, NATO gölgesi altında kalıp, bağımsız bir oluşum gösterememesidir. Buna neden olan en önemli unsur, AB üyesi bazı ülkelerin halen NATO ve ABD yanlısı bir tutum sergilemesi olarak gösterilmiştir. İkincisi ise, AB üye devletlerinin siyasi bir birlik oluşturma adına attıkları adıma karşıt olarak, ODGP'nin uluslararası bir politika değil, hükümetlerarası bir özellik taşımasıdır. Nitekim AB Antlaşması ile ekonomik bir birlik olmanın yanı sıra, siyasi bir kimlik de yüklenen AB'de en önemli sorun, ulus devlet egemenliğinin nasıl ve ne ölçüde aşılması gerektiği olmuştur. Zira yüksek politika kapsamı altında değerlendirilen dış politika, güvenlik ve savunma gibi konularda birçok AB üyesi ülke, ulusüstü bir yapılanmanın kendi ulus egemenliğine zarar vereceğini düşünmüş, bu bağlamda yetkilerini hükümetlerüstü bir karar alma mekanizmasına devretmek istememiştir. Bu doğrultuda, 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması ile karar almadaki tikanlıkların giderilebilmesi için,

²⁴ Bkz. Bulletin of the EU. No: 12 2000 7-9 December Nice European Council Presidency Conclusions.

üye devletler arasında bir “güçlendirilmiş işbirliği” (*enhanced cooperation*) oluşturulması fikri yürürlüğe konmuştur.²⁵ Bu bağlamda, Birliğin amaçlarının bir bütün olarak üye devletlerce gerçekleştirilemez olduğu hallerde, bunu yapabilecek durumda olan üye devletlerin (en az sekiz üye devlet) kendi aralarında bir “güçlendirilmiş işbirliği” kurabilecekleri belirtilmiştir.²⁶ Ancak, ODGP alanında bu kapsamda bir işbirliğinin, yalnızca ortak tutum veya ortak eylemlerin uygulanması ile ilgili olabileceği belirtilmiştir. [Madde 27(b)].

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan tehdit unsurları, güvenliğin askeri olmayan boyutlarını ön plana çıkartmıştır. Ayrıca bu gibi sorunlar, tehdit unsurlarını kolayca ulus sınırlarından bölgesel veya küresel boyutlara taşımaya başlamışlardır. Bu bağlamda AB'nin yeni konjonktür karşısında yaşadığı sorun, Soğuk Savaş sonrasında içsel ve dışsal tehdit unsurlarının birbiriyle iç içe geçmesi olmuştur.²⁷ Zira AB üyesi ülkeler, güvenlik olgusunu yüksek politika olarak tanımlamış ve bu doğrultuda hükümetlerüstü bir yapılanmaya gitmeyi kabul etmemişse bile, güvenlik olgusunda meydana gelen bu değişimler sonucunda ortaya çıkan yeni tehdit unsurlarına karşı bir işbirliği yapılması da kaçınılmaz olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı düzenlenen terörist saldırılar, bu bağlamda AB'nin güvenlik algılamasının şekillenmesinde bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında bu döneme kadar olan süreçte, her ne kadar bir güvenlik politikası oluşturulmaya çalışılmışsa da, AB üyesi ülkeler arasında bir fikir uyuşmazlığının olduğu görülmüştür. Ancak, 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan olaylar, uluslararası terörizmin geldiği boyutları gözler önüne

²⁵ Bkz. “Treaty of Nice” (Madde 27). C 80 sayılı ve 10.3.2001 tarihli ATRG. http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/nice_treaty_en.pdf (erişim tarihi: 3.2.2006)

²⁶ Bu koşul, Avrupa için Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağında, “güçlendirilmiş işbirliği, üye ülkelerin en az üçte birini kapsamalıdır” şeklinde belirlenmiştir.

²⁷ Derek Lutterbeck, “Blurring the Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe”, *European Security*, Cilt 14, No 2, Haziran 2005, s. 231-232.

sermiş, bu doğrultuda ortak bir tehdide karşı AB'nin ortak bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Ayrıca 11 Eylül, AB içinde kurulmaya çalışılan savunma gücüne, yalnızca Kosova benzeri karışıklıklara müdahale edebilmek için değil, aynı zamanda terörizm gibi tehdit unsurlarına karşı savaşılabilmek için de ihtiyaç duyulduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, doğrudan AB'ye karşı yapılabilecek bir saldırı karşısında, AB'nin kendine ait bir savunma gücünün bulunması gerektiğini de gözler önüne sermiştir.

Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde, 21 Eylül 2001 tarihinde, Brüksel'de olağanüstü bir toplantı düzenleyen AB Konseyi, terörizm ile mücadele konusunda bir eylem planını kabul etmiştir.²⁸ Bu doğrultuda, planın kabul edilmesi ile birlikte uluslararası terörizm ile mücadelenin AB'nin birincil önceliği olacağı ve bu konuda ortak bir tavır sergileneceği belirtilmiştir. Aynı zamanda Konsey, bu ortak tavrın, AB'ye aday ülkeleri, Rusya'yı, AB ile ortaklık ilişkisi bulunan Müslüman ve Arap ülkelerini, ve AB ile ortak değerleri paylaşan ülkeleri de kapsamasını beklediğini vurgulamıştır. Toplantıda, terörizmin ortak bir tanımının yapılması kararlaştırılmış, aynı zamanda belirlenecek prosedürler ile aranan bir suçlunun bir AB üyesi ülkeden diğerine doğrudan nakledilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir.²⁹ Ayrıca Konsey, üye ülkelerin istihbarat örgütleri arasında bir işbirliğinin yapılmasını da öngörmüştür. Bununla birlikte Konsey, Adalet ve İçişleri Konseyi'nden, terörist grupların ortak bir listesini yapmasını istemiştir. Bu toplantı kapsamında Genel İşler Konseyi de, AB içinde terörizme karşı yürütülecek politikaları koordine etmekle görevlendirmiştir. Alınan bu kararlar ile birlikte AB'nin, dünyada terörizme karşı yürütülecek savaşta çok daha etkin bir görev

²⁸ Conclusions and Plan Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001 http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/140.en.pdf (erişim tarihi: 10.2.2006)

²⁹ Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (2002/584/JHA), L 190 sayılı ve 18.7.2002 tarihli ATRG.

üstlenmesi gerektiği de belirtilmiştir. Bu bağlamda, en kısa zamanda ODGP'nin geliştirilmesi ve AGSP kapsamında oluşturulacak operasyonel birimin etkinleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Bu gelişme takibinde, 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde düzenlenen Laeken AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde, "AB'nin Geleceğine İlişkin bir Bildiri" yayınlanmıştır.³⁰ Bu bildiri kapsamında, gerçekleşmesi beklenen beşinci genişleme sonucunda tarihte ilk kez barış içinde olunulmasını sağlayacak Avrupa bütünleşmesinin gerçekleşeceğinden bahsedilmiştir. Ancak, barışın ve güvenliğin sağlanabilmesinin, bu gelişme ile tamamlanamayacağı da belirtilmiştir. Nitekim Bildiriye göre, 11 Eylül 2001 saldırıları, dünyada dini fanatizmin, ırkçılığın ve terörizmin yok olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda birleşik bir Avrupa'nın, yeni küresel dünya düzeninde daha etkin bir rol oynaması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Bu amacın gerçekleşebilmesi için ise, Avrupa vatandaşlarının da destek verdiği; daha etkin, daha demokratik ve daha açık bir Birlik oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda bu Zirve'de, AB'nin geleceğinin tartışılacağı bir Konvansiyonun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Konvansiyonun, 2004 yılında düzenlenecek Hükümetlerarası Konferans'a kadar, Birliğin gelecekteki konumu, yeni oluşan koşullara karşı izlenmesi gereken politikalar ve Birlikte yapılacak reformlar konusunda fikir üretmesi istenmiştir. Fransa eski Cumhurbaşkanı

³⁰ Bu süreç, AB'nin gerçekleşmesi beklenen beşinci genişlemesi doğrultusunda kapsamlı bir reformun kaçınılmaz olduğu görüşünden hareketle, bunun ne şekilde ve hangi alanlarda yapılacağına dair "AB'nin Geleceği" konulu bir tartışmanın, Aralık 1999 tarihli Nice Zirvesi'nde başlatılması sonucunda ortaya çıkmıştır.

Nice Zirvesi sonunda yayınlanan "AB'nin Geleceğine İlişkin Bildiri"de, AB'nin geleceği tartışmasında ele alınacak konuların genel çerçevesi çizilmiştir. Bildiri'de, genişleme perspektifi ışığında AB'nin geleceğine yönelik tartışmanın, AB ve üye devletler arasındaki yetki paylaşımı, Temel Haklar Şartı'nın statüsü, AB mevzuatının sadeleştirilmesi ve ulusal parlamentoların AB yapılanmasındaki rolü etrafında şekillenmesi öngörülmüştür. Aralık 2001'de Laeken Zirvesi sonunda yayınlanan "AB'nin Geleceğine İlişkin Bildiri" ise, AB'nin daha şeffaf ve etkin bir yapıya dönüştürülmesi için gerçekleştirilmesi gereken kurumsal reformlar, Birlik politikalarında reform ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının geliştirilmesi unsurlarını eklemiştir.

Giscard d'Estaing ise, Konvansiyonun Başkanı olarak seçilmiştir. Konvansiyon, 28 Şubat 2002 tarihinde çalışmalarına başlamıştır.

Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda, 18 Temmuz 2003 tarihinde Konvansiyon, AB Konseyi Başkanı'na bir "Anayasal Antlaşma" taslağı (CONV 850/03) sunmuştur.³¹ Bu taslakta, "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bölünmez parçasıdır" denilmiştir. Bununla birlikte OGSP'nin, Birlik'e sivil ve askeri varlıklar sevk etmek için operasyonel güç sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda Birlik'in, BM Antlaşması ilkelerine uygun olarak barışı sağlamak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek amacıyla, bu operasyonel gücü Birlik dışında da kullanabileceği vurgulanmıştır. [Madde 40(1)]. Bu bağlamda üye devletlerin, Konsey tarafından tanımlanan hedeflere katkıda bulunmak amacıyla OGSP'nin uygulanması için, sivil ve askeri yeteneklerini Birlik'in hizmetine sunacakları belirtilmiştir. Bununla birlikte, operasyonel gereklilikleri saptamak, bu gereklilikleri karşılayacak önlemleri ortaya koymak, Avrupa güçleri ve silahlanmaları politikasının tanımlanmasına katılmak ve askeri yeteneklerin gelişiminin değerlendirilmesi konusunda Konsey'e yardımcı olmak için, bir Avrupa Silahlanma, Araştırma ve Askeri Güçler Dairesi kurulması da öngörülmüştür. [Madde 40(3)] Bununla beraber, "daha yüksek askeri imkan ve kabiliyet ölçütleri gerektiren görevleri üstlenebilme amacıyla, daha bağlayıcı taahhütler altına girmek isteyen üye devletlerin, 40. Madde

³¹ Uzun tartışmalar sonucu üzerinde anlaşmaya varılan "Avrupa için Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı", 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de İrlanda Dönem Başkanlığı'nda gerçekleştirilen Zirve sonucunda küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Avrupa Birliği Anayasası, 29 Ekim 2004 tarihinde, Roma'da düzenlenen bir törenle AB üye ve aday ülkelerin liderleri tarafından imzalanmıştır. Ancak, anayasanın yürürlüğe girebilmesi için her ülkenin ulusal yasalarına göre 2 yıl içerisinde onaylanması koşulu konmuştur. Bu bağlamda 15 üye ülke AB Anayasasını, yasaları doğrultusunda ülkelerinin ulusal parlamentolarında oya sunacağını açıklamıştır. Ancak Fransa, İngiltere, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda, Danimarka, İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Portekiz, Anayasanın kabul edilip edilmeyeceğine yapılacak halk referandumlarının karar vereceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda Fransa'da, 29 Mayıs 2005 ve Hollanda'da ise, 1 Haziran 2005 tarihinde yapılan referandumlarda, Fransız ve Hollanda halkı anayasayı reddetmiştir.

6. Paragraf kapsamında kendi aralarında bir ‘yapısal işbirliği’ oluşturacakları” da kabul edilmiştir.³²

Ayrıca, Taslak Anayasal Antlaşma’nın Dayanışma (*Solidarity*) Maddesi [Madde 42(1)] kapsamında, “Herhangi bir Üye Ülkenin bir terörist saldırıdan ya da doğal veya insani nedenlerden kaynaklanan bir felaketin kurbanı olması halinde, Birliğin ve ona Üye Devletlerin, bir dayanışma ruhu içinde bir arada hareket edecekleri” belirtilmiştir.

Bu gelişmeleri takiben, 15 Kasım 2003 tarihinde İstanbul’da bulunan iki sinagoga, 20 Kasım 2003 tarihinde ise, yine İstanbul’da bulunan HSBC Banka binasına ve İngiliz Başkonsolosluğuna terörist saldırılar düzenlenmiştir. Bu durum, uluslararası terörizmin geldiği boyutu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

AB, 12 Aralık 2003 tarihinde, Soğuk Savaş sonrasında ve özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen olaylar doğrultusunda, güvenliğin dünyada geldiği boyutun vurgulandığı, “AB Güvenlik Stratejisi” adlı bir raporu yayınlamıştır.³³ Raporda, Soğuk Savaş sonrası dünyada güvenliğin çok daha karmaşık bir hal aldığı belirtilmiş ve hiçbir ülkenin bu sorunlarla tek başına başa çıkamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Balkanlar’da yaşanan savaşların, savaş olgusunun Avrupa’dan tamamen silinemediğinin bir göstergesi olduğu söylenmiş, bununla birlikte günümüzde yaşanan birçok savaşın ülkeler arasında değil, ülkeler içinde yaşandığı, bundan etkilenenlerin ise çoğunlukla siviller olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, Mayıs 2004 tarihi itibarıyla 25 üyesi bulunan ve 450 milyon nüfusu bünyesinde barındıran AB’nin, dünya barışının sağlanabilmesi için küresel bir aktör olarak rol alması gerektiği vurgulanmıştır.

³² Bkz. Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı.

³³ “A Secure Europe in a Better World”, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim tarihi: 15.1.2006)

Adı geçen raporda, Soğuk Savaş sonrasında dünya ve Avrupa barışını tehdit eden unsurlar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda raporda, Soğuk Savaş sonrasında ticaret ve yatırım hareketlerindeki artışlar, teknolojinin gelişmesi ve demokrasinin dünyada yayılması sonucunda uluslararası ortamda sınırların ortadan kalktığı ve bu bağlamda i ve dış güvenlik unsurlarının birbirinden ayrılamaz hale geldiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, devlet içindeki grupların öneminin arttığı da vurgulanmıştır. Bununla birlikte günümüzde insanlığı tehdit eden yeni unsurların ortaya çıktığından da bahsedilmiştir. Bunlar içinde, az gelişmiş ülkeleri tehdit eden açlık ve yoksulluk, gittikçe açılan zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı ve birçok insanın ölümüne yol açan AIDS hastalığı gibi unsurlar sayılmıştır. Rapor bunlar gibi, özellikle ekonomik anlamdaki sorunların, dünyada daha çok politik probleme, karışıklığa ve suça yol açtığını vurgulamıştır. Kalkınmanın sağlanabilmesi için ise, güvenliğin bir ön koşul olduğunu özellikle belirtmiştir. Ancak, raporda ele alınmamış olsa da güvenlik ve kalkınmanın karşılıklı bir etkileşim yarattığı ve güvenliğin sağlanabilmesi için kalkınmanın da gerekli bir koşul olduğu göz ardı edilmemelidir.

Rapor, dünyada güvenliği tehdit eden en önemli unsurlardan biri olarak, özellikle 11 Eylül saldırısı sonucunda daha çok önem kazanmış uluslararası terörizmi saymıştır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi sonucunda terörist örgütlerin en iyi ekipmanlara sahip olabildiğini belirten raporda, bu bağlamda terörizmin artık sınır ve mekan tanımadığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte, insanlığı tehdit eden nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların artması ayrı bir tehdit unsuru olarak kabul edilirken, bu gibi silahların terörist grupların eline geçme ihtimalinin üzerinde de özellikle durulmuştur. Bölgesel anlaşmazlıkların başarısız hükümetlere yol açtığına, insan hayatına ve bölgesel barışa tehdit oluşturduğuna değinen raporda, yanlış yönetilen

ülkelerde de yolsuzlukların, iç savaşların, örgütlü suçların ve terörizmin daha yaygın olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte Avrupa'nın, suç örgütlerinin en büyük hedefi olduğu belirtilirken, bu durumun sınırlar arası uyuşturucu kaçakçılığı, silah, kadın ve yasa dışı mülteci ticareti gibi dış etkenlere dayandığı vurgulanmıştır. Bu gibi suçların terörist faaliyetler ile doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyen rapor, bu tür sorunların temelinde zayıf ve yanlış yönetilen ülkeler olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda rapor, Avrupa'da bulunan eroinin %90'ının, Afganistan'dan geldiğini belirtirken, bunun çoğunluğunun Balkanlar'da bulunan suç örgütleri tarafından dağıtıldığından bahsetmiştir. Sunulan bu rapor doğrultusunda Konsey, Dönem Başkanlığından ve Yüksek Temsilci Javier Solana'dan, Komisyon ile işbirliği içinde olarak, bu strateji raporu kapsamında belirtilen tehdit unsurlarına karşı, özellikle uluslararası terörizm ile mücadele kapsamında etkin öneriler hazırlamasını istemiştir.

AB Güvenlik Stratejisinin yayınlamasından 3 ay sonra, 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de düzenlenen terörist saldırılar, AB içinde bir şok etkisi yaratmıştır. AB Konseyi, 25 Mart 2004 tarihinde Brüksel'de düzenlediği toplantısında, 11 Mart gününü terörist saldırılarda hayatını kaybetmiş kişileri anma günü ilan etmiştir. Bununla birlikte toplantıda, terörizm ile savaş üzerine bir bildiri yayınlanmıştır.³⁴ Bildiride, Taslak Anayasal Antlaşmanın 42. Maddesinde belirtilen dayanışma ilkesinin, üye ve aday ülkelere politik anlamda kabul edilmesinin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Bununla birlikte bildiride, Madrid olayları sonrasında terörizm ile mücadele konusunda alınacak tedbirlerin bir an önce uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. Bildiride ayrıca, AGSP'nin terörizm ile mücadele kapsamında etkisinin acilen artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu hususlara ek olarak, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında 21 Eylül 2001 tarihinde

³⁴ Doc. 10585/04, Declaration on Combating Terrorism, 25 March 2004, Brussels.
<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> (erişim tarihi: 25.2.2006)

kabul edilen, terörizme karşı eylem planı kapsamında belirlenen hususlarda, çok daha etkin bir dayanışma içinde bulunulması, ayrıca alınması gereken önlemlerin bir an önce, eksiksiz bir şekilde tamamlanması, Üye Devletlerden istenmiştir. Bildiri ile, Terörizme Karşı bir Koordinatör atanması kararlaştırılmış, bu göreve Gijs de Vries getirilmiştir. Konsey, Yüksek Temsilci Javier Solana'dan ise, Komisyon ile bir işbirliği yaparak, Konsey'in 17-18 Haziran 2004 tarihinde düzenlenecek toplantısında, bu bildiri kapsamında alınması gereken önlemlerin ne aşamada olduğuna dair bir rapor vermesini istemiştir.

17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel'de düzenlenen AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde, sunulan rapor kapsamında önemli gelişmeler kaydedildiği belirtilmiştir.³⁵ Bununla birlikte terörizm ile mücadelenin, AB'nin dış politikası kapsamına tamamen entegre edildiği belirtilmiştir. Ayrıca, terörizm ile mücadele kapsamında işbirliği yapılmasının öneminden bahsedilmiş, bu bağlamda BM, birçok uluslararası kuruluş, ABD ve komşu ülkeler ile işbirliği içinde olunacağı belirtilmiştir.

4-5 Kasım 2004 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye ve 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'e düzenlenen terörist saldırılar sonucunda AB'nin ve üye ülkelerinin güvenliğinin sağlanmasının büyük önem kazandığı belirtilmiştir.³⁶ Anılan bildirmede, AB vatandaşlarının AB'den, temel hak ve özgürlükleri korumasının yanı sıra, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı gibi sınırlar ötesi problemlere, terörizme ve örgütlü suçlara karşı daha etkin ortak politikalar oluşturmasını bekledikleri de vurgulanmıştır. Bu bağlamda bildirmede, "Lahey Programı" (*Hague Program*) adı verilen ve Avrupa'da bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulmasını amaç

³⁵ Bulletin of the EU No: 6 2004 17-18 June Brussels European Council Presidency Conclusions.

³⁶ Bkz. http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/EU_4.5-11.pdf (erişim tarihi: 27.2.2006)

edinen, 5 yıllık yeni bir programın kabul edildiği belirtilmiştir. Bildirgede bu programın, Birliğin tüm özgürlük, güvenlik ve adalet konularına ilişkin politikalarını kapsadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda temel hak ve özgürlükler, göç, sınır kontrolleri, terörizm ile mücadele, organize suçlar, adalet ve polis işbirliği, kamu hukuku ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konular, bu programın kapsamı içine alınmıştır. Bildirgede ayrıca, bu gibi yeni tehdit unsurlarına karşı, tüm Avrupa’da ortak yasaların oluşturulmasının ve bu konular ile ilgili ulusal birimler arasında işbirliğinin sağlanmasının hayati önemi olduğu vurgulanmıştır. Ancak, AB içerisinde oluşturulmaya çalışılan bu güvenlik ortamının sağlanabilmesi için kabul edilen politikaların, AB’yi dışarıya karşı çok daha kapalı bir yapı sergilemeye ittiği gerekçesiyle eleştirilmesi sözkonusu olmuştur.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde ise, büyük çoğunlukla terörizm ile mücadele üzerinde durulmuştur. Bildirgede AB’nin terörizm ile mücadele kapsamında uzun dönemde etkili olabilmesi için, özellikle radikal boyutlara varan terörizm başta olmak üzere, bu gibi terörist eylemlerin altında yatan nedenlere kadar inilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁷ Bu bağlamda Konsey, 2005 yılının Haziran ayında düzenlenecek Zirve toplantısında sunulmak üzere, Yüksek Temsilci ve Komisyon’un önerileri doğrultusunda Konsey’in bir uzun dönem stratejisi hazırlamasını istemiştir.³⁸

7 Temmuz 2005 tarihinde Londra’da düzenlenen terörist saldırılar, AB kapsamında terörizmle mücadele konusunda atılan adımların önemini bir kez daha vurgulamıştır. Bu gelişme takibinde 30 Kasım 2005 tarihinde, tüm dünyada ve özellikle Avrupa’da güvenliğin sağlanabilmesi için bir “Terörizme Karşı Strateji”

³⁷ Bulletin of the EU No: 12 2004 16-17 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

³⁸ Bu doğrultuda kabul edilen strateji; The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism-24 November 2005 Daha fazla bilgi için bkz. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf> (erişim tarihi: 27.2.2006)

(*EU Counter-Terrorism Strategy*) raporu yayınlanmıştır.³⁹ Raporda, terörizm ile mücadele kapsamında dört ana başlık üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Bunlar; “Avrupa’da ve dünyada terörizme yönelimi engelleme ve terörist saldırıları önleyebilme” (*prevent*), “sivilleri ve altyapıları terörist saldırılara karşı koruma” (*protect*), “teröristlerin izlenmesini ve sorgulanmasını sağlama” (*pursue*) ve “terörist saldırılar karşısında birlikte hareket edebilme ve saldırılar sonrasında mağdurlara yardım edebilme” (*respond*) olarak belirlenmiştir. Raporda ayrıca, hazırlanacak olan ayrıntılı bir “eylem planının” (*Action Plan*) bu strateji ile bir bütün oluşturacağı belirtilmiştir. 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Konsey’in bu stratejiyi kabul ettiği belirtilmiştir.⁴⁰ Stratejide belirtildiği üzere bir “eylem planı” (*EU Action Plan on Combating Terrorism*) ise, 13 Şubat 2006 tarihinde kabul edilmiştir.⁴¹ Bu plan doğrultusunda, terörizm ile mücadele kapsamında belirlenen dört ana başlık altında Birliğin hangi konularda çalışmaları olduğu, bu çalışmaların Birliğin hangi kurumları tarafından yürütüldüğü ve bu çalışmaların ne aşamada olduğu belirtilmiştir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu bölüm içerisinde, Soğuk Savaş sonrası ağırlıklı olmak üzere, AB’nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçteki güvenlik algılaması açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yukarıda vurgulanmaya çalışıldığı üzere AT, Soğuk Savaş döneminde dünyanın içinde bulunduğu iki kutuplu sistemin etkisiyle ve aynı zamanda, kendi oluşum aşamasında karşılaştığı sorunlar nedeniyle, bu dönem

³⁹ EU Counter-Terrorism Strategy. Doc. 14469/4/05 REV4. Daha fazla bilgi için bkz. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> (erişim tarihi: 27.2.2006)

⁴⁰ Bulletin of the EU No: 12/2005 15-16 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

⁴¹ EU Action Plan on Combating Terrorism. Doc. 5771/1/06 REV1. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/06/st05/st05771-re01.en06.pdf> (erişim tarihi: 5.3.2006)

süresince kendi güvenlik algılamasını NATO ile özdeş tutmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ise, hem dünya düzeninde meydana gelen değişimler, hem de AT'nin kendi gelişim sürecinde bir üst seviyeye geçme ihtiyacı aynı zamana denk gelmiş, bu bağlamda AT, ortak politikalar kapsamında bir derinleşmeye giderken, Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak yeni bir genişleme politikasını da benimsemiştir. Bu iki durum birbiriyle bağlantı göstermiştir. Nitekim AB Antlaşması doğrultusunda kendi güvenliği için bir ODGP oluşturan AB, aynı zamanda MDA ülkelerini de kendi bünyesine katarak güvenliğini perçinlemek istemiştir.

Ancak 1990'lı yılların ortalarına doğru atılan bu adımlar, Kosova Savaşı'nın çıkmasına engel olamazken, aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında dünyada değişen güvenlik anlayışı kapsamında ortaya çıkan problemlerle başa çıkılmasına da olanak sağlamamıştır. Bununla birlikte, oluşturulmaya çalışılan güvenlik politikası, hükümetlerarası bir oluşum olmanın ötesine gidememiş, aynı zamanda birçok AB üyesi ülkenin ABD yanlısı tavırları yüzünden NATO'dan bağımsız bir oluşum olma özelliği de gösterememiştir. Soğuk Savaş sonrasında belirgin olarak ortaya çıkan, kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçmesi, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının artması, yasa dışı göç ve çevre kirliliği gibi yeni tehdit unsurlarına karşı ise, işbirliğinin yapılması kaçınılmaz olmuştur.

Bu bağlamda 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı düzenlenen terörist saldırılar, güvenlik unsurunun Soğuk Savaş sonrasında geldiği boyutun anlaşılmasında bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik olgusunda değişimler yaşanmaya başlanmış ancak, AB içerisinde kurulmaya çalışılan güvenlik algılamasının ne yönde gelişmesi gerektiği üzerinde bir uzlaşma sağlanamamıştır. Zira AB üyeleri, dış politika ve güvenlik meselelerini

ülkelerin ulusal politikaları olarak görmeye devam etmişlerdir. Ancak 11 Eylül saldırıları ve bunu takip eden saldırılar, uluslararası terörizm gibi konular karşısında bir işbirliği içinde hareket edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Nitekim bununla birlikte, güvenliğe tehdit oluşturan yeni unsurların ülke sınırları içinde kalmadıkları, küresel meseleler haline geldikleri de anlaşılmıştır. Bu bağlamda dünyada yaşanan olaylar, AB'nin güvenlik ve savunma politikalarını da bu yönde bir gelişime itmiştir. Örneğin, gerek Soğuk Savaş döneminde ve gerekse hemen Soğuk Savaş sonrasında kurulacak olan bir operasyonel birimin sadece askeri meseleler için gerekli olduğu görüşü mevcutken, 11 Eylül sonrasında, daha insani boyutu olan meselelere karşı da böyle bir gücün var olması gerektiği bilinci yerleşmiştir. Bunlara ek olarak, AB'nin dünya barışında çok daha etkin bir görev üstlenmesi gerektiği düşüncesi de önem kazanmıştır. Bu bağlamda AGSP kapsamında AB, birçok ülkede çatışmaları önleme, barışı ve istikrarı sağlama vb. gibi amaçlar çerçevesinde görevlerde bulunmaya başlamıştır. AB'nin, BM ile işbirliği içinde görev aldığı ilk ülke, 2003 yılında Kongo Cumhuriyeti olmuştur. Bu görevi, AB'nin 2003 yılından itibaren NATO'dan devralarak Makedonya'da başlattığı askeri ve polis operasyonları takip etmiştir. AB halen Bosna-Hersek, Makedonya, Filistin, Darfur, Aceh ve Kongo gibi birçok ülkede, değişik görevlerde bulunmaktadır.⁴²

Bu bağlamda AB'nin yeni güvenlik algılaması, özellikle 11 Eylül sonrasında askeri boyuttan diğer boyutlara doğru bir genişleme göstermiştir. Bu değişim içerisinde AB üyesi ülkelerin ulusal güvenliklerinden öte, tüm Birliğin ve Birlik vatandaşlarının güvenliği önem kazanmıştır. Zira, yukarıda bahsedilen AB Güvenlik Stratejisi'nde, AB'nin yeni güvenlik algılamasının geldiği boyut ve bununla birlikte, güvenlik algılamasının Soğuk Savaş sonrasında nasıl bir değişime uğradığı da en iyi

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. The Council of European Union web sayfası. <http://ue.eu.int/Policies-Security-Defence-EU-Operations>. (erişim tarihi: 5.3.2006)

şekilde vurgulanmıştır. Nitekim raporun belirttiği üzere, Soğuk Savaş sonrasında savaş olgusu ülkeler arası bir boyuttan iç savaflara doğru bir dönüşüm yaşamış, küreselleşme sonucunda içsel ve dışsal tehditler iç içe geçmiş, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, uluslararası terörizm, ekonomik krizler, açlık, yoksulluk, küresel hastalıklar gibi problemler insanlığı tehdit eden en önemli sorunlar haline gelmiştir. Bu bağlamda AB'nin, Soğuk Savaş dönemi ile Soğuk Savaş sonrasındaki güvenlik algılamasında büyük bir değişimin yaşandığı görülmüştür. Nitekim Soğuk Savaş süresince AB'nin güvenlik algılaması, yoğun olarak askeri tehdit unsurları üzerine kurulmuş, devletlerin çıkarları ön planda tutulmuş ve bu bağlamda güvenliği tehdit eden unsurlar, bu ülkeler arasında varolabilecek çıkar çatışmalarına dayandırılmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş süresince AB'de, ülkelerin bağımsızlıklarını ve güvenliklerini ön planda tutan realist bir anlayışın yaygın olduğu görülmüştür. Ancak Soğuk Savaş sonrasında, özellikle 11 Eylül saldırıları sonucunda, güvenliğe tehdit unsurların tamamen değiştiği gözlemlenmiş, bu bağlamda devletler içerisindeki suç örgütleri veya terörist gruplar gibi farklı faktörlerin öneminin arttığını belirtilirken, tüm dünyanın veya insanlığın varlığına tehdit oluşturan bu gibi yeni tehdit unsurlarına karşı işbirliğinin yapılması kaçınılmaz kabul edilmiştir. Bu bağlamda, ortak bir çıkar karşısında işbirliğini savunan neoliberal bir güvenlik anlayışına doğru bir geçiş yaşanmıştır. Nitekim, neo-liberalizmin savunduğu üzere, ortak tehdit unsurlarına karşı ülkelerin birlik olabildiği ve bu bağlamda ülkeler arasındaki bağımlılığın arttığı görülmüştür.

Bu doğrultuda bu bölüm içerisinde, özellikle 11 Eylül sonrasında, AB'nin yeni güvenlik algılaması kapsamında kendine tehdit olarak gördüğü unsurlar vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, AB'nin günümüzde kendine tehdit olarak gördüğü unsurların Batı Balkan ülkeleri ile ilişkisini

vurgulamaya çalışmak olmuştur. Nitekim, AB Güvenlik Stratejisinde belirtildiği üzere, Batı Balkan ülkelerinde yaşanan karmaşa ve istikrarsız ortam bu ülkelerde, AB'nin günümüzde en önemli tehdit unsurları olarak saydığı güçsüz ekonomilere, kötü yönetilen hükümetlere, yolsuzluğa vb. sorunlara yol açarken, terör bazlı suç örgütlerinin faaliyet göstermesine de neden olmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrasında, özellikle 11 Eylül sonrasında değişime uğramış olan AB'nin güvenlik algılaması, AB'nin Batı Balkanlar'a karşı yürüttüğü politikaları da bir gelişim içerisine sokmuştur. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde, AB'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçteki Batı Balkanlar Politikası daha detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

V. BÖLÜM

AB'NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN SÜREÇTEKİ BATI BALKANLAR POLİTİKASI

AT'nin kuruluşundaki amaç, yüzyıllar boyunca ülkelerin çekişmesi sonucunda büyük savaşlara tanık olmuş, bunların içinde II. Dünya Savaşı'nda yaklaşık 20 milyon kayıp vermiş olan Avrupa kıtasına barışı, güvenliği ve özgürlüğü getirebilmek olmuştur. Bu bağlamda AT, tüm Avrupa kıtasını biraraya getirebilmek amacıyla kurulmuştur. Ancak, Soğuk Savaş'ın başlaması sonucunda AT, ilk kuruluş aşamasından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan süreçte yalnızca Batı Avrupa ülkelerini kapsayan bir entegrasyon olma özelliği taşımıştır. Fakat bununla birlikte, Avrupa kıtasında yaşanan bölünmenin istenilmeyen bir durum olduğu da birçok kez dile getirilmiştir. Nitekim, 5 Mart 1946 tarihinde dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ABD'nin Missouri eyaletinde Westminster Koleji'nde yaptığı konuşmada, ilk defa olarak II. Dünya Savaşı'nın Avrupa kıtasında yarattığı bölünmeyi “Demir Perde” lafı ile özdeşleştirmiştir. Bu bağlamda Churchill, bu demir perde arkasında eskinin liberal demokrasi prensiplerini benimsemiş Berlin, Bükreş, Viyana, Varşova, Prag, Belgrad, Budapeşte ve Sofya gibi önemli Avrupa başkentlerinin kaldığını belirtmiş ve II. Dünya Savaşı'nın böyle bir sonuç elde edilmesi için kazanılmadığını vurgulamıştır.¹

Bu bağlamda benimsenen bu görüş doğrultusunda kurulan AT, ilk kuruluş aşamasında altı üyeyi bünyesinde barındırmış bulunsa bile, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın 237. maddesinde “Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için

¹ İngiltere Başbakanının konuşması için bkz. Winston S. Churchill, “The Iron Curtain Speech”, Westminster College, Missouri, 5 Mart 1946, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/churchill-iron.html> (erişim tarihi: 26.10.2005)

başvuruda bulunabilir” ibaresi kullanılmıştır.² Bunlara ek olarak giriş bölümünde de belirtildiği üzere Robert Schuman, 1963 yılında yaptığı bir konuşmada, AET’nin elde etmiş olduğu başarının MDA ülkelerine de yayılmasının, Topluluğun bir görevi olduğunu ifade etmiş ve bu ülkelerin Avrupa Topluluğuna katılmak istemesi halinde, Topluluğun bu yönde gerekli hazırlıkları şimdiden yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Federal Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ise, 12 Mayıs 2000 tarihinde Berlin’de bulunan Humboldt Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada, Robert Schuman’ın yukarıda belirtilen konuşmasına atıfta bulunarak, Avrupa bütünleşmesinin MDA ülkelerini kapsamadığı sürece eksik kalacağını belirtmiştir.³

İşte bu görüşler doğrultusunda AT, kültürel, tarihsel ve dini bağları bulunan MDA ülkeleri ile ilişkilerini Soğuk Savaş süresince tam olarak koparmamaya özen göstermiştir. Bu bağlamda AT, Soğuk Savaş döneminde bu ülkeler ile İkili Ticaret Anlaşmaları (I. Kuşak Anlaşmalar) imzalamıştır.⁴ 1980’lerin sonunda sosyalist rejimlerin Avrupa’da sona ermesi ile birlikte ise, MDA ülkelerinde başlayan değişim süreci sonucunda AT’nin bu ülkeler ile olan ilişkilerinde de hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bu bağlamda ilk hareket, AT ile "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi” (*Council For Mutual Economic Assistance-CMEA/COMECON*) arasında, 25 Haziran 1988 tarihinde imzalanan ve tarafların birbirlerini resmen tanıdığı Ortak Bildiri olmuştur.⁵ Bu gelişme sonrasında AT, MDA ülkeleri ile, ülkelerin belli

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, Cilt 1, “Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET)”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Ağustos 1993, s. 265 <http://ekutup.dpt.gov.ab/antlaşma/at1.pdf> (erişim tarihi: 12.11.2005)

³ Alman Dışişleri Bakanının konuşmasının metni için bkz. Joschka Fischer "From Confederacy to Federation - Thoughts on the Finality of European Integration", Humboldt Üniversitesi, Berlin, 12 Mayıs 2000 Almanya Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/ausgabe_archiv?archiv_id=1027 (speeches) (erişim tarihi: 20.8.2005)

⁴ Dimitris Papadimitriou, “The EU’s Strategy in the Post-Communist Balkans”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 1, No 3, Eylül 2001, s. 72.

⁵ 22 Haziran 1988 tarih ve 88/345/EEC sayılı Konsey Kararı "On the Conclusion of the Joint Declaration on the Establishment of Official Relations between the European Economic Community and the Council for Mutual Economic Assistance", 24.06.1988 tarih ve L 157 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi, s. 34-35.

ekonomik ihtiyaçlarına göre farklılık gösteren, ancak temelde aynı olan ve İkinci Kuşak Anlaşmalar olarak nitelendirilen Ekonomik ve Ticaret Anlaşmalarını imzalamıştır. Ancak bununla birlikte AT, MDA ülkeleri ile ilişkilerinin gelişimini belli prensiplere bağlamıştır. Bu bağlamda AT, demokrasiye ve liberal ekonomiye geçişi sağlayacak reform sürecini başlatmayan, hukuk düzenine ve insan haklarına saygı prensibini benimsemeyen MDA ülkeleri ile ilişki kurmayı reddetmiştir. Bu doğrultuda MDA ülkelerinin ekonomik ve demokratik düzene geçiş hızlarındaki farklılıklar, AT ile bazı MDA ülkeleri ilişkilerinin daha hızlı gelişmesine sebep olurken, bazı ülkelerin bu süreçte daha geri kalmasına neden olmuştur. Zira eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde başlayan savaş, bu prensip doğrultusunda AT'nin bu ülkeler ile ilişkilerinin gelişmesine engel olmuştur. 1992 yılının Nisan ayında başlayan Bosna Savaşı, ancak 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan "Dayton Anlaşması" ile son bulmuş, bunun sonrasında Batı Balkan ülkelerinde istikrar ve barış ortamının sağlanmaya başlamasıyla, AB-Batı Balkan ülkeleri ilişkileri de gelişmeye başlamıştır. Ancak, savaş sonrasında AB'nin Batı Balkan ülkelerine karşı yürüttüğü politikalar, 1998 yılında Kosova Savaşı'nın başlamasına engel olamamıştır. Bu bağlamda AB, 1999 yılı sonrasında Batı Balkan ülkelerine karşı daha etkin bir politika izlemek amacıyla yeni bir süreç başlatmıştır. Bu süreç ilk olarak, 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde yapılan, Feira AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde AB'nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, ileride AB'ye potansiyel aday ülke olabileceklerin belirtilmesi ile başlamıştır.⁶ Bu doğrultuda bu süreç, 2004 yılında Hırvatistan'ın⁷ ve 2005 yılında ise Makedonya'nın⁸ AB'ye aday ülke kabul

⁶ Bkz. Bulletin of the European Union No: 6 2000 19-20 June Feira European Council Presidency Conclusions.

⁷ Bkz. Bulletin of the EU No: 6 2004 17-18 June Brussels European Council Presidency Conclusions.

edilmesine olanak sağlamış olmakla birlikte, halen ilerleyen ve gelişen bir özellik göstermektedir.

Bu bağlamda bu bölüm içerisinde, yukarıda ana hatları çizilmeye çalışılan AB'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçteki Batı Balkan ülkelerine karşı yürüttüğü politikalar, Soğuk Savaş süresince ve eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde başlayan savaşa kadar olan süreçte MDA ülkelerine karşı yürütülen politikalar dahilinde, Bosna Savaşı sonrasında ise, bu bölge ülkeleri için özel olarak oluşturulan politikalar olarak daha detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Nitekim AB'nin MDA ülkeleri için geliştirdiği politikalar ile Batı Balkan ülkeleri için oluşturulan politikalar birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan ilk bölümde MDA ülkelerine karşı yürütülen politikaların anlaşılması, Batı Balkanlar için oluşturulan politikaları anlamamıza da yardımcı olacaktır.

V.1. AT'nin kuruluşundan Bosna Savaşı'na kadar olan süreçteki MDAÜ Politikası

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın galibi iki büyük gücün temsil ettiği iki ayrı ideolojinin çakışması sonucunda başlayan Soğuk Savaş, Avrupa kıtasının da bu iki ideolojinin etkisinde ikiye bölünmesine yol açmıştır. Bu durum, II. Dünya Savaşı kadar yıkıcı olabilecek bir savaşın tekrardan yaşanmasını engelleyebilmek amacıyla, Avrupa'yı biraraya getirme projesi olarak başlatılan AT'nin, yalnızca Batı Avrupa'yı kapsayan bir proje olarak devam etmesine neden olmuştur. Ancak, MDA ülkelerinin ileride bu oluşuma dahil edilme olasılığı sürekli olarak dile getirilmiştir. Bu bağlamda AT bu ülkeler ile diyalogunun tam olarak kesilmemesi amacıyla, AT-MDA ülkeleri ilişkilerinde Birinci Kuşak Anlaşmalar olarak nitelendirilen ve 1974

⁸ Bkz. Bulletin of the EU No:12 2005 15-16 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

yılına kadar yürürlükte kalan, ikili ticaret anlaşmalarını imzalamıştır. Bu gelişmeleri takiben, 1980’li yılların sonunda SSCB’nin başına geçen Mikhail Gorbaçov’un benimsediği uzlaşmacı politikalar sonucunda, AT ile COMECON arasındaki ilişkiler de gelişmeye başlamıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak, daha önce de belirtildiği üzere, 25 Haziran 1988 yılında, iki taraf arasında imzalanan “Ortak Bildiri” ile taraflar birbirlerini resmen tanımışlar ve hemen sonrasında ilişkilerdeki gelişme de hız kazanmıştır. Bu dönemde, AT ile MDA ülkeleri arasında 2. Kuşak Anlaşmalar olarak bilinen ve 10 yıllık bir süre için geçerli olan, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar kapsamında taraflar birbirlerine GATT’ın (*General Agreement on Tariffs and Trade*) “En Çok Kayrılan Ülke” (*Most Favored Nation - MFN*) statüsünü uygulamaya başlamışlardır. Ayrıca AT, MDA ülkelerinin ithal mallarına karşı uyguladığı mevcut miktar kısıtlamalarını kaldırmış ve bu ülkeleri “Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi”ne (*Generalized System of Preferences - GSP*) dahil etmiştir.⁹ Bu anlaşmalar ilk olarak ekonomik ve demokratik reform süreçlerine 1988 yılından itibaren başlamış olan Macaristan ve Polonya ile imzalanmıştır.¹⁰

Doğu bloku ülkelerinde sosyalist rejimin çökmeye başlaması sonucunda meydana gelen hızlı değişim, AT’nin kuruluşundan itibaren var olan tüm Avrupa kıtasına barış getirme isteğini harekete geçirmiş ve AT’yi bu ülkelere karşı daha somut adımlar atılması yönünde bir sorumluluk bilinci içerisine sokmuştur. Bu bağlamda ilk hareket, 1989 yılının Temmuz ayında gerçekleşen G7 ülkeleri zirvesi

⁹ *Generalized System of Preferences* – GATT’ın 1971 yılında kabul ettiği ve gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkeler yararına tek taraflı olarak ayrıcalıklı gümrük tarifeleri uygulamalarını sağlayan sistemdir. AT, 1971 yılından itibaren uygulamaya başladığı bu sistem kapsamında bazı az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler menşeli sanayi mallarında ve bazı tarım ürünlerinin ithalatında sıfır veya indirimli gümrük vergisi uygulama yoluyla bu ülkelerin AT pazarına ihracat yapma imkanlarının artırılmasını sağlamıştır.

¹⁰ Polonya ile 19 Ekim 1989 tarihinde imzalanan anlaşma, 1 Aralık 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (22.11.1989 tarih ve L 339 sayılı ATRG). Macaristan ile ise 26 Ekim 1988 yılında imzalanan anlaşma, yine 1 Aralık 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (30.11.1989 tarih ve L 327 sayılı ATRG.)

olmuştur. Bu zirvede demokratik ve ekonomik reform süreci içerisine giren Polonya ve Macaristan'a destek amaçlı ekonomik yardımlarda bulunulması öngörülmüş, bu kapsamda yardımda bulunmak isteyen ülkeler ile uluslararası kuruluşların koordinasyon görevinin ise, Avrupa Komisyonu'na verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin de dahil olduğu 24 ülke bir araya gelerek G-24 grubunu oluşturmuştur. Komisyon, bu ülkelerden gelen mali yardımların koordinasyonunu sağlarken aynı zamanda, reform süreçlerinde ekonomik problemlerle karşılaşan bu iki ülkeye karşı bir mali yardım programı oluşturulmasını öngörmüştür. Bu bağlamda Komisyon'un önerisi üzerine AT, mali yardım amaçlı "PHARE" (*Poland and Hungary, Actions For Economic Reconstruction*) programını 1989 yılında başlatmıştır.¹¹ Bununla birlikte, 2. Kuşak Anlaşmalarının tüm MDA ülkeleri ile imzalanması sonucunda PHARE programının kapsamı da, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya, Romanya ve Slovenya'yı içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden Bosna-Hersek ve Makedonya, ayrıca Arnavutluk da, 2000 yılında Batı Balkan ülkelerine yardım amaçlı oluşturulan "CARDS" (*Community Programme for Assistance, Reconstruction, Democratisation and Stabilisation*) programına kadar PHARE yardım programından yararlanmışlardır.¹²

PHARE yardım programının yanı sıra, Komisyon'un çabaları doğrultusunda 1990 yılının ilk aylarında AB üyesi ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarının, G-24 Grubunun, MDA ülkelerinin ve ayrıca uluslararası kuruluş temsilcilerinin hazır bulunduğu "Hükümetlerarası Konferans"larda (*Intergovernmental Conferences* –

¹¹ Council Regulation (EC) No 3906/89 of 18 December 1989 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People's Republic, 23.12.1989 tarih ve L 375 sayılı ATRG.

¹² Council Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC OJ L 306 of 7.12.2000.

IGC), MDA ülkelerindeki reform sürecini hızlandırmak ve bu ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçişlerine yardımcı olmak amacıyla bir “Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası” (*European Bank for Reconstruction and Development – EBRD*) kurulması yönünde adımlar atılmıştır.¹³

Bu gelişmeler ile birlikte, MDA ülkeleri ile AT arasında atılan en önemli somut adım, 1990 yılının Ağustos ayında Komisyon’un, liberal ekonomiye ve demokrasiye geçişi, aynı zamanda insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkesini benimsemiş MDA ülkeleri ile, 3. Kuşak Anlaşmalarının (Avrupa Anlaşmaları) imzalanması önerisini sunması olmuştur.¹⁴ MDA ülkeleri ile tek tek imzalanan ve taraflar arasındaki ilişkinin çerçevesini çizen anlaşmaların amacı, her iki taraf arasında kademeli olarak bir serbest ticaret alanı oluşturulması, MDA ülkelerinin Topluluk programlarında yer almalarının sağlanması ve taraflar arasında bir siyasi diyalog oluşturulması dahil pek çok alanda işbirliği gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu anlaşmalar, ilk kez bir siyasi boyut içermekle birlikte, bu özellikleri nedeniyle AT ile Türkiye arasında imzalanmış olan Ankara Anlaşmasından farklılık göstermişlerdir. Ayrıca, Anlaşmaların dibacesinde, bu anlaşmaların nihai amacının ortak ülkeyi AT üyeliğine götürmek olduğu da belirtilmiştir. Bu bağlamda bu anlaşmalar, MDA ülkelerindeki gelişimi geri dönülmez kılmak ve ileride bu ülkeleri Topluluğa dahil edebilmek amacıyla siyasi nedenler doğrultusunda hazırlanmıştır. Anlaşmalar ilk olarak AT ile Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya arasında 16 Aralık 1991 tarihinde imzalanmıştır.¹⁵ Ancak anlaşmaların, AT ve taraf ülkenin parlamentosunda

¹³ Hükümetlerarası Konferans: Avrupa Birliği’nin kurucu antlaşmalarında değişiklik gerçekleştirmek üzere üye ülke hükümetleri, Komisyon ve bazı Topluluk kurumlarının da katılımıyla gerçekleştirilen uzun süreli müzakerelerdir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler)*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 169-170.

¹⁴ COM/90/398 final. Association Agreements with the countries of Central and Eastern Europe-a general outline. 27.8.1990

http://aei.pitt.edu/archive/00001683/01/east_europe_assoc_agree_COM_90_398.pdf

¹⁵ Polonya ile AT arasında imzalanan Avrupa Anlaşması 01.02.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir.(31.12.1993 tarih ve L 348 sayılı ATRG). Macaristan ile AT arasında imzalanan Anlaşma

onaylanma sürecinden sonra yürürlüğe girecek olması ve bu sürecin zaman alabileceği düşüncesiyle, Avrupa Anlaşmalarının sadece ticari hükümlerinin “Geçici Anlaşmalar” (*Interim Agreements*) ile yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Geçici Anlaşmalar, taraflar arasında serbest ticaretin oluşturulması için, 10 yıllık bir geçiş süreci sonunda tüm gümrük vergileri ve ticareti kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılmasını öngörmüştür.

AT, MDA ülkelerine karşı oluşturduğu politikalar sonucunda bu ülkeleri Topluluğa yakınlaştırabilmek ve ileride bu ülkeleri Topluluğa üye kabul edebilmek için kendi içinde de bazı düzenlemelere gitmek zorunda kalmıştır. Nitekim, sekiz MDA ülkesi, ayrıca Güney Kıbrıs ve Malta'nın içinde bulunduğu beşinci genişleme dalgası, kapsadığı ülkeler bakımından önceki genişleme dalgalarından farklılık göstermiştir. Zira, ekonomik bakımdan kuvvetli Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın 1995 yılında dördüncü genişleme dalgası içerisinde AB'ye üye kabul edilmeleri, aslında beşinci genişleme sürecine zaman olarak paralellik göstermiş, ancak ayrı olarak ele alınmıştır. Nitekim, Maastricht Antlaşması sonrasında kendisine bir siyasi entegrasyon olma özelliği de katan AB'nin, 21-22 Haziran 1993 tarihinde düzenlediği Kopenhag Zirvesi'nde oluşturduğu Kopenhag Kriterleri, MDA ülkelerine AB'ye üye olabilme yolunda bir harita çizmeyi amaç edinmişse de, dördüncü genişleme dalgası içinde bulunan ülkeler için bir sorun teşkil etmemiştir.¹⁶

da, Polonya ile olduğu gibi 01.02.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (31.12.1993 tarih ve L 347 sayılı ATRG) Çekoslovakya ile AT arasında imzalanan anlaşma ise, Çekoslovakya'nın 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılması nedeniyle yürürlüğe girmemiştir.

Bunun yerine 4 Ekim 1993 tarihinde her iki devletle AB arasında Avrupa Anlaşması ayrı ayrı imzalanmıştır. Her iki anlaşma 01.02.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (Çek Cumhuriyeti – 31.12.1994 tarih ve L360 sayılı ATRG) (Slovakya – 31.12.1994 tarih ve L359 sayılı ATRG).

¹⁶ Kopenhag Kriterleri; *Siyasi Kriter*: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı; *Ekonomik Kriter*: İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı; *Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi*: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak. Ayrıca, 1995 yılının Aralık ayında düzenlenen Madrid Zirvesi'nde, “Topluluk politikalarının uyumlu olarak yürütülmesini teminen, katılım ertesinde aday ülkelerin idari yapılarının uyumlaştırılması” kriteri eklenmiştir.

24-25 Haziran 1994 tarihinde düzenlenen Korfu Zirvesi'nde, Topluluğa üye olmak isteyen MDA ülkelerinin belirlenen yükümlülükleri yerine getirdiklerinde üye kabul edilebilecekleri bir kez daha vurgulanmıştır. Ayrıca Zirve'de Komisyon'a, MDA ülkelerinin Birliğe üyeliklerine yönelik bir strateji hazırlama görevi verilmiştir. Bu bağlamda Komisyon'un hazırladığı "katılım öncesi strateji"¹⁷ (*pre-accession strategy*), 9-10 Aralık 1994 tarihlerinde gerçekleşen Essen Zirvesi'nde kabul edilmiştir.¹⁸ Essen Zirvesi'nde ayrıca Komisyon'dan, Cannes Zirvesi'nde sunulmak üzere, MDA ülkelerinin Tek Pazarla bütünleştirilmeleri için hazırlanmalarına ilişkin bir Beyaz Kitap oluşturması istenmiştir.¹⁹

Bu gelişmeler doğrultusunda MDA ülkeleri, 1994 yılından itibaren AB'ye üyelik başvurularında bulunmaya başlamışlardır. Ayrıca düzenlenen zirveler ile, MDA ülkeleri ile ilgili çalışmalar da devam ettirilmiştir. Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde Komisyon'dan, 1997 yılında gerçekleşecek Hükümetlerarası konferans sonrasında sunmak üzere tüm aday ülkelerin durumu ve yeni genişlemenin Birliğe getireceği maliyet üzerine bir rapor hazırlaması istenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan "Gündem 2000" adlı raporda, Essen Zirvesi'nde kabul edilen katılım öncesi stratejinin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur.²⁰ Ayrıca Gündem 2000 raporu ile Komisyon; Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Slovenya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile Birliğe katılım müzakerelerinin öncelikli olarak başlatılabileceğini belirtmiştir. Bu

¹⁷ Katılım Öncesi Strateji üç prensibe dayandırılmıştır: 1)Avrupa Anlaşmalarının uygulanması, 2) mali yardım programı PHARE'in uygulanması, 3) üye ve aday ülkelerin belli konularda fikir alışverişini yapabilecekleri yapısal bir diyalogun oluşturulması.

¹⁸ Bulletin of the EU No:12 1994, Essen European Council Presidency Conclusions.

¹⁹ Beyaz Kitap (White Paper): Komisyon tarafından hazırlanan ve belli bir konuda Topluluk eylemine yönelik somut öneriler içeren dokümanlardır.

²⁰ Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji: Önceden belirlenmiş olan Katılım Öncesi Stratejiye iki yeni unsur eklenmiştir. Bunlar; 1)Katılım Ortaklığı Belgesi, 2)Arttırılmış Katılım Öncesi Yardım. Katılım Ortaklığı Belgesi: Kopenhag kriterleri çerçevesinde aday ülkelerin yerine getirmesi gereken kısa ve orta vadeli öncelikleri belirten belgedir. Her aday ülke, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirtilen noktaları nasıl ve hangi zaman diliminde yerine getireceğini belirttiği bir Ulusal Program hazırlamakla yükümlüdür.

doğrultuda 12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde, Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi²¹ ile katılım müzakerelerinin 1998 yılının Mart ayında başlatılması kararı alınırken; Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya ve Slovakya²² ikinci grup olarak adlandırılmış ve bu ülkelerle katılım müzakerelerinin daha ileri bir tarihte başlatılacağı belirtilmiştir.²³ Lüksemburg Zirvesi'nde ayrıca, aday ülkelerin Birlik programlarına katılımları kararı da alınmıştır.

Bu gelişmeleri takiben, 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye dışındaki diğer aday ülkelerin 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe üye kabul edilebilecekleri belirtilmiştir.²⁴ Bu süreç, sekiz MDA ülkesinin, ayrıca Malta ve Güney Kıbrıs Rum Kesiminin bu tarihte AB'ye üyeliği ile sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya ise, 1 Ocak 2007 tarihinde Birliğe üye olacaklardır. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin ise, daha uzun zaman alacağı düşünülmektedir.

V. 2. AB - Batı Balkan Ülkeleri İlişkisinin Tarihsel Gelişimi

Sosyalist düzenin sona ermesi sonrasında AB ile MDA ülkeleri arasındaki ilişkiler her alanda hızla gelişirken, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nde sosyalist rejimin çökmesi etnik sorunlara yol açmış, bu durumun bir sonucu olarak 25 Haziran 1991 tarihinde hem Slovenya, hem de Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ancak bu gelişme, federal yapıyı bir arada tutmak isteyen Sırp'ların ve federal ordunun, önce Slovenya, sonra da Hırvatistan ile savaşa girmesine neden

²¹ Bu altı ülke Lüksemburg altılısı olarak adlandırılmıştır.

²² Malta, hükümette meydana gelen değişiklik sonucunda Ekim 1996 tarihinde üyelik başvurusunu geri çekmiştir. Bu durumun değişmesi sonucunda 1998 yılında Malta, tekrardan üyelik başvurusunda bulunmuş ve ikinci grupta yer almıştır.

²³ İkinci grup ile katılım müzakerelerinin başlama tarihi, 10-11 Aralık 1999 tarihinde düzenlenen Helsinki Zirvesi'nde Şubat 2000 olarak belirlenmiştir.

²⁴ Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir.

olmuştur. Bu gelişmeleri takiben, 8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya'nın, 3 Mart 1992 tarihinde ise Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi ile bu bölgede savaş ve istikrarsız ortam uzun bir süre devam etmiştir. Bu bağlamda AB'nin, Slovenya hariç, eski Yugoslav cumhuriyetleri ile ilişkilerinde bir gelişme sağlanamamıştır.²⁵ AB yalnızca, istikrarsızlıkların yaşandığı bu dönem süresince bölgede istikrarın ve barışın sağlanması amacıyla ekonomik yardımlarda bulunmuştur.

Arnavutluk ile AB arasındaki ilişkilerin yavaş bir seyir izlemesi ise, Arnavutluk'un içinde bulunduğu durumdan kaynaklanmıştır. Nitekim Arnavutluk'ta, sosyalist rejimin sona ermesi 1992 yılını bulmuş, bu bağlamda MDA ülkeleri arasında Arnavutluk, AB ile görüşmelere en son başlayan ülke konumunda kalmıştır. Zira, Arnavutluk ile görüşmelere 1992 yılında yapılan demokratik seçimler sonucunda izin verilmiş; bu bağlamda Arnavutluk, ancak 1992 yılı itibariyle PHARE programına dahil edilebilmiştir.²⁶ Bununla birlikte 1992 yılının Şubat ayında, AB ile Arnavutluk arasında imzalanacak 2. Kuşak Anlaşma için görüşmeler de başlatılmıştır. Anlaşma, 1992 yılının Mayıs ayında imzalanmış, 1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁷ Ancak bu gelişmelere rağmen, gerek Arnavutluk ekonomisinin zayıf yapısı, gerekse ülkede varolan istikrarsız ortam, Arnavutluk'un AB ile olan ilişkisinin gelişimine sekte vurmuştur. Bu bağlamda Arnavutluk ile AB arasında bir 3. Kuşak Anlaşması imzalanamamış, aynı zamanda Arnavutluk'un AB'ye üyelik başvurusunda bulunması da söz konusu olamamıştır. Bu doğrultuda Arnavutluk, ancak 1996 yılından itibaren eski Yugoslav cumhuriyetleri ile birlikte, AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik oluşturduğu politikalar içerisine dahil edilmiştir.

²⁵ Slovenya'da yaşanan savaş kısa sürmüş, bu bağlamda ekonomik anlamda da kuvvetli olan Slovenya'nın serbest piyasa ekonomisine ve demokrasi sürecine geçişi de hızlı olmuştur. Bu doğrultuda Slovenya, diğer MDA ülkeleri ile aynı süreç içerisine dahil edilmiştir.

²⁶ Communication from the Commission to the Council pursuant to article 9/3 of regulation (EEC) no 3906/89 – Economic assistance in favour of Albania SEC/92/952 Final of 7/5/92.

²⁷ 92/535/EEC: Council Decision of 26 October 1992 on the conclusion of an Agreement between the EEC and the Republic of Albania on trade and commercial and economic cooperation. OJ L 343 of 25/11/1992.

Tablo 1. AB'nin Batı Balkan Ülkelerine Yönelik Oluşturduğu Politikaların Tarihsel Gelişimi

1991-1992	Sosyalist rejimlerin çökmesi sonucunda, 25 Haziran 1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya, 8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya, 3 Mart 1992 tarihinde Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda bölgede başlayan savaş uzun bir süre devam etmiştir. İstikrarsızlık dönemi süresince AB, bölgeye çeşitli şekillerde mali yardımda bulunmuştur.
1995	1995 yılında Bosna Savaşı'nı sona erdirmek için Paris'te yapılan Barış Konferansı sırasında AB Konseyi'nin önerileri üzerine "Royauumont Süreci" ortaya çıkmıştır. Royauumont Süreci başlangıçta, Bosna Savaşı sonrasında 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşmasının maddelerinin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.
26-27 Şubat 1996	26-27 Şubat 1996 tarihlerinde gerçekleştirilen Genel İşler Konseyi toplantısında, Balkan ülkeleri için bir "bölgesel yaklaşım" (<i>regional approach</i>) politikası kabul edilmiştir. Bu politika, Dayton Anlaşması hükümlerinin uygulanmasını sağlamak, aynı zamanda bölgede kurulmak istenen istikrar, iyi komşuluk ilişkileri ve ekonomik kalkınma için gerekli olan koşulları belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca bu yaklaşım doğrultusunda Batı Balkan ülkeleri, AB ile ilişkilerinin gelişimi bakımından iki ayrı gruba ayrılmıştır.
Haziran 1996	Konsey, 1996 yılının Haziran ayında; Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Sırbistan-Karadağ arasında bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini sağlayabilme, bu ülkelerde demokrasi ve sivil toplum hayatını oluşturabilme, mültecilerin evlerine dönüşlerini destekleyebilme ve ekonomilerini düzeltebilme amacıyla oluşturulan projeleri finanse edebilmek amacıyla OBNOVA yardım programını oluşturmuştur. (Council Regulation (EC) 1628/96 OJ L 204 of 14.8.1996)
1997	Konsey, Batı Balkan ülkeleri ile ikili diyalogun geliştirilebilmesi için bu ülkelerde demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, insan haklarına ve azınlık haklarına saygının garanti altına alınması, pazar ekonomisi kapsamında reformların yapılması ve bölgesel işbirliğinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.
26 Mayıs 1999	Avrupa Komisyon'u, Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmak için "İstikrar ve Ortaklık Sürecini" (<i>Stabilisation and Association Process</i>) başlatmıştır.[COM(1999) 235 final] SAP kapsamında belirlenen ekonomik ve siyasi kriterlere uyum sağlayan ülkelerle bir "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" (<i>Stabilisation and Association Agreement</i>) imzalanması öngörülmüştür.
10 Haziran 1999	Alman Dönem Başkanlığının önerileri doğrultusunda 10 Haziran 1999 tarihinde, Güneydoğu Avrupa ülkeleri için bir "İstikrar Paketi" (<i>Stability Pact for South Eastern Europe</i>) fikri hayata geçirilmiştir.
5 Aralık 1999	Konsey, Batı Balkan ülkelerine yardım amaçlı yeni bir mali yardım programını; "CARDS" (<i>Community Programme for Assistance, Reconstruction, Democratisation and Stabilisation</i>), kabul etmiştir. (OJ L 306 of 7.12.2000)
19-20 Haziran 2000	Feira AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde üye ülkeler, SAP'a verdikleri desteği dile getirmiş, Batı Balkan ülkelerinin ileride AB'ye aday ülke olabileceklerini belirtmişlerdir.
24 Kasım 2000	AB üye ülkelerinin ve Batı Balkan ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının bir araya geldiği ilk Zirve Toplantısı Zagreb'de gerçekleşmiştir. SAP, Batı Balkan ülkelerinin tümü tarafından tanınarak yasal bir zemine kavuşturulmuştur.
11-12 Aralık 2002	Kopenhag AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Batı Balkan ülkelerinin üyelik perspektifleri tekrar onaylanmıştır.
20-21 Mart 2003	Brüksel AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Batı Balkan ülkelerinin AB ile entegrasyonu gerçekleşmediği sürece, Avrupa bütünleşmesinin yarım kalacağı belirtilmiştir.

21 Mayıs 2003	Komasyon, “Batı Balkan Ülkeleri ve Avrupa Entegrasyonu” adlı önerge [COM(2003) 285 final] ile, Batı Balkan ülkelerinde elde edilen gelişmenin daha ileriye taşınması için SAP’ın derinleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda her ülke için bir “Avrupa Birleşme Ortaklığı” (<i>European Integration Partnership</i>) belgesi hazırlanması, “eşleştirme” (<i>twinning</i>) projelerinin tüm Batı Balkan ülkelerinde uygulanmaya başlanması, TAİEX’in Batı Balkan ülkelerinde de faaliyete geçirilmesi ve Batı Balkan ülkelerinin AB projelerine dahil edilmesi öngörülmüştür.
19-20 Haziran 2003	Selanik AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Komasyon’un öne sürdüğü fikirler doğrultusunda zenginleştirilmiş olan SAP’ın, Batı Balkan ülkeleri-AB ilişkilerinde temel oluşturmaya devam edeceği belirtilmiştir. Batı Balkan ülkelerinin gerekli şartları yerine getirdikleri zaman üye kabul edilebilecekleri vurgulanmıştır.
21 Haziran 2003	AB üye ülkelerinin ve Batı Balkan ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının bir araya geldiği ikinci Zirve Toplantısı Selanik’te gerçekleştirilmiştir. Zirve’de, Batı Balkan ülkelerinin AB’ye üyeliklerinin yakın bir gelecekte gerçekleşebileceği belirtilmiş, ancak bunun için önemli olan unsurun Batı Balkan ülkelerinin göstereceği çaba olacağı vurgulanmıştır.
17-18 Haziran 2004	Brüksel’de yapılan AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde Konsey, Hırvatistan’ın AB’ye adaylığını kabul etmiş ve katılım müzakerelerinin 2005 yılı başında başlatılmasını öngörmüştür.
15-16 Aralık 2005	Brüksel’de yapılan AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde Konsey, Makedonya’nın AB’ye adaylığını kabul etmiştir.

AB’nin eski Yugoslavya cumhuriyetleri için attığı ilk adım, “Royaumont süreci” olmuştur. Royaumont süreci, 1995 yılında Bosna Savaşı’nı sona erdirmek için Paris’te yapılan Barış Konferansı sırasında AB Konseyi’nin önerileri üzerine ortaya çıkmıştır.²⁸ Bu sürecin amacı başlangıçta, Bosna Savaşı sonrasında 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşmasının maddelerinin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamak olmuştur.²⁹ Bu doğrultuda bu süreç; Bosna-Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ için oluşturulmuştur. Bu süreç aynı zamanda bölgesel projeler doğrultusunda bütün Balkanlar’ı da kapsayarak, bölgede istikrarı ve barışı sağlamayı da amaç edinmiştir. Bu bağlamda bu sürece, AB üyesi ülkeler, Güneydoğu Avrupa ülkeleri (*South East European Countries-SEEC’s*), bölgeye komşu ülkeler, ABD, Rusya, AGİT ülkeleri (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) ve Avrupa Konseyi taraf olmuştur. 28 Kasım 1997 tarihinde, eski bir Yunan bakanı olan Panagiotis Roumeliotis, bu süreçte

²⁸ Anselm Skuhra, “Güneydoğu Avrupa’da Bölgesel İşbirliği”, Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 93.

²⁹ “The Stability Pact and Lessons From a Decade of Regional Initiatives”, European Stability Initiative, Eylül 1999, s. 4. <http://www.esiweb.org/reports> (erişim tarihi: 20.3.2006)

koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmiştir. 1998-1999 yılları arasında bu süreç, bölgede demokrasinin ve sivil toplum hayatının oluşturabilmesi adına çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda, 31 Mart -1 Nisan 1998 tarihlerinde Atina’da, Royaumont süreci kapsamında ilk toplantı düzenlenmiştir. Aynı yıl Brüksel’de, bu süreçle ilgili bir ofis kurulmuştur. Bu gelişmelere rağmen, küçük bir bütçeye sahip olan bu girişim, az sayıda projeye destek verebilmiştir.³⁰

Royaumont sürecinin yanı sıra, 26-27 Şubat 1996 tarihlerinde gerçekleştirilen Genel İşler Konseyi toplantısında, Balkan ülkeleri için bir “bölgesel yaklaşım” (*regional approach*) politikası kabul edilmiştir. Bu politika, Dayton Anlaşması hükümlerinin uygulanmasını sağlamak, aynı zamanda bölgede kurulmak istenen istikrar, iyi komşuluk ilişkileri ve ekonomik kalkınma için gerekli olan koşulları belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca bu yaklaşım doğrultusunda beş Batı Balkan ülkesi, AB ile ilişkilerinin gelişimi bakımından iki ayrı gruba ayrılmıştır. Bosna Savaşı’na dahil olmayıp, bu bağlamda AB ile 2. Kuşak anlaşma imzalamış Arnavutluk ve imzalamaya elverişli olan Makedonya, birinci grup içine dahil edilmiştir.³¹ Bosna Savaşı’nda yer alan ve bu doğrultuda AB ile ilişkilerinde gelişme sağlayabilmek için bazı koşulları yerine getirmek zorunda olan Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ ise, ikinci grup içerisine dahil edilmişlerdir.³² Bölgesel yaklaşımla birlikte Konsey, 1996 yılının Haziran ayında, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Sırbistan-Karadağ arasında bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkilerini sağlayabilme, bu ülkelerin altyapılarında savaş sonucu meydana gelen yıkımları düzeltebilme, bu ülkelerde demokrasi ve sivil toplum hayatını

³⁰ 1999 yılı Mayıs ayına kadar Royaumont sürecinin finanse ettiği projelerin mali değeri 2,8 milyon Euro’dur.

³¹ 29 Nisan 1997 tarihinde AB ile Makedonya arasında bir işbirliği anlaşması (*Co-operation Agreement*) imzalanmıştır. Anlaşma, 1 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 18 Aralık 1997 tarih ve L 348 sayılı ATRG.

³² Papadimitriou, ‘The EU’s Strategy in the Post-Communist Balkans’, s. 74-75.

oluşturabilme, mültecilerin evlerine dönüşlerini destekleyebilme, askerlere iş imkanı sağlayabilme ve ekonomilerini düzeltebilme amacıyla oluşturulan projeleri finanse edebilmek amacıyla OBNOVA yardım programını oluşturmuştur.³³ Bu programın 1996-2000 yılları arasındaki bütçesi 400 milyon Euro olarak belirlenmiştir.

Bu gelişmelerin bir uzantısı olarak Konsey, 1997 yılında Batı Balkan ülkeleri ile iki taraflı ilişkilerin geliştirilmesi ve bu ülkelerin belirlenen yardım programlarından yararlanabilmesi için gerekli olan siyasi ve ekonomik şartları belirlemiştir. Bu bağlamda Arnavutluk da dahil olmak üzere Batı Balkan ülkelerinde, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, insan haklarına ve azınlık haklarına saygının garanti altına alınması, pazar ekonomisi kapsamında reformlar yapılması ve bölgesel işbirliğine katılımların artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Bu gelişmelere rağmen, Batı Balkan ülkelerine karşı gerek AB'nin gerekse çeşitli uluslararası kuruluşların ve birçok ülkenin bir araya gelerek oluşturmaya çalıştıkları politikaların yetersiz kaldığı, 1998 yılında Kosova'da artan gerilimler sonucunda anlaşılmıştır. 1999 yılında NATO'nun Sırlara karşı başlattığı hava saldırıları sonucunda, bölgede daha etkin adımlar atılabilmesi amacıyla, Alman Dönem Başkanlığının önerileri doğrultusunda 10 Haziran 1999 tarihinde, "Güneydoğu Avrupa ülkeleri için bir İstikrar Paketi" (*Stability Pact for South Eastern Europe*) fikri hayata geçirilmiştir.³⁴ Bu girişim her ne kadar Almanya önderliğinde oluşturulmuşsa da, AB'nin bir politikası olarak ortaya çıkmamıştır. Nitekim bu sürecin geliştirilmesi ve uygulanması AGİT'in yetkisine bırakılmıştır. Bu bağlamda AGİT danışmanlığında AB'nin, Paket'in görevlerinin koordine edilmesi için atadığı kişi, bu süreç içerisinde en önemli politik forum niteliği taşıyan Güneydoğu Avrupa

³³ Council Regulation (EC) 1628/96. 14.8.1996 tarih ve L 204 sayılı ATRG. OBNOVA programı altında Batı Balkan ülkelerine yapılan yardımlar, 2000 itibarıyla CARDS programı kapsamında yapılmaya başlanmıştır.

³⁴ İstikrar Paketi hakkında daha detaylı bilgi için İstikrar Paketi'nin resmi web sayfasına bakınız; <http://www.stabilitypact.org>

Bölgesi Masası'nın başkanlığına getirilmiştir.³⁵ Nitekim bu grup, bu pakta katılımcı 40'tan fazla ülkenin, uluslararası kuruluşun ve bölgesel girişimcinin oluşturduğu üç ayrı çalışma grubunun aktivitelerini kontrol etmekle yükümlü kılınmıştır.³⁶ Bu bağlamda birinci grup; demokrasi ve insan hakları, ikinci grup; ekonomik yapılanma, işbirliği ve kalkınma, ve üçüncü grup ise; güvenlik konuları hakkında çalışmalarda bulunmakla görevlendirilmiştir. Pakt'ın sekreterliği Brüksel'de kurulmuştur. Bu özelliklerine rağmen İstikrar Paktı, yeni bir uluslararası kuruluş olarak ortaya çıkmamış, daha çok uluslararası işbirliğini sağlayan bir platform olma niteliği taşımıştır. Aynı zamanda katılımcıların Güneydoğu Avrupa'da istikrarı ve gelişmeyi sağlamak amacıyla politik taahhüt altına girdiği ve bölge ülkelerinin, Avrupa ve trans-Atlantik yapılara entegrasyonlarını sağlamayı amaç edinen bir oluşum özelliği de göstermiştir. İstikrar Paktı, uluslararası bir kuruluş olma özelliği taşımadığı için, bu paktın en önemli mali yardım sağlayan katılımcısı AB olmuştur. Bunun yanı sıra AB'nin bu pakt doğrultusunda edindiği gaye, bölge ülkelerinde gelişimi sağlayarak bu ülkeleri AB üyeliği perspektifine yaklaştırmak olmuştur.³⁷ İstikrar Paktı aynı zamanda AB'nin, bu Pakt ile eşdeğer zamanda oluşturduğu, Batı Balkan ülkelerine yönelik yeni politikasını da destekler bir tutum sergilemiştir. Nitekim AB'nin, Batı

³⁵ AB, 2001 yılında Avusturyalı bir politikacı ve yazar olan Erhard Busek'i bu göreve atamıştır.

³⁶ İstikrar Paktı'na dahil olan taraflar şu şekildedir; bölge ülkelerinden Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan-Karadağ, AB üyesi ülkeler ve AB Komisyonu, Kanada, Japonya, Norveç, Rusya, İsviçre, Türkiye, ABD, uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler, OSCE (*Organisation for Security and Co-operation in Europe – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı*), Avrupa Konseyi (*Council of Europe*), UNCHR (*United Nations Commission on Human Rights – Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu*), NATO, OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü*), uluslararası finans örgütlerinden Dünya Bankası (*World Bank*), IMF (*International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu*), EBRD (*European Bank for Reconstruction and Development – Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası*), Avrupa Yatırım Bankası (*European Investment Bank*), Avrupa Kalkınma Bankası Konseyi (*Council of Europe Development Bank, CEB*), bölgesel entegrasyonlardan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (*Black Sea Economic Co-operation, BSEC*), Merkezi Avrupa Girişimi (*Central European Initiative, CEI*), Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (*South East European Co-operative Initiative, SECI*) ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (*South East Europe Co-operation Process, SEECP*).

³⁷ Plamen Pantev, "Potential and Limits of the Pact of Stability for South East Europe: Prioritising Objectives", Institute for Security and International Studies, Sofya, Şubat 2003, s. 16.

Balkan ülkeleri ile ilişkilerinde bir dönüm noktası sayılan “İstikrar ve Ortaklık Süreci” (*Stabilization and Association Process - SAP*), 26 Mayıs 1999 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından, Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB’ye yakınlaştırmak amacıyla oluşturulmuştur.³⁸ Aynı zamanda, bölge ülkeleri arasında bir işbirliğinin kurulması da SAP’ın amaçları arasında yer almıştır. SAP bünyesinde AB, Batı Balkan ülkelerinde istikrarın ve sosyal-ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için ekonomik yardımlarda bulunmayı öngörmüş, bu bağlamda Batı Balkan ülkelere destek amaçlı yeni bir yardım programını; “CARDS”ı kabul etmiştir. CARDS programı kapsamında Batı Balkan ülkelere bireysel olarak yapılacak yardımlar, Komisyon’un her ülke için ayrı olarak hazırladığı stratejik raporlar doğrultusunda belirlenmiştir. Komisyon ayrıca, tüm ülkelere topluca yapılacak yardımın belirlendiği bir stratejik rapor da hazırlamıştır. Bu bağlamda Komisyon’un, 2000-2006 dönemi için toplu olarak Batı Balkan ülkelere yapacağı yardım tutarı 4,65 milyar Euro olarak belirlenmiştir.³⁹

³⁸ COM/99/0235 final. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association Process for countries of South-Eastern Europe-Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Republic of Macedonia and Albania.

³⁹ Council Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC OJ L 306 of 7.12.2000.

Tablo 2. 1991-2001 Yılları Arasında AB'nin PHARE, OBNOVA ve CARDS Programları Kapsamında Batı Balkan Ülkelerine Sağladığı Mali Yardımlar (milyon €)

ÜLKE	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	TOPLAM
ARNAVUTLUK PHARE/ CARDS	10,00	75,00	40,00	49,00	53,00	52,00	70,40	42,50	99,90	35,45	37,50	565,75
BOSNA HERSEK PHARE/CARDS/ OBNOVA				0,21	0,65	229,77	211,16	190,50	118,36	100,85	105,23	956,73
HIRVATİSTAN OBNOVA /CARDS				0,09	0,31	11,71	10,26	15,59	11,50	18,34	60,00	127,80
FRY-SİRBİSTAN/ KARADAĞ OBNOVA/CARDS				0,37	1,18	0,00	4,00	10,38	26,90	208,95	230,00	481,97
FRY-KOSOVA OBNOVA/CARDS								13,16	127	439,90	320	900,06
MAKEDONYA PHARE/OBNOVA/ CARDS			65,00		25,28	25,00	33,21	25,28	68,70	21,20	56,20	319,87
BATI BALKAN BÖLGESEL PHARE/OBNOVA/ CARDS			81,44		0,61	0,15	1,45	8,40	2,20	18,75	20,00	133,00
TOPLAM			1,439,15		420,26	600,85	569,30	477,70	998,35	1,052,41	1,247,46	6,805,48

Kaynak: COM(2002)163 final The Stabilisation and Association Process(SAP); First Annual Report

Tablo 3. 2002-2006 Yılları Arasında AB'nin CARDS Programı Kapsamında Batı Balkan Ülkelerine Sağladığı Mali Yardımlar (milyon €)

	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
ARNAVUTLUK	44.9	46.5	63.5	44.2	45.5	244,6
BOSNA-HERSEK	71.9	63.0	72.0	49.4	51.0	307,3
HIRVATİSTAN*	59.0	62.0	81.0	105.0	140.0	447
MAKEDONYA	41.5	43.5	59.0	45.0	40.0	229
SİRBİSTAN- KARADAĞ**	351.6	324.3	307.9	282.5	257.5	1523,8
BÖLGESEL	43.5	31.5	23.0	47.9	43.5	189,4
TOPLAM	612,4	570,8	606,4	574	577,5	2941,1

*2005 yılı itibariyle, katılım öncesi mali yardımdan yararlanmaya başlamıştır.

**Birleşmiş Milletler kontrolünde olan Kosova'da dahildir. Sınır kontrolleri için yapılan mali yardımlar 2002-2003 değerleri içerisine katılmıştır.

Kaynak: www.europa.eu.int/comm/enlargement/cards/financial_en.htm

Bu gelişmeler sonrasında AB ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler, düzenlenen zirveler doğrultusunda gelişmeye başlamıştır. Nitekim, 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde yapılan, Feira AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde üye ülkeler, SAP'a verdikleri desteği bir kez daha dile getirmişlerdir.⁴⁰ Bildirgede

⁴⁰ Bkz. Bulletin of the European Union No:6 2000 Feira European Council Presidency Conclusions.

ayrıca, AB'nin öngördüğü reformları, bölgesel işbirliğini, demokrasinin üstünlüğü ilkesini kabul eden Batı Balkan ülkelerinin, ileride AB'ye potansiyel aday ülke olabilecekleri belirtilmiştir. Bu hususlara ilave olarak, Batı Balkan ülkelerinin AB ile entegre olmalarının önemi vurgulanırken, bu ülkelerin kendi aralarında da bölgesel işbirliğini arttırmaları gerektiği, anılan sonuç bildirgesinde vurgulanmıştır. Bu Zirve'de ayrıca, Fransa'nın önerisiyle, Batı Balkan ülkeleri ile AB'ye üye ülkeler arasında bir zirve toplantısının yapılması da kararlaştırılmıştır.

Feira Zirvesi'nde alınan karar doğrultusunda, Batı Balkan ülkeleri ve AB ülkelerinin hükümet ve devlet başkanları ile, ayrıca dışişleri bakanlarının toplandığı ilk Zirve, 24 Kasım 2000 tarihinde, Zagreb'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıyla, SAP'tan yararlanan Batı Balkan ülkeleri ile AB arasında daha yakın ilişkiler kurmak amaçlanmıştır. Zirve sonucunda SAP, Batı Balkan ülkeleri tarafından da tanınarak yasal bir zemine kavuşturulmuştur. SAP bünyesinde AB'nin öngördüğü reformlara uyum sağlayan ülkeler ile bir "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" (*Stabilisation and Association Agreement - SAA*) imzalanması öngörülmüştür. Bu bağlamda, Makedonya ile anlaşmanın müzakere süreci başlamış, Hırvatistan ile ise yakın bir zaman sonra başlamasının umut edildiği belirtilmiştir.

Tablo 4. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarının, Avrupa Anlaşmaları ve Ankara Anlaşması ile Karşılaştırılması⁴¹

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları	Avrupa Anlaşmaları	Ankara Anlaşması
AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında ortaklık yaratan anlaşmalardır.	AB ile MDA ülkeleri arasında ortaklık yaratan anlaşmalardır.	AB ile Türkiye arasında ortaklık yaratan anlaşmadır.
Taraflar arasında kademeli olarak bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını öngörmektedir.	Taraflar arasında kademeli olarak bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını öngörmektedir.	Taraflar arasında kademeli olarak gümrük birliği oluşturulmasını öngörmektedir.
Taraflar arasında siyasi diyalogun oluşturulması yönünde hükümler içermektedir.	Taraflar arasında siyasi diyalogun oluşturulması yönünde hükümler içermektedir.	Siyasi diyalogun oluşturulması yönünde herhangi bir hüküm içermemektedir.
Anlaşmaların giriş bölümünde ortak ülkenin AB'ye potansiyel aday ülke olduğu belirtilerek, anlaşmanın hedefinin AB'ye üyelik olduğu belirtilmektedir.	Anlaşmaların dibacesinde, bu anlaşmanın nihai amacının ortak ülkeyi AB üyeliğine götürmek olduğu belirtilmektedir.	Anlaşmanın 28.maddesinde, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Anlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir.
Anlaşmalar, bir İstikrar ve Ortaklık Konseyi, İstikrar ve Ortaklık Komitesi, İstikrar ve Ortaklık Parlamenter Komitesi kurulmasını öngörmektedir.	Anlaşmalar, bir Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi ve Birleşik Parlamenter Komitesi kurulmasını öngörmektedir.	Anlaşma, bir Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi ve Karma Parlamento Komisyonu kurulmasını öngörmektedir.
Ortak Üyelere mali yardımlar CARDS Programı kapsamında yapılmaktadır.	Ortak Üyelere mali yardımlar PHARE Programı kapsamında yapılmaktadır.	Ortak Üyeye mali yardımlar Mali Protokoller kapsamında yapılmaktadır.

11-12 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesinde ise, Batı Balkan ülkelerinin üyelik perspektifleri tekrar onaylanmıştır.⁴² 20-21 Mart 2003 tarihlerinde gerçekleşen Brüksel Zirvesi'nde daha kesin olarak, Batı Balkan ülkelerinin geleceklerinin AB ile bir bütün olduğu belirtilmiş ve AB'nin bu ülkelerde demokrasinin tam olarak yerleşmesi ve ekonomik gelişmenin devam ettirilmesi için her türlü desteği vereceği teyit edilmiştir.⁴³ Batı Balkan ülkeleri AB'ye dahil edilmediği sürece, Avrupa'nın birleştirilmesinin yarım kalacağı vurgulanmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için Konsey Komisyon'dan, beşinci genişleme kapsamında elde edilen tecrübeleri göz önünde bulundurarak, AB'nin Batı Balkan Politikasını daha ileriye taşıyacak yeni öneriler hazırlamasını istemiştir.

⁴¹ İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları ile Avrupa Anlaşmalarının daha ayrıntılı karşılaştırması için bkz. David Phinnemore, "Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for the Western Balkans?", *European Foreign Affairs Review*, Cilt 8, 2003.

⁴² Bkz. Bulletin of the EU No:12 2002 Copenhagen European Council Presidency Conclusions.

⁴³ Bkz. Bulletin of the EU No:3 2003 Brussels European Council Presidency Conclusions.

Briksel Zirvesi kararları doğrultusunda Komisyon, 21 Mayıs 2003 tarihinde Konsey'e ve Avrupa Parlamentosu'na yaptığı önergede, Batı Balkan ülkelerinde elde edilen gelişmelerin daha ileriye taşınabilmesi için fikirler sunmuştur.⁴⁴ Bu bağlamda, AB'nin genişleme perspektifinden esinlenerek Komisyon'un oluşturduğu "Avrupa Birleşme Ortaklığı"nın (*European Integration Partnership*)⁴⁵ amacı, her ülke için ayrı ayrı olarak kısa ve orta vadede yapılması gereken reformları belirlemek, AB'ye üyelik sürecinin haritasını çizmek ve bu önceliklere göre CARDS programının düzenlemesini yapabilmek olmuştur.⁴⁶ Batı Balkan ülkelerinin ise, bu raporlara bir cevap niteliği taşıyacak, AB'nin belirlediği reformların, hangi zaman diliminde ve nasıl yapılacağını belirleyecek, bir ulusal program hazırlamakla yükümlendirilmesi öngörülmüştür. Ülkelerin reformları yerine getirmedeki başarılarının, Komisyon'un her ülkenin SAP kapsamında gösterdikleri ilerlemeyi değerlendirdiği, ilk kez 2002 yılında yayınlanan, "SAP Yıllık Raporları"nda (*SAP Annual Reports*) belirtileceği de vurgulanmıştır.

Avrupa Birleşme Ortaklığı'nın yanı sıra, ülkelerdeki kurumların güçlendirilmesi amacıyla Arnavutluk ve Hırvatistan'da başlatılmış olan "eşleştirme" (*twinning*) projelerinin, bölgedeki bütün ülkelere yayılması öngörülmüştür.⁴⁷ Ayrıca, beşinci genişleme kapsamında aday ülkeler için kurulmuş olan "TAIEX" in (*The Technical Assistance Information Exchange Office*), Batı Balkan ülkelerinde de

⁴⁴ Communication from the Commission to the Council and The European Parliament; The Western Balkans and European Integration COM(2003) 285 final of 21.5.2003.

⁴⁵ Avrupa Birleşme Ortaklığı (*European Integration Partnership*), AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının 16 Temmuz 2003 tarihinde yaptıkları toplantıda, Avrupa Ortaklığı (*European Partnership*) olarak tekrar adlandırılmıştır.

⁴⁶ Komisyon'un Batı Balkan ülkeleri için öne sürdüğu Avrupa Ortaklığı belgeleri, 22.3.2004 tarih ve 533/2004/EC sayılı Konsey Tüzüğü ile Konsey tarafından kabul edilmiştir. 24.3.2004 tarih ve L 086 sayılı ATRG. ("On the establishment of European Partnership in the framework of the stabilisation and association process").

⁴⁷ Eşleştirme projeleri, aday ülkelerin, adaylık sürecinde Topluluk ile uyumlaştırdıkları mevzuatın ülke içinde uygulanmasına yönelik olarak idari kapasitelerinin güçlendirilmesi amacıyla, AB ile aday ülkeler arasında gerçekleştirilen teknik bilgi değişimini sağlayan projelerdir.

faaliyete geçmesinin önemi belirtilmiştir.⁴⁸ Bunun yanı sıra, AB'nin Adalet ve İçişleri Politikası kapsamında Batı Balkan ülkeleri ile AB arasındaki diyalogun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu ülkelerin gelişmelerinin daha iyi sağlanabilmesi için, tek çerçeve kararları yoluyla, Batı Balkan ülkelerinin Topluluk programlarına katılımlarının sağlanması, bu bağlamda Komisyon'un CARDS Programı kaynaklarının kullanımını da dikkate alacak şekilde öneri hazırlaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Komisyon ayrıca, Batı Balkan ülkelerindeki ekonomik gelişmenin hızlandırılması için, AB ile bölgedeki ülkeler arasında, ekonomik alanda da diyalogun geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu hususlara ek olarak Komisyon, Batı Balkan ülkelerinde kurumların güçlendirilmesi ve Adalet ve İçişlerinde siyasi diyalogun geliştirilmesi kapsamında mali kaynağa ihtiyaç duyulabileceği düşüncesi ile CARDS bütçesinin artırılması önerisinde bulunmuştur. Komisyon ayrıca, Batı Balkan ülkeleri arasındaki bölgesel işbirliğinin daha fazla artırılması yönünde ülkelerin teşvik edilmesi gerektiği üzerinde de durmuştur. En son olarak Komisyon, bölgedeki ülkelerin parlamentoları ile Avrupa Parlamentosu, AB'ye üye ülkelerin parlamentoları ve AB'ye aday ülkelerin parlamentoları arasında yapılacak konferanslar kapsamında fikir alışverişinde bulunulması gerektiğini savunmuş, ayrıca Batı Balkan ülkelerinin, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki bildireleri ve ortak tutumları ile fikir birliği içinde olmaya davet edilmeleri üzerinde durmuştur.⁴⁹

⁴⁸ TAIEX, 1995 yılında Komisyon tarafından Cannes AB Konseyi toplantısında sunulan "MDA ülkelerinin Ortak Pazarla bütünleştirilmeleri için hazırlanmalarına" ilişkin Beyaz Kitap doğrultusunda, 1996 yılının Ocak ayında kurulmuştur. Amaç, MDA ülkelerinin mevzuatlarının Topluluk müktesebatı ile uyumlaştırılması çerçevesinde söz konusu ülkelere bilgi sağlamak olmuştur.

⁴⁹ Communication from the Commission to the Council and The European Parliament; The Western Balkans and European Integration COM(2003) 285 final of 21.5.2003, s. 4-7.

19-20 Haziran 2003 tarihinde yapılan, Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Komisyon'un öne sürdüğü önerenin onaylandığı belirtilmiştir.⁵⁰ Bu görüşler doğrultusunda zenginleştirilmiş olan SAP'ın, Batı Balkan ülkeleri ile AB arasında temel oluşturmaya devam edeceği vurgulanırken, Batı Balkan ülkelerinin gerekli şartları yerine getirdikleri zaman AB'ye üye kabul edilebilecekleri belirtilmiştir.

AB'ye üye ülkelerin ve Batı Balkan ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının bir araya geldiği ikinci Zirve Toplantısı ise, AB Konseyi Selanik Zirvesi'nin hemen akabinde, 21 Haziran 2003 tarihinde yine Selanik'te gerçekleştirilmiştir. Zirve'de güçlendirilmiş SAP, Batı Balkan ülkeleri tarafından da tanınmıştır. Zirve'de ayrıca, güçlendirilmiş SAP kapsamında Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerinin yakın bir gelecekte gerçekleşebileceği belirtilmiş, ancak bunun için önemli olan unsurun Batı Balkan ülkelerinin göstereceği çaba olacağı vurgulanmıştır.

12-13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Selanik Zirvesi'nde alınan kararların AB ile Batı Balkan ülkeleri ilişkisi için önemi vurgulanmış, aynı zamanda Komisyon'un Bosna-Hersek ile bir SAA imzalanması yolunda hazırladığı fizibilite raporuna değinilmiş, benzer bir raporun Sırbistan-Karadağ için hazırlanmakta olduğu belirtilmiştir.⁵¹ Aynı zamanda Arnavutluk ile bir SAA imzalanması yönünde görüşmelerin sürdüğü belirtilirken, Hırvatistan'ın AB'ye üyelik başvurusunun Komisyon tarafından incelenmekte olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte bazı konularda bölge ülkelerinin daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur.

⁵⁰ Bkz. Bulletin of the EU No: 6 2003 19-20 June Thessaloniki European Council Presidency Conclusions.

⁵¹ Bkz. Bulletin of the EU No: 12 2003 12-13 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel’de yapılan AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesinde Konsey, Hırvatistan’ın AB’ye adaylığını kabul etmiş ve katılım müzakerelerinin 2005 yılının başlarında başlamasını öngörmüştür.⁵² Bununla birlikte, Hırvatistan’ın AB ile entegre olma yolunda kaydettiği gelişmenin, diğer Batı Balkan ülkeleri için de bir örnek teşkil edeceği görüşü, anılan sonuç bildirgesinde ayrıca belirtilmiştir.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde gerçekleşen Brüksel AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde ise Hırvatistan’ın, ICTY ile işbirliğinin daha ileriye taşınması gerektiği üzerinde durulmuş, bunun gerçekleşmesi durumunda katılım müzakerelerinin, 17 Mart 2005 tarihinde başlayacağı belirtilmiştir. Ancak, Hırvatistan’ın ICTY ile işbirliği konusunda eksikliklerin bulunması sonucunda katılım müzakereleri ancak, 3 Ekim 2005 tarihinde başlayabilmiştir.

15-16 Aralık 2005 tarihlerinde Brüksel’de yapılan AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde ise, Hırvatistan sonrasında Makedonya’nın da AB’ye adaylığının kabul edildiği belirtilmiştir.⁵³

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu bölüm içerisinde AT’nin kuruluş aşamasından günümüze kadar olan süreçteki Batı Balkan ülkeleri ile olan ilişkisi, Soğuk Savaş döneminde ve hemen sonrasında genel olarak MDA ülkelerine karşı yürütülen politikalar kapsamında, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde çıkan savaş sonucunda ve Arnavutluk’un özel durumu nedeniyle ise, 1996 yılından itibaren bu bölge için oluşturulan özel politikalar kapsamında ele alınmaya çalışılmıştır.

⁵² Bkz. Bulletin of the EU No: 6 2004 17-18 June Brussels European Council Presidency Conclusions.

⁵³ Bkz. Bulletin of the EU No: 12 2005 15-16 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

AT'nin kuruluş döneminde varolan tüm Avrupa'yı bir araya getirebilme düşüncesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tekrardan canlanmıştır. Nitekim, sosyalist düzenden serbest piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçiş dönemi yaşayan birçok MDA ülkesine karşı AB kayıtsız kalmamış, bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırabilmek için çeşitli politikalar oluşturmuştur. Bu süreç içerisinde dahil edilmesi planlanan eski Yugoslav cumhuriyetlerinde ise başlayan savaş, AB'nin ön şart olarak belirlediği koşulları yerine getiremeyen Arnavutluk ile birlikte bu ülkelerin, ayrı bir şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bu ülkeler için AB'nin attığı en önemli somut adım, 1999 yılında oluşturulan SAP ve bunun bağlamında Avrupa Anlaşmalarına benzer niteliklerde oluşturulan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları olmuştur. Nitekim, bu süreç ile birlikte Batı Balkan ülkeleri ile ilişkiler, MDA ülkeleri için oluşturulan politikalara benzerlik gösteren politikalar dahilinde gelişmeye başlamıştır. Zira, MDA ülkeleri için oluşturulan PHARE yardım programının bir benzeri olan CARDS yardım programı, Batı Balkan ülkeleri için oluşturulmuştur. Ayrıca, Avrupa Anlaşmalarında olduğu gibi, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarında da bahsi geçen, anlaşmanın hedefinin AB'ye üyelik olduğu ibaresi, düzenlenen Zirve Toplantıları sonucunda ilişkilerin bu yönde gelişebilmesi için bir temel niteliği oluşturmuştur. Bu bağlamda bu gelişmeler sonucunda günümüzde, Hırvatistan ve Makedonya AB'ye aday statüsüne; Bosna-Hersek, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ ise, potansiyel aday ülke statüsüne sahip bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Batı Balkan ülkelerinin SAP'ın ve Kopenhag kriterlerinin öngördüğü reformları yerine getirebilmekteki başarıları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Nitekim, bu ülkelerde gerek savaş, gerekse ekonomik ve siyasi istikrarsız ortam nedeniyle öngörülen reformlara geçişte problemler yaşanmaktadır. Ayrıca, bu ülkeler arasında varolan milliyetçi çekişmeler de, tam olarak

özümlenememiş bulunmaktadır. Ancak bu durum, bu ülkelerin AB'ye üyeliklerini zorlaştırabilirmiş gibi gözükse de, bir anlamda daha da önemli kılmaktadır. Nitekim bu durum, bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere AB'nin, özellikle 2001 yılında ABD'ye düzenlenen terörist saldırılar sonrasında geliştirdiği güvenlik algılamasına tehdit olarak gördüğü unsurları içermektedir. Bu bakımdan, bu ülkelerin AB'ye üyelik yolunda gösterdikleri başarılar birbirinden farklılık gösteriyor olsa bile, bu ülkelerin AB'ye katılımları; tarihi, coğrafi ve özellikle güvenlik unsurları açısından AB için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda bir sonraki bölümün amacı Batı Balkan ülkelerinin, bu ülkelere yönelik oluşturulan politikalar kapsamında AB ile ilişkilerini ve bu ülkelerin AB'ye üyelik süreçlerini genel olarak incelemeye çalışmak olacaktır.

VI. BÖLÜM

BATI BALKAN ÜLKELERİNİN AB'YE ENTEGRASYON SÜRECİ

AB'nin Batı Balkan ülkeleri için yürüttüğü politikalar zaman içerisinde gelişim göstermiş, bu bağlamda Batı Balkan ülkeleri, AB'nin beşinci genişlemesinden sonraki genişleme politikası içerisinde dahil edilmiştir. Nitekim, 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde yapılan Feira AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesinde Batı Balkan ülkeleri, AB'ye potansiyel aday ülke kabul edilmişlerdir. 20-21 Mart 2003 tarihlerinde gerçekleşen Brüksel AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi'nde ise daha kesin olarak, bu ülkelerin geleceğinin AB ile bir bütün olduğu belirtilmiş, bununla birlikte Batı Balkan ülkelerinin AB'ye dahil edilmediği sürece, Avrupa'nın birleştirilmesinin yarım kalacağı vurgulanmıştır.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda, Ekim 2005 tarihinde Hırvatistan ile üyelik müzakereleri başlamış, Aralık 2005 tarihinde Makedonya AB'ye aday ülke kabul edilmiş, Arnavutluk ile imzalanacak olan SAA'nın müzakere süreci tamamlanmış ve anlaşma 12 Haziran 2006 tarihinde imzalanmış, bununla birlikte Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ ile imzalanacak olan SAA için müzakere süreçleri başlatılmıştır.

Avrupa Komisyonu'nun 9 Kasım 2005 tarihinde yayınladığı "Genişleme Strateji Raporu"nda, AB'nin genişleme politikası gündeminde Türkiye ile Balkan ülkelerinin yer aldığı belirtilmiştir.¹ Ancak Batı Balkan ülkelerinin dahil olduğu genişleme sürecinin kendine özgü zorlukları olduğu da vurgulanmıştır. Nitekim raporda, bu bölgenin güçsüz ve bölünmüş yapıya sahip ülkeleri kapsadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, bölge ülkelerinin AB'ye entegre edilme sürecinde

¹ COM(2005)561. Communication from the Commission, 2005 Enlargement Strategy Paper, 9 November 2005. Strateji Belgeleri, yıllık ilerleme raporlarıyla birlikte hazırlanan, tüm aday ülkeleri kapsayan belgelerdir. Aday ülkeler için ayrı ayrı hazırlanan ilerleme raporları beraberce Komisyon tarafından analiz edilmekte ve sentezlenmektedir.

önemli aşamalar kaydedildiği söylenmiş, ancak bu sürecin halen hassas bir özellik taşıdığı da altı çizilmiştir. Bu bağlamda raporda, bölge ülkelerinin, AB'ye entegre edilebilmeleri için gereken reformları mutlaka yerine getirmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda bu bölüm içerisinde, Batı Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri incelenirken, AB'nin bu bölge için öngördüğü politikalar doğrultusunda bu ülkelerin nasıl bir gelişim gösterdikleri ve AB'ye üyelik süreçlerinde ne aşamada oldukları kısaca incelenecektir.

VI. 1. Hırvatistan

Hırvatistan ile AB arasındaki siyasi ilişkiler, 1991 yılının Haziran ayında Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve AB'nin, Ocak 1992 tarihinde Hırvatistan'ı bağımsız bir ülke olarak tanıdığını ilan etmesi ile başlamıştır.² Dağılan Yugoslavya'da savaşın patlak vermesi ile ilişkiler sınırlı bir şekilde devam etmiştir. AB, bölgede istikrarın ve barışın yeniden sağlanabilmesi için, bölgedeki ülkelere mali yardımlarda bulunmuştur. Hırvatistan için bu mali yardımlar, 1991-2000 yılları arasında 367 milyon Euro tutarında olmuştur. Bu yardımlar, Komisyon'un İnsani Yardım Bürosu (ECHO)³ ve AB'nin OBNOVA⁴ programı kapsamında yapılmıştır. 1995 yılında AB, PHARE Programına Hırvatistan'ın da dahil edilmesini, ayrıca Hırvatistan ile AB arasında bir "Ticaret ve İşbirliği Anlaşması" (*Trade and Cooperation Agreement*) ve bir "Taşımacılık Anlaşması" (*Transport Agreement*)

² Resolution on the decision by the Council to recognize Croatia and Slovenia, 07.03.1992 tarih ve L 063 sayılı ATRG.

³ *European Commission Humanitarian Aid Office.*

⁴ OBNOVA Programı, AB Konseyi'nin 25.7.1996 tarih ve (EC)1628/96 sayılı düzenlemesi ile oluşturulmuştur. 14.8.1996 tarih ve L204 sayılı ATRG.

yapılması için görüşmelerin başlamasını öngörmüştür.⁵ Ancak, Hırvatistan'da Cumhurbaşkanı Tudjman döneminde milliyetçi bir rejimin benimsenmesi nedeniyle, AB-Hırvatistan arasındaki tüm politik ilişkiler dondurulmuş, PHARE Programı kapsamında yapılacak olan mali yardımlar ve anlaşmaların tamamlanması için yapılacak görüşmeler askıya alınmıştır.

Tablo 5. Hırvatistan'ın Temel Verileri

Nüfus	4,437,000 (2001)
Yüzölçümü	56,594 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	78
Komşular	Bosna-Hersek 932 km, Macaristan 329 km, Sırbistan-Karadağ(kuzey)241 km, Sırbistan-Karadağ(güney)25 km, Slovenya 670 km
Etnik dağılım	Hırvat % 89.6, Sırp %4.5, Boşnak %0.47, İtalyan %0.44 Macar % 0.37, Arnavut %0.34, Sloven% 0.3, Romen %0.21
Dinlere Göre Dağılım	Katolik % 87.8, Ortodoks % 4.4, Müslüman % 1.3, Protestan % 0.3, Diğer % 6.2
Yaşam Süresi	Ortalama 74 yıl , Erkek 70 yıl, Kadın 78 yıl (2001 verileri)
Nüfus Büyümesi	%-0.02 (2004)
GSYH, kişi başına	Ortalama 6.200 euro (2004) pps 10.300 euro veya AB ortalamasınının %46's
GSYH, büyüme oranı	2002 %5.2, 2003 %4.3, 2004%3.7
Enflasyon oranı	%2.1
İşsizlik Oranı	Ocak 2004-Aralık 2004: %13.8
Para Birimi	Hırvat kunası : 1€=7.4 HRK (Ocak 2006)
Devlet Bütçe Dengesi	2004 Bütçe Açığı: GSYH'nin % 5.2'si
Dış Borç	GSYH' nin % 44.8 i (2004)
AB ile Ticaret	AB' ye İhracat: Toplam İhracatının %64'ü AB'den İthalat: Toplam ithalatının %70'i

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/croatia/political_profile.htm,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/croatia/economical_profile.htm

1997 yılında Konsey, Hırvatistan ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli olan siyasi ve ekonomik şartları belirlemiştir. Bu bağlamda Hırvatistan'ın; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı garanti

⁵ Bkz. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with the Republic of Croatia COM(2000)311 final of 24 May 2000, s. 5.

altına alması, pazar ekonomisi kapsamında reformlar yapması ve bölgesel işbirliğine katılımını arttırması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, AB'ye karşı şüpheli bir yaklaşım besleyen Tudjman döneminde AB'nin öngördüğü şartlar tamamen reddedilmiştir.⁶ Tudjman'ın 1999 yılının Aralık ayında vefat etmesi sonucunda, 2000 yılında yapılan seçimlerde Stjepan Mesiç'in iktidara gelmesi ile AB-Hırvatistan ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası yaşanmıştır. Nitekim yeni hükümetin, insan haklarına ve azınlık haklarına saygının sağlanması, Dayton ve Erdut Anlaşmalarının uygulanması, medyanın demokratikleştirilmesi, komşular ile iyi ilişkiler kurulması, ICTY ile işbirliği yapılması gibi konularda gösterdiği çabalar, Hırvatistan'ın AB ile ilişkilerini hızlı bir şekilde geliştirmesine yardımcı olmuştur.⁷ Hırvatistan'daki bu gelişmeler sonucunda Komisyon, 14 Mayıs 2000 tarihinde, Hırvatistan ile bir "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" (SAA) imzalanması yolunda müzakerelerin Kasım 2000'de açılmasına dair olumlu görüşünü belirttiği raporu yayınlamıştır.⁸ Bu bağlamda, Kasım 2000 itibariyle Hırvatistan, AB'nin Batı Balkan ülkelerine SAP kapsamında tek taraflı uyguladığı ticari ayrıcalıklardan da yararlanmaya başlamıştır.⁹ Bununla birlikte Hırvatistan'a 1996'dan itibaren OBNOVA programı altında yapılan yardımlar, 2000 yılından itibaren AB'nin Batı Balkan ülkelerine yardım amaçlı oluşturduğu CARDS programı kapsamında yapılmaya başlanmıştır. SAA'nın hükümlerinin yerine getirilebilmesi için Hırvatistan'a yapılacak mali yardımların da, CARDS programı kapsamında yapılması öngörülmüştür.

⁶ Dejan Jovic, "Croatia and the European Union: a long delayed journey", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 8, No 1, Nisan 2006, s. 86.

⁷ *International Criminal Tribunal for Crimes in Former Yugoslavia*.

⁸ Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with the Republic of Croatia COM(2000)311 final of 24 May 2000.

⁹ Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18 September 2000 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association Process, amending Regulation (EC) No 2820/98 and repealing Regulations (EC) No 1763/1999 and (EC) No 6/2000 23.09.2000 tarih ve L 240 sayılı ATRG.

SAA, Hırvatistan ile Avrupa Birliği arasında 29 Ekim 2001 tarihinde imzalanmıştır.¹⁰ Anlaşma, AT ile Hırvatistan arasındaki ortaklık ilişkisinin hukuki temelini oluşturmuştur. Anlaşma doğrultusunda, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren altı yıl içinde, AT ile Hırvatistan arasında aşamalı olarak bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması öngörölmüştür. Bunun yanı sıra Anlaşma, Hırvatistan ile AB arasında ikili ve bölgesel olarak siyasi diyalogun arttırılması gerektiği yönünde de hükümler içermiştir. Hırvatistan ve AB arasında yapılmış olan SAA'nın onay işleminin tamamlanmasının uzun süreceği gerekçesiyle, SAA'nın ticari ve ekonomik hükümlerini kapsayan “Geçici Anlaşma” (*Interim Agreement*) ise, 1 Mart 2002 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir.¹¹

Hırvatistan'da Tudjman döneminden sonra başa geçen hükümetlerin milliyetçi politikalardan uzaklaşıp, AB'ye üyeliği birncil hedef olarak belirlemesi sonrasında bu yönde adımlar atıldığı görölmüştür. Aralık 2002 tarihinde Hırvatistan, ilk Ulusal Programını (*National Programme for the Integration of the Republic of Croatia into the EU*) yayınlamıştır.¹² Bu program, Hırvatistan'ın SAP doğrultusunda yerine getirmeyi amaçladığı politik ve ekonomik reformları belirlemiştir. Aynı zamanda program, 83 konuda yasa çıkararak 13 başlık altında AB müktesebatına uyum sağlamayı amaçlamıştır.

Aynı ay içerisinde, Hırvatistan Parlamentosunda bulunan tüm siyasi partiler, AB'ye üyeliğin Hırvatistan için bir ulusal amaç olduğunu kabul etmiş, hükümetten,

¹⁰ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Croatia, of the other part. COM(2001)371 final of 09.07.2001.

¹¹ 2001/868/EC Council Decision of 29 October 2001 concerning the signing on behalf of the Community and the provisional application of the Interim Agreement on trade and trade related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Croatia, of the other OJ L330 of 14.12.2001.

¹² Ibid., s. 8.

AB'ye üyelik başvurusunda bulunulmasını istemişlerdir.¹³ Bu gelişme doğrultusunda Hırvatistan, 21 Şubat 2003 tarihinde AB Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunmuştur. Konsey, 14 Nisan 2003 tarihinde Komisyon'dan, Hırvatistan'ın başvurusu hakkında bir rapor hazırlamasını istemiştir.

Ocak 2004'te yayınladığı ikinci bir Ulusal Program ile Hırvatistan, AB müktesebatının tümünü kapsayan konularda yapılacak reformları belirlemiştir. Program ayrıca, Kopenhag Kriterleri ve SAP kapsamında belirlenmiş olan ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirmeyi amaçlamış, Madrid Kriteri doğrultusunda reformların yerine getirilebilmesi için idari kapasitenin güçlendirilmesini hedef olarak belirlemiş ve Hırvatistan vatandaşlarının AB'ye entegre olma konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁴

Komisyon, 20 Nisan 2004 tarihinde, Hırvatistan'ın başvurusuna yönelik görüşünü yayınlamıştır.¹⁵ Raporda, siyasi kriterler bakımından genel olarak Hırvatistan'ın, Kopenhag siyasi kriterlerini ve SAP kapsamında yerine getirmesi gereken kriterleri karşılayabildiği vurgulanmıştır. Ekonomik kriterler bakımından ise Hırvatistan'ın, işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olduğu belirtilmiş, reform süreci devam ettiği sürece orta vadede Hırvatistan'ın piyasa güçleri ile rekabet edebileceği vurgulanmıştır. AB mevzuatına uyum konusunda ise Hırvatistan'ın, gerekli yükümlülükleri orta vadede yerine getirebileceği söylenmiştir. Ancak, çevre konusunda Hırvatistan'ın AB mevzuatına uyum göstermesinin uzun zaman alacağı vurgulanmıştır. Bu hususlar göz önünde bulundurarak Komisyon, Hırvatistan ile müzakerelerin başlaması yönündeki olumlu görüşünü belirtmiştir.

¹³ Maurizio Massari, "Do All Roads Lead to Brussels? Analysis of the Different Trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro and Bosnia-Herzegovina", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 18, No 2, Temmuz 2005, s. 265.

¹⁴ "National Programme for the Integration of the Republic of Croatia into the EU-2004" <http://www.mei.hr/Download/2004/04/09/NPPEU-ENG-2004-master.pdf> (erişim tarihi: 22.4.2006).

¹⁵ COM(2004) 257 final of 20.4.2004 Communication from the Commission – Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union OJ C112 of 30/04/2004 P, 0068-0075.

Komisyron'un Hırvatıstan'ın üyeliğe başvurusu hakkında yayınladığı rapor doğrultusunda, 17-18 Haziran 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Konsey, Hırvatıstan'ın AB'ye adaylığını kabul etmiş ve katılım müzakerelerinin 2005 yılının başlarında başlamasını öngörmüştür.¹⁶

Brüksel'de yapılan AB Konseyi Zirvesi'nde Hırvatıstan'ı AB'ye aday ülke olarak belirleyen Konsey, Komisyron'dan Hırvatıstan için, Hırvatıstan'a yapılması gereken mali yardımların da belirlendiği bir "katılım öncesi strateji" (*pre-accession strategy*) hazırlamasını istemiştir. Konsey aynı zamanda Komisyron'dan, Hırvatıstan ile katılım müzakerelerinin nasıl yürütüleceğine dair bir görüş sunmasını da istemiştir. Komisyron, 6 Ekim 2004 tarihinde, Hırvatıstan, Romanya, Bulgarıstan ve Türkiye'nin de dahil olduğu, genişleme sürecinin ilerlemesini değerlendirdiği strateji raporunu yayınlamıştır.¹⁷ Raporda, Hırvatıstan'a diğer aday ülkelere uygulanan katılım öncesi prosedürlerin 2005 yılı itibariyle uygulanmaya başlanacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda Hırvatıstan'ın, üç katılım öncesi mali araçtan (PHARE, ISPA¹⁸, SAPARD¹⁹) yararlanabilmesi için bu mali araçların kapsamının, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren Hırvatıstan için genişletilmesi öngörülmüştür. Raporda ayrıca, 2007'den itibaren tüm katılım öncesi mali araçları bünyesinde toplayacak yeni bir katılım öncesi mali araç olan IPA'dan, Hırvatıstan'ın da 2007 yılından itibaren yararlanmaya başlaması gerektiği üzerinde durulmuştur.²⁰ Beşinci genişleme

¹⁶ Bkz. Bulletin of the EU No: 6 2004 17-18 June Brussels European Council Presidency Conclusions.

¹⁷ COM(2004) 657 final of 6.10.2004 Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament – Strategy Paper of the European Commission on progress in the enlargement process.

¹⁸ *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*. Katılım öncesi dönemde, AB'ye aday MDA ülkelerinin çevre ve ulaştırma alt yapısını geliştirmek amacıyla 21.6.1999 tarih ve 1267/99/EC sayılı Konsey Tüzüğüyle oluşturulmuş mali yardım programıdır. 26.06.1999 tarih ve L 161 sayılı ATRG.

¹⁹ *Special Accession Program for Agriculture and Rural Development*. Katılım öncesi dönemde, AB'ye aday MDA ülkelerinde sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla 21.7.1999 tarih ve 1268/99/EC sayılı Konsey Tüzüğüyle oluşturulmuş mali yardım programıdır. 16.9.1999 tarih ve L 244 sayılı ATRG.

²⁰ *Instrument for Pre-Accession Assistance* COM(2004) 627 final of 29.9.2004 Proposal for a Council Regulation establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance.

kapsamında uygulanmış müzakere süreçlerinin Hırvatistan ile müzakerelerde de örnek alınacağı belirtilmiş, bununla birlikte Hırvatistan'ın temel insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konularda herhangi bir ihlale gitmesi durumunda müzakerelerin askıya alınabileceği belirtilmiştir.

Bu doğrultuda 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde gerçekleşen Brüksel AB Konseyi Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi'nde, Hırvatistan'ın ICTY ile işbirliğini daha ileriye taşıması gerektiği üzerinde durulmuş, bunun gerçekleşmesi durumunda katılım müzakerelerinin, 17 Mart 2005 tarihinde başlayacağı belirtilmiştir. Bu gelişme takibinde Hırvatistan, 2005 yılının Mart ayında yayınladığı üçüncü Ulusal Program ile, Hırvatistan'ın gayesinin 2007 yılında müzakereleri tamamlayabilme ve üye kabul edilebilme aşamasına gelmek olduğunu belirtmiştir.²¹

Ancak, müzakerelerin başlamasına bir gün kala, 16 Mart 2005 tarihinde, savaş suçu işlemekle itham edilen emekli Hırvat generali Ante Gotovina'nın ICTY'e teslim edilmesi yönünde Hırvatistan'ın ICTY ile işbirliğinin eksik kaldığı gerekçesiyle AB, Hırvatistan ile müzakere sürecinin ertelendiğini açıklamıştır.²² Bu gelişme sonrasında Hırvatistan, AB ülkelerinde ve Vatikan'da büyük ölçüde lobi çalışmalarında bulunmuştur. Bununla birlikte Avusturya'nın, Türkiye ile müzakerelerin başlayabilmesi için Hırvatistan'ın da bu sürece dahil edilmesi gerektiği şartını öne sürmesi doğrultusunda Hırvatistan ile üyelik müzakereleri, Türkiye ile aynı tarihte; 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmıştır.²³ Ante Gotovina'nın ise, 7 Aralık 2005 tarihinde İspanya'da yakalanması sonucunda Hırvatistan'ın üyelik süreci önünde önemli bir engel kalmamıştır.

²¹ "National Programme for the Integration of the Republic of Croatia into the EU-2005", s. 32. http://www.mei.hr/download/2005/06/27/NPIEU_2005_en1.pdf (erişim tarihi: 26.4.2006).

²² Jovic, "Croatia and the European Union: a long delayed journey", s. 100-101.

²³ Ibid., s. 101-102.

Birçok Hırvat politikacı, üyelik müzakerelerinin birkaç yıl içinde tamamlanıp Hırvatistan'ın 2010 yılına kadar AB'ye üye olabileceğini dile getirmektedirler.²⁴ Hırvatistan'ın, bu kadar kısa zamanda, bu kadar büyük bir başarı elde etmesi, Hırvatistan Parlamentosu ve hükümetlerinin AB'ye üye olmayı birincil hedef olarak belirlemesi, bu bağlamda Hırvat halkını bu doğrultuda bilinçlendirme yoluna gitmesi ve büyük ölçüde bölgede, Slovenya'dan sonra, en başarılı ekonomiye sahip olması unsurlarına dayandırılmıştır. Bununla birlikte Hırvatistan, 2000 yılı sonrasında bölgede daha yapıcı bir rol oynamış, Bosna-Hersek ile sınır anlaşmasını tamamlamış, Sırbistan-Karadağ ile ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda AB'nin de, bölgede bir örnek oluşturması amacıyla Hırvatistan'ı desteklediği görülmüştür.²⁵

VI. 2. Makedonya

Makedonya'nın bağımsızlığı, cumhuriyette yaşayan Arnavut azınlığın karşı çıkmasına rağmen, 8 Eylül 1991 tarihinde yapılan bağımsızlık yanlısı bir referandumla kabul edilmiştir. Bu gelişme sonrasında Makedonya'nın bağımsızlığı, 18 Ekim 1991 tarihinde parlamentoda onaylanarak yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Makedonya ile AB arasındaki siyasi ilişkiler ise, gerek Makedonya'da yaşayan Arnavutların özerklik talepleri nedeniyle, gerekse Yunanistan'ın bu ülkeyi tarihi ve kültürel nedenler dolayısıyla Makedonya olarak tanımayacağını açıklaması nedeniyle, AB'nin Makedonya'yı "Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti" (*Former Yugoslav Republic of Macedonia-FYROM*) olarak, 1993 yılının Kasım ayında tanımasıyla başlayabilmiştir.²⁶ Makedonya, AB'nin Batı Balkan ülkelerine 1990'lı yılların ilk yarısında sağladığı acil yardım programları olan

²⁴ Ibid.

²⁵ Massari, "Do All Roads Lead to Brussels", s. 268.

²⁶ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 129-131.

ECHO ve OBNOVA bünyesinde, 1990-1995 yılları arasında 97 milyon Euro yardım almıştır.²⁷

Tablo 6. Makedonya'nın Temel Verileri

Nüfus	2,054,800
Yüzölçümü	25,713 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	78.7
Komşular	Arnavutluk 151 km, Sırbistan-Karadağ 221 km, Bulgaristan 148 km, Yunanistan 246 km
Etnik dağılım	Makedon % 64.2, Arnavut %25.2, Türk % 3.8, Romen %2.7 Sırp %1.8, Boşnak %0.8, Ulah % 0.5, Diğer % 1 (2002 verileri)
Dinlere Göre Dağılım	Ortodoks % 70, Müslüman % 29, Diğer % 1 (2002)
Yaşam Süresi	Ortalama 75 yıl , Erkek 72 yıl, Kadın 77 yıl
GSYH, kişi başına	Ortalama 2.170 euro (2004) pps 5.600 euro veya AB ortalamasının %25'i
GSYH, büyüme oranı	%4.1 (2004)
Enflasyon oranı	%0.5 (2005)
İşsizlik Oranı	%39.3 (2004)
Para Birimi	MKD: 1€=61.2 MKD (2005 ortalaması)
Devlet Bütçe Dengesi	2005 Bütçe Fazlası: GSYH'nin % 0.9'u
Dış Borç	GSYH'nin % 45'i (2004)
AB ile Ticaret	AB' ye İhracat: Toplam İhracatının %52.3'ü AB'den İthalat: Toplam ithalatının %64.4'ü

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/fyrom/political_profile.htm,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/fyrom/economical_profile.htm

Eski Yugoslav cumhuriyetleri arasında bağımsızlığını herhangi bir savaşa dahil olmadan kazanmış tek cumhuriyet olma özelliği taşıyan Makedonya, 1996 yılından itibaren PHARE yardım programından yararlanmaya ehil ülke olarak kabul edilmiştir.²⁸ 26-27 Şubat 1996 tarihlerinde gerçekleştirilen Genel İşler Konseyi toplantısında ise, Balkan ülkeleri için bir “bölgesel yaklaşım” (*regional approach*) politikası kabul edilmiş, bu yaklaşım doğrultusunda Batı Balkan ülkeleri, AB ile ilişkilerinin gelişimi bakımından iki ayrı gruba ayrılmıştır. Makedonya, Arnavutluk

²⁷ CARDS Assistance Programme to the Western Balkans, Regional Strategy Paper 2002-2006, s.17

²⁸ Council Regulation (EC) No 463/96 of 11 March 1996 amending Regulation (EEC) No 3906/89 with a view to extending economic assistance to the Former Yugoslav Republic of Macedonia. 15.3.1996 tarih ve L 065 sayılı ATRG.

ile birlikte birinci grup içine dahil edilmiştir. Aynı zamanda bu bölgesel yaklaşım politikası ile birlikte Konsey, Batı Balkan ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilebilmesi için gerekli olan ekonomik ve siyasi kriterleri belirlemiştir. Bu gelişmeler sonucunda AB ile ikili ilişkilerini geliştirmeye elverişli olarak kabul edilen Makedonya, AB ile 29 Nisan 1997 tarihinde bir İşbirliği Anlaşması (*Co-operation Agreement*) imzalamıştır.²⁹ Bu anlaşma ile birlikte, AB ile Makedonya arasında bir ulaşım anlaşması (*Agreement in the field of Transport*)³⁰ ve bir tekstil anlaşması (*Agreement on Trade in Textile Products*)³¹ da imzalanmıştır.

AB ile ikili ilişkilerinde ilerlemeler kaydeden Makedonya’da, Aralık 1998 tarihinde iktidara gelen hükümet, ülkede ekonominin canlandırılması, adli ve idari yapının güçlendirilmesi, işsizliğin azaltılması, yabancı sermayenin arttırılması ve gerek ülke içinde farklı etnik kimlikler arasındaki, gerekse bölge ülkeleri ile ilişkilerin düzeltilebilmesi için çalışmalarda bulunmaya başlamıştır. AB ile Makedonya ilişkilerinde yaşanan bu gelişmeler, AB’nin Batı Balkan ülkeleri ile ilişkilerinde bir dönüm noktası sayılan “İstikrar ve Ortaklık Süreci’nin” 26 Mayıs 1999 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulmasının ertesinde ivme kazanmıştır. Nitekim, 24 Kasım 2000 tarihinde Zagreb’de gerçekleştirilen Zirve Toplantısı sonucunda, SAP bünyesinde AB’nin öngördüğü reformlara uyum sağlayan ülkeler ile bir “İstikrar ve Ortaklık Anlaşması” imzalanması kararlaştırılmış, bu bağlamda AB’nin öngördüğü reform süreci doğrultusunda

²⁹ 29 Nisan 1997 tarihinde AB ile FYROM arasında bir işbirliği anlaşması (*Co-operation Agreement*) imzalanmıştır. Anlaşma, 1 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 18 Aralık 1997 tarih ve L 348 sayılı ATRG. Anlaşma 2004 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

³⁰ Agreement between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia in the field of transport. 18.12.1997 tarih ve L 348 sayılı ATRG.

³¹ 98/333/EC: Council Decision of 8 December 1997 on the conclusion of an Agreement on trade in textile products between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia. 18.05.1998 tarih ve L 147 sayılı ATRG.

hareket eden Makedonya ile anlaşmanın müzakere süreci başlatılmıştır.³² Bu gelişme sonucunda Makedonya, AB'nin Batı Balkan ülkelerine SAP kapsamında tek taraflı uyguladığı ticari ayrıcalıklardan da yararlanmaya başlamıştır.³³ Makedonya'ya, 1990-2000 yılları arasında ECHO, OBNOVA ve PHARE programları kapsamında sağlanan mali yardımlar da, 2001 yılından itibaren AB'nin Batı Balkan ülkelerine yardım amaçlı oluşturduğu CARDS programı kapsamında yapılmaya başlanmıştır.

Makedonya ile AB arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan SAA, 9 Nisan 2001 tarihinde Lüksemburg'da imzalanmıştır.³⁴ Bu bağlamda Makedonya, bölgede AB ile bir SAA imzalayan ilk ülke olma özelliği de taşımıştır. AB ile Makedonya arasında imzalanan SAA'nın amaçları; AB ile Makedonya arasında politik diyalogun kurulması sonucunda taraflar arasında politik ilişkileri güçlendirmek, Makedonya'ya her türlü yardımın sağlanması sonucunda bu ülkenin ekonomik ve uluslararası işbirliğine katılımını arttırmak, AB ile Makedonya arasında kademeli olarak bir serbest ticaret alanı oluşturmak ve bu anlaşmanın kapsadığı her alanda bölgesel işbirliğini güçlendirmek olarak belirlenmiştir. [Madde 1(2)] Bununla birlikte, AB ile Makedonya arasında imzalanan SAA'nın onay sürecinin tamamlanmasının uzun süreceği gerekçesiyle, SAA'nın ticari ve ekonomik hükümlerini kapsayan "Geçici

³² Komisyon 16.6.1999 tarihinde, Makedonya ile AB arasında bir SAA imzalanması için müzakerelerin başlaması yönünde, Makedonya'nın bazı eksiklikleri bulunduğunu vurgulamakla birlikte, olumlu görüşünü belirtmiştir. COM/99/0300 final. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation & Association Agreement with the former Yugoslav Republic of Macedonia.

³³ Council Regulation (EC) No 2563/2000 of 20 November 2000 amending Regulation (EC) No 2007/2000 by extending to the Former Yugoslav Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia the exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's stabilisation and association process and amending Regulation (EC) No 2820/98. 23.11.2000 tarih ve L 295 sayılı ATRG.

³⁴ Proposal for a Council Decision on the signing on behalf of the European Community, of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and its Member States and the former Yugoslav Republic of Macedonia (COM(2001) 90 final — 2001/0049(AVC)).

Anlaşma” (*Interim Agreement*) da, 1 Haziran 2001 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.³⁵

Eski Yugoslav cumhuriyetlerinde yaşanan savaşlara rağmen Makedonya, bağımsızlığını ilan etmesi ertesinde sosyalizmden serbest piyasa ekonomisine geçiş için gerekli olan reformları yerine getirmeye çalışmış, aynı zamanda ülke içinde bulunan etnik gruplar arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamış, bölge ülkeleri ile yakın ilişkilerde bulunmuş, bu bağlamda AB ile ilişkilerinde de hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Ancak bu durum, 1998 yılında Kosova’da artan gerilimlerin, ülkede yaklaşık %22’lik bir nüfusu oluşturan Arnavutlar arasında da hareketlenmelere yol açmasına engel olamamıştır.³⁶ Nitekim, 2001 yılının Mart ayında, Kosova’ya yakın bir bölgede, radikal Arnavut gruplar ile Makedon güvenlik güçleri arasında uzun bir süre devam edecek olan çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Çatışmalar sonucunda 200 kişi hayatını kaybetmiş, 100.000’e yakın kişi yerlerinden edilmiştir. Çatışmaların bir iç savaşa dönüşmemesi için AB ve ABD yoğun çalışmalarda bulunmuştur.³⁷ Bu çabalar sonucunda hükümet ve Makedonya’nın önde gelen siyasi parti liderleri, 8 Ağustos 2001 tarihinde bir araya gelerek, ülkede bulunan Arnavut azınlığın uzun vadede taleplerini karşılayabilmek için anayasada yapılacak birçok değişiklik üzerinde anlaşmaya varmışlardır.³⁸ Ancak aynı gün, Arnavut Kurtuluş Ordusu (*Albanian National Army*) adlı örgüt, askeri bir konvoyu saldırı düzenlemiş, bu

³⁵ 2001/330/EC: Council Decision of 9 April 2001 on the conclusion of the Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other. 04.05.2001 tarih ve L 124 sayılı ATRG.

³⁶ Marie-Janine Calic, “The EU and the Balkans: From Association to Membership?”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments, Mayıs 2003, s. 2.

³⁷ Catriona Mace, “Operation Concordia: Developing a ‘European’ Approach to Crisis Management”, *International Peace Keeping*, Cilt 11, No.3, 2004, s. 476.

³⁸ Ulf Brunnbauer, “Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments”, Center for the Study of Balkan Societies and Cultures (CSBSC), University of Graz, Avusturya, No. 1, 2002, s. 2. <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (erişim tarihi: 28.4.2006)

durum ülkede karışıklıkların artmasına neden olmuştur.³⁹ Bu bağlamda “Ohrid Çerçeve Anlaşması” (*Ohrid Framework Agreement*), 13 Ağustos tarihinde istikrarsız bir ortam içerisinde imzalanabilmiştir.⁴⁰ İstikrarın sağlanabilmesi için ülkede konuşlandırılan NATO kuvvetleri, Ohrid Anlaşmasının uygulanması için ön koşul olan radikal Arnavutların gönüllü olarak silahlarını bırakmalarını sağlayabilmeyi amaç edinmiştir. NATO’nun bu ülkede başlatılan barışı koruma misyonu, Cumhurbaşkanı Trajkovski’nin de istekleri doğrultusunda 2003 yılından itibaren AB’ye devredilmiştir. 31 Mart 2003 tarihinde başlatılan AB’nin “Concordia” operasyonu, ülkede Ohrid Anlaşmasının uygulanabilmesi için istikrarlı bir ortamın yaratılması adına çalışmalar yürütmüştür.⁴¹ Bu operasyon, 15 Aralık 2003 yılında sona ermiş ve yerini, 15 Aralık 2003 tarihinde başlatılan ve 14 Aralık 2005 tarihine kadar devam eden, polis kontrol misyonu “EUPOL Proxima”ya bırakmıştır.⁴² AB’nin EUPOL Proxima misyonunun sona ermesinin hemen ertesinde, 15 Aralık 2005 tarihinde, Makedonya’da AB standartlarında profesyonel bir polis gücünün oluşturulabilmesine yardımcı olacak yeni bir misyon; “Polis Danışma Grubu” (EUPAT) başlatılmıştır.⁴³ Bu misyonun altı ay sürmesi öngörülmüştür.

Makedonya’da yaşanan olaylar sonrasında AB, Şubat 2000 tarihinde kurulan⁴⁴ ve Kosova başta olmak üzere, Sırbistan-Karadağ’a yardımlarda bulunan

³⁹ Bu örgüt, daha önce Kosova Savaşında yer almış Kosova Kurtuluş Ordusunun (UÇK) birçok mensubu tarafından oluşturulmuştur.

⁴⁰ Anlaşmanın metni için bkz. <http://www.president.gov.mk> President of Republic of Macedonia web sayfası. *english version-documents-framework agreement* (erişim tarihi: 15.4.2006)

⁴¹ Council Joint Action 2003/92/CFSP of 27 January 2003 on the European Union military operation in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. 11.2.2003 tarih ve L 34 sayılı ATRG.

⁴² Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003 on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL ‘Proxima’). 1.10.2003 tarih ve L 249 sayılı ATRG.

⁴³ Council Joint Action 2005/826/CFSP of 24 November 2005 on the establishment of an EU Police Advisory Team (EUPAT) in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. 25.11.2005 tarih ve L 307 sayılı ATRG.

⁴⁴ Council Regulation (EC) No 2667/2000 on the European Agency for Reconstruction. 7.12.2000 tarih ve L 306 sayılı ATRG.

Avrupa İmar Ajansı'nın (*European Agency for Reconstruction*)⁴⁵ görev alanı içine Makedonya'yı da, 2001 yılının Aralık ayı itibarıyla dahil etmiştir.⁴⁶ Bu bağlamda bu Ajans, Makedonya'da yaşanan çatışmalar sonrasında meydana gelen hasarları ve acil yardım gereken bölgeleri tespit etmek, hasara uğrayan bölgelerin imarı için gerekli olan kaynakları belirlemek ve yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine dönüşlerini sağlamak amacıyla, Batı Balkan ülkelerine yardım için oluşturulan CARDS programı bünyesinde bu bölgelere ayrılacak bütçeyi belirlemek üzerine çalışmalarda bulunmuştur.⁴⁷ 2006 yılı başına kadar olan süreçte Avrupa İmar Ajansı'nın, Makedonya'da yaklaşık 262 milyon Euro tutarında farklı projeyi yönettiği görülmüştür.

Ohrid Anlaşmasının imzalanmasından sonra ülkede görev alan Makedonya hükümetleri, anlaşmanın hükümlerinin uygulanabilmesi yönünde olumlu çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Ohrid Anlaşması hükümleri doğrultusunda Arnavutlara birçok haklar tanımış, Arnavutların ülke yönetiminde söz hakkına sahip olmaları sağlanmıştır.⁴⁸ Bu durum, ülkede istikrarın büyük ölçüde sağlanmasına katkıda bulunmuş, aynı zamanda AB ile ilişkilerin sekteye uğramasını da engellemiştir. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Makedonya, 22 Mart 2004 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üyelik başvurusunun hemen akabinde, 9 Nisan 2001 tarihinde imzalanan SAA'nın onay süreci de sona ermiş, SAA, 1 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁹ Konsey, 17 Mayıs 2004 tarihinde

⁴⁵ Avrupa İmar Ajansı ile ilgili daha fazla için bkz. Avrupa İmar Ajansı web sayfası <http://www.ear.eu.int>

⁴⁶ Council Regulation (EC) No 2415/2001, Avrupa İmar Ajansı'nın aktivitelerini Makedonya için genişletmiştir. 12.12.2001 tarih ve L327 sayılı ATRG.

⁴⁷ Mace, "Operation Concordia", s. 478.

⁴⁸ Islam Yusufi, "Assisting State-Building in the Balkans: The Case of Macedonia", *Romanian Journal of Political Science*, Cilt 5, No 2, 2005, s. 74.

⁴⁹ 23 Şubat 2004 tarih ve 2004/239/EC, EURATOM sayılı Konsey ve Komisyon Kararı. Concerning the conclusion of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. 20.3.2004 tarih ve L084 sayılı ATRG.

Komisyon'dan, Makedonya'nın üyeliğe başvurusu hakkında görüş bildirmesini istemiştir.

Komisyon, 9 Kasım 2005 tarihinde, Makedonya'nın AB'ye üyelik başvurusuna yönelik görüşünü⁵⁰ yayınlamıştır.⁵¹ Bu görüş doğrultusunda siyasi kriterler bakımından Makedonya'nın, işleyen bir demokrasiye sahip olduğu belirtilmiş, genel olarak Kopenhag Siyasi Kriterlerini ve SAP bünyesinde uygulanması gereken siyasi kriterleri karşılayabildiği vurgulanmış ve Ohrid Anlaşması hükümlerini başarılı bir şekilde uygulayabildiğinin altı çizilmiştir. Ekonomik kriterler bakımından ise Makedonya'nın, birçok reformu başarıyla uygulayabildiği belirtilmiş, ancak bu reformların Makedonya'nın orta vadede piyasa güçleri ile rekabet edebilmesi için yeterli olmadığı vurgulanmıştır. Reform süreci devam ettiği sürece Makedonya'nın bu kriteri, uzun vadede yerine getirebileceği belirtilmiştir. AB mevzuatına uyum konusunda ise Makedonya'nın, gerekli yükümlülükleri orta vadede yerine getirebileceği söylenmiştir. Ancak, çalışmalar hızlandırılmadığı sürece malların serbest dolaşımı, rekabet politikası, mali kontrol ve şirketler hukuku konularında orta vadede AB müktesebatına uyumun sağlanamayacağı ayrıca belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, çevre konusunda uyumun uzun vadede, ancak önemli ölçüde yatırım yapılması sonucunda sağlanabileceği vurgulanmıştır. Bu hususlar göz önünde bulundurarak, Makedonya'nın eksiklikleri olmasının yanında, Ohrid Anlaşması hükümlerini ve SAP kapsamındaki reformları yerine getirme konusunda gösterdiği kararlılık doğrultusunda Komisyon, Makedonya'ya adaylık statüsü verilmesi yönünde olumlu görüşünü belirtmiştir.

⁵⁰ COM(2005)562 Communication from the Commission – Commission Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union.

⁵¹ 9 Kasım 2005 tarihinde, diğer dört Batı Balkan ülkesinin kaydettiği gelişmeler Komisyon'un yayınladığı İlerleme Raporları kapsamında değerlendirilirken, Makedonya'nın durumu, Makedonya'nın AB'ye üyelik başvurusunun değerlendirildiği ve Komisyon'un aynı gün yayınladığı raporda incelenmiştir.

Ancak, Makedonya ile müzakerelerin, üyelik kriterlerinin tam olarak yerine getirilmesi koşuluyla başlatılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda Makedonya'nın ilerleme kaydetmesi için, Komisyon görüşü ile aynı gün yayınlanan Avrupa Ortaklığı Belgesi'nin, Makedonya için bir yol haritası çizeceği belirtilmiştir. Makedonya'nın kaydedeceği gelişmelerin ise, 2006 yılında Komisyon'un yayınlacağı İlerleme Raporunda inceleneceği belirtilmiştir.

Konsey, 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi'nde, Makedonya'nın AB'ye adaylığını kabul etmiştir.⁵² Ancak, Komisyon'un da belirttiği üzere, Makedonya ile üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için Makedonya'nın kaydetmesi gereken gelişmenin önemli bir unsur olduğu ve yakından izleneceği söylenmiştir.

Makedonya'da, gerek Makedonyalıların, gerekse önemli oranda bir nüfus barındıran Arnavutların büyük bir çoğunluğu, Ohrid Anlaşması'nın hükümlerini kabul etmiş gözükmektedir. Bu bağlamda Makedonya'nın elde ettiği barış ortamı, bir başarı öyküsü olarak adlandırılmaktadır. Ancak Makedonya'nın önünde halen bazı sorunlar bulunmaktadır. Ülke ekonomisinde büyüme yavaş seyretmektedir. Bununla birlikte örgütlü suçlarla mücadele ve yargının bağımsızlaştırılması konularında ilerlemeler kaydedilmesi gerekmektedir.⁵³ Ayrıca Makedonya ile Yunanistan arasında varolan, Makedonya'nın isminin ne olması gerektiğine dair sorunun da Makedonya'nın üyeliği öncesinde çözümlenmesi gerekmektedir.⁵⁴

⁵² Bulletin of the EU No: 12 2005 15-16 December Brussels European Council Presidency Conclusions.

⁵³ Yusufi, "Assisting State-Building in the Balkans: The Case of Macedonia", s. 71.

⁵⁴ "The Balkans in Europe's Future", Report of the International Commission on the Balkans, Nisan 2005, s. 27.

VI. 3. Arnavutluk

AB ile Arnavutluk arasındaki siyasi ilişkiler, Arnavutluk'un diğer MDA ülkelerine göre serbest piyasa ekonomisine ve demokratik reform sürecine daha geç başlaması nedeniyle, 1992 yılında yapılan demokratik seçimler sonucunda başlayabilmiştir. Bu gelişme sonucunda Arnavutluk, 1992 yılında PHARE yardım programı kapsamına dahil edilmiştir.⁵⁵ Ayrıca 1992 yılının Şubat ayında, AB ile Arnavutluk arasında imzalanacak 2. Kuşak Anlaşma için görüşmeler de başlatılmıştır. Anlaşma, 1992 yılının Mayıs ayında imzalanmış, 1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵⁶ Ancak bu gelişmelere rağmen, gerek Arnavutluk ekonomisinin zayıf yapısı, gerekse ülkede varolan istikrarsız ortam, Arnavutluk'un AB ile olan ilişkilerine sekte vurmuştur. Bu bağlamda AB ile MDA ülkeleri arasındaki ilişkiler her yönde gelişirken Arnavutluk, eski Yugoslav cumhuriyetleri ile birlikte, AB'nin 1996 yılında Batı Balkan ülkeleri için oluşturduğu "bölgesel yaklaşım" politikası içerisine dahil edilmiştir. Ancak, 1997 yılında ülkede meydana gelen sosyo-ekonomik kriz nedeniyle AB-Arnavutluk arasındaki ilişkilerde hızlı bir gelişme sağlanamamıştır. Nitekim, Komisyon'un 1999 yılında Arnavutluk ile ilgili yayınladığı fizibilite raporunda, Arnavutluk'un 1997 krizinden itibaren kaydettiği gelişmenin AB ile Arnavutluk arasında bir SAA imzalanabilmesi için başlatılacak müzakereler için yeterli olmadığı belirtilmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Konsey, 23.12.1991 tarih ve 3800/91/EEC sayılı Tüzüğü kabul etmiştir. 28.12.1991 tarih ve L357 sayılı ATRG.

⁵⁶ 92/535/EEC: Council Decision of 26 October 1992 on the conclusion of an Agreement between the EEC and the Republic of Albania on trade and commercial and economic cooperation. OJ L 343 of 25.11.1992.

⁵⁷ COM/99/0599 final. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a stabilisation and association Agreement with Albania. Raporda özetle olumsuz görüşün nedenleri, Arnavutluk ekonomisinin dış yardımlara bağımlı olması, ülkede varolan siyasi istikrarsızlıklar ve kurumsal kapasitenin yetersizliği olarak gösterilmiştir.

Tablo 7 . Arnavutluk'un Temel Verileri

Nüfus	3,200,000
Yüzölçümü	28,748 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	109
Komşular	Yunanistan 282 km, Makedonya 151 km, Sırbistan-Karadağ 287 km
Etnik dağılım	Arnavut %95, Yunan% 3, Diğer % 2 (1989 verileri)
Dinlere Göre Dağılım	Müslüman % 70, Ortodoks % 20, Katolik % 10
Yaşam Süresi	Ortalama 77.06 yıl , Erkek 74.37 yıl, Kadın 80.02 yıl (2004)
GSYH, kişi başına	Ortalama 1.680 euro (2004) pps 3.983 euro veya AB ortalamasınının %8'i
GSYH, büyüme oranı	%3.4 (2002), %6 (2003), %6 (2004)
Enflasyon oranı	%2.4 (2003), %3.4 (2004)
İşsizlik Oranı	%14.6 (2004)
Para Birimi	lek: 1€=127.7 leks (2004 verileri)
Dış Borç	GSYH' nin % 20.2'i (2003)
AB ile Ticaret	AB' ye İhracat: 368 milyon € AB'den İthalat: 1.110 milyon €

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/albania/political_profile.htm,
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/albania/economic_profile.htm

AB'nin, başta PHARE yardım programı olmak üzere Arnavutluk'a, 1992-1995 yılları arasında sağladığı mali yardım tutarı 363 milyon Euro'yu bulmuştur. 1996-2000 yılları arasında ise, Arnavutluk'a yapılan mali yardım toplamda, 549 milyon Euro tutarında olmuştur. 1999 yılı itibariyle Arnavutluk, AB'nin Batı Balkan ülkeleri için oluşturduğu SAP kapsamı içerisine dahil edilmiş ve bu bağlamda 2000 yılı itibariyle CARDS yardım programından yararlanmaya başlamıştır. Arnavutluk aynı zamanda, 29 Temmuz 1999 tarihinde Konsey'in aldığı bir kararla, 1 Temmuz 1999 – 31 Aralık 2001 tarihleri arasında genelleştirilmiş tercihler sisteminden (*Generalized System of Preferences-GSP*) de faydalanmaya başlamıştır.⁵⁸

⁵⁸ Council Regulation (EC) No 1763/1999 of 29 July 1999 concerning the arrangements applicable to imports into the Community of products originating in Albania and amending Regulation (EC) No 2820/98 applying a multiannual scheme of generalised tariff preferences for the period 1 July 1999 to 31 December 2001 as regards Albania. 11.8.1999 tarih ve L 211 sayılı ATRG. Bu karar, Arnavutluk ile birlikte Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in de GSP'den yararlanmasını sağlamak amacıyla, 18 Eylül

1999 yılında Komisyon'un Arnavutluk ile bir SAA imzalanabilmesi için müzakere sürecinin başlatılmasına yönelik yayınladığı olumsuz fizibilite raporu sonrasında, 2000 yılının Kasım ayında düzenlenen Zagreb Zirvesi'nde AB, Arnavutluk ile işbirliğinin sağlanması yoluyla Arnavutluk'u bir SAA imzalayabilecek konuma getirmeye yardımcı olacak Komisyon'a bağlı bir "AB-Arnavutluk Yüksek Düzeyli Yönlendirme Komitesi" (*EU/Albania High Level Steering Group*) atanmasını kararlaştırmıştır. Bu komite, yapılan çalışmalar sonucunda Arnavutluk'ta gerçekleştirilmesi gereken reformları belirlemiş ve bu reformların hayata geçirilebilmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Komisyon, 2001 yılının ortalarında Konsey'e, bu komite ile Arnavutluk arasında yürütülen çalışmalar ile ilgili bir rapor sunmuştur.⁵⁹ Raporda Komisyon, gerçekleştirilmeye çalışılan politik, ekonomik, bölgesel ve SAA ile bağlantılı teknik reformlar göz önünde bulundurularak, Arnavutluk ile bir SAA imzalanabilmesi için müzakerelerin başlatılmasının uygun olduğunu belirtmiştir. 15-16 Haziran 2001 tarihlerinde gerçekleşen Göteburg Zirvesi'nde Konsey, Komisyon'un bu olumlu görüşünü kabul etmiş ve Komisyon'dan Arnavutluk ile bir SAA imzalanabilmesi için taslak müzakere direktiflerini hazırlamasını istemiştir.⁶⁰ Komisyon'un hazırlamış olduğu müzakere direktifleri, 2002 yılının Ekim ayında kabul edilmiş ve bu bağlamda müzakereler, 31 Ocak 2003 tarihinde resmi olarak başlatılmıştır. Ancak

2000 tarih ve 2007/2000/EC Konsey Tüzüğü ile değiştirilmiştir. Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18 September 2000 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association Process, amending Regulation (EC) No 2820/98 and repealing Regulations (EC) No 1763/1999 and (EC) No 6/2000 OJ L240 of 23/09/2000. Makedonya ve Sırbistan-Karadağ, 20 Kasım 2000 tarih ve 2563/2000/EC sayılı Konsey Tüzüğü ile bu uygulamaya dahil edilmişlerdir.

⁵⁹ COM/2001/0300 final. Report from the Commission to the Council On the work of the EU/Albania High Level Steering Group, in preparation for the negotiation of a Stabilisation and Association Agreement with Albania.

⁶⁰ SEC (2005) 1421, Albania Progress Report, *Relations between EU and Albania*, s. 6

Arnavutluk'ta yaşanan siyasi istikrarsızlıklar yüzünden müzakere süreci çok hızlı ilerleyememiştir.⁶¹

Komisyon, 2003 yılında Arnavutluk için yayınladığı SAP Yıllık Raporunda, Arnavutluk için öncelikli konuları genel olarak; suç örgütleri ile mücadelenin güçlendirilmesi, sınır kontrollerinin artırılması, yasa dışı göç ve yolsuzlukla mücadelenin devam ettirilmesi, iç piyasa ve aynı zamanda adalet ve içişleri konularında kamu yönetiminin güçlendirilmesi, özelleştirmenin hızlandırılması ve enerji sektörünün yapılandırılması olarak belirlemiştir.⁶²

2005 yılı başına gelindiğinde Arnavutluk Başbakanı Fatoş Nano, Fransa Haber Ajansı'na yaptığı bir açıklamada, Arnavutluk'un 2005 yılı itibariyle, SAA imzalanabilmesi için gerekli koşulları yerine getirebilecek konuma geleceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Berlin Duvarı'nın yıkılışının 25. yıldönümü olacak olan 2014 yılının, AB'nin yeni genişlemesi için iyi bir tarih olabileceğini vurgulamış, bu bağlamda Arnavutluk'un gayesinin bu oluşum içerisinde yer almak olduğunu söylemiştir.⁶³

Komisyon, 1992 yılı itibariyle AB ile Arnavutluk arasındaki ilişkilerin temelini oluşturan Ticaret ve İşbirliği Anlaşmasının yerini alacak SAA'nın⁶⁴ ve bununla birlikte SAA'nin ticari ve ticaret ile ilgili hükümlerini kapsayan Geçici Anlaşmanın,⁶⁵ AB ile Arnavutluk arasında imzalanması için Konsey'e, 21 Mart 2006 tarihinde taslak karar önerileri sunmuştur. Bunun sonucunda Arnavutluk ile AB arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan SAA, 12 Haziran 2006 tarihinde Lüksemburg'da

⁶¹ Altun Ilirjani, "Albania and the European Union", *Mediterranean Politics*, Cilt 9, No 2, 2004, s. 258.

⁶² *Ibid.*, s. 261.

⁶³ <http://www.euractiv.com/Article ?tmuri=tcm:29-134365-16&type=News> (erişim tarihi:16.2.2005)

⁶⁴ COM/2006/0138 final. Proposal for a Council Decision on the signing of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and its Member States and the Republic of Albania on behalf of the European Community.

⁶⁵ COM/2006/0139 final-ACC 2006/0045. Proposal for a Council Decision on the conclusion of the Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part.

imzalanmıştır. AB ile Arnavutluk arasında imzalanan SAA'nın onay sürecinin tamamlanmasının uzun süreceği gerekçesiyle, SAA'nın ticari ve ekonomik hükümlerini kapsayan “Geçici Anlaşma” (*Interim Agreement*) da, aynı tarihte imzalanmıştır.⁶⁶ Arnavutluk, AB ile SAA imzalayan üçüncü Batı Balkan ülkesi olmuştur. Yaşanan bu gelişmelere rağmen Arnavutluk'un AB'ye aday ülke statüsü kazanması önünde, ülkede varolan suç örgütleri, rüşvet ve zayıf adli yapı gibi sorunların önemli birer engel teşkil edeceği belirtilmektedir.⁶⁷

VI. 4. Bosna-Hersek

AB ile Bosna-Hersek arasındaki siyasi ilişkiler, 3 Mart 1992 tarihinde Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi ve AB tarafından Nisan 1992 tarihinde tanınması sonucunda başlamıştır. Ancak, etnik olarak önemli ölçüde Boşnak, Sırp ve Hırvat nüfusun yaşadığı Bosna-Hersek'te, Bosnalı Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu üçlü koalisyon döneminde bağımsızlığın ilan edilmesine karşılık Sırp'ların tepki göstermesi sonucunda ülkede başlayan savaş nedeniyle AB ile ilişkiler sınırlı bir şekilde devam edebilmiştir.⁶⁸ Savaşın başlaması ile AB, Sırp'lara karşı ticari ambargo uygulama yoluna gitmiş, bununla birlikte savaştan kaçan birçok mülteciyi kabul etmiş, bölgeye mali yardımlarda bulunmuş ve aynı zamanda BM ile birlikte arabuluculuk yapma görevini üstlenmiştir. Ancak dış politikasını oluşturma çabası içine yeni girmiş olan AB'de, Bosna krizine müdahale edilmesine yönelik etkin bir ortak politika izlenememiştir. Savaş, ancak NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin

⁶⁶ 2006/580/EC: Council Decision of 12 June 2006 concerning the signing and conclusion of the Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part. 1.9.2006 tarih ve L 239 sayılı ATRG.

⁶⁷ Erhan Türbedar, “Avrupa Birliği ve Batı Balkanlar”, 1 Mart 2006
<http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=979&kat1=23&kat2=> (erişim tarihi: 13.6.2006)

⁶⁸ Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, s. 144-145.

müdahalesi sonucunda, 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile son bulmuştur.

Tablo 8. Bosna-Hersek'in Temel Verileri

Nüfus	4,000,000
Yüzölçümü	51,066 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	71
Komşular	Hırvatistan 932 km, Sırbistan-Karadağ (Sırbistan 312 km, Karadağ 215 km)
Etnik dağılım	Boşnak %48, Sırp %37.1, Hırvat %14.3, Diğer % 0.6 (tahmini)
Dinlere Göre Dağılım	Müslüman % 40, Ortodoks % 31, Katolik %15, Protestan%4, Diğer % 10 (tahmini)
Yaşam Süresi	Ortalama 72.50 yıl , Erkek 71 yıl, Kadın 75 yıl
GSYH, kişi başına	Ortalama 1.654 euro (2003) pps 4.895 euro (2004)
GSYH, büyüme oranı	%5 (2004)
Enflasyon oranı	%0.6 (2003), %0.9 (2004)
İşsizlik Oranı	%40 (resmi)
Para Birimi	KM: 1€=1.95KM (sabit kur)
Dış Borç	GSYH' nin % 34'i (2003)
AB ile Ticaret	AB' ye İhracat: 715,71milyon € (2003) AB'den İthalat: 2.380,38 milyon € (2003)

Kaynak:

http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/political_profile.htm

http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/economical_profile.htm

AB'nin 1991-1995 yılları arasında ECHO ve OBNOVA yardım programları kapsamında Bosna-Hersek'e sağladığı mali yardım tutarı, 495 milyon Euro olmuştur. Konsey, 1996 yılından itibaren Bosna-Hersek'e PHARE programı altında yardımlarda bulunmaya da başlamıştır.⁶⁹ Bu bağlamda Bosna-Hersek'e 1996-2000 yılları arasında ECHO, OBNOVA ve PHARE yardım programları tarafından sağlanan mali yardım tutarı 1.665 milyon Euro'ya ulaşmıştır.⁷⁰ 1991-2000 yılları

⁶⁹ Council Regulation (EC) No 753/96 of 22 April 1996 amending Regulation (EEC) No 3906/89 with a view to extending economic aid to Bosnia and Herzegovina. 26.04.1996 tarih ve L 103 sayılı ATRG.

⁷⁰ "CARDS Assistance Programme to the Western Balkans, Regional Strategy Paper 2002-2006", s. 17.

arasında sağlanan bu mali yardımlar çoğunlukla, mülteci ve imar programlarını finanse etmekte kullanılmıştır.⁷¹

Bosna-Hersek Savaşı sonrasında ülkenin içinde bulunduğu güçsüz ve istikrarsız ortam nedeniyle, AB ile Bosna-Hersek arasında yasal ilişki oluşturacak herhangi bir anlaşmanın imzalanması söz konusu olmamıştır. Ancak, 1998 yılında oluşturulan bir AB / Bosna-Hersek Danışma Görev Kuvveti (*EU/Bosnia and Herzegovina Consultative Task Force*) doğrultusunda düzenlenen toplantılar çerçevesinde, AB ile Bosna-Hersek arasında teknik ve politik diyalogun oluşturulması sağlanmıştır.

1999 yılı itibariyle, AB'nin Batı Balkan ülkeleri için oluşturduğu SAP kapsamı içerisine dahil edilen Bosna-Hersek, 2000 yılı itibariyle AB'nin Batı Balkan ülkelerine tek taraflı uyguladığı ticari ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamıştır.⁷² SAP bünyesinde ticari ayrıcalıklardan yararlanmaya başlayan Bosna-Hersek, aynı zamanda Batı Balkan ülkeleri için oluşturulan CARDS mali yardım programı içerisine de dahil edilmiştir.

Bosna-Hersek'e yapılan mali yardımların yanı sıra, 11 Mart 2002 tarihinde AB, Bosna-Hersek'te BM polis gücü görevini devralacak bir polis misyonunun (*European Union Police Mission-EUPM*) başlatılması kararını almıştır.⁷³ Misyonun amacı, Bosna-Hersek'te yüksek standartlarda polis gücünün oluşturulmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda bu görevin Bosna-Hersek'te varolan

⁷¹ http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/eu_relations.htm (erişim tarihi: 27.3.2006)

⁷² Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18 September 2000 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association Process, amending Regulation (EC) No 2820/98 and repealing Regulations (EC) No 1763/1999 and (EC) No 6/2000 OJ L240 of 23.09.2000.

⁷³ 2002/210/CFSP. Council Joint Action of 11 March 2002 on the European Union Police Mission. 13.3.2002 tarih ve L 70 sayılı ATRG.

örgütlü suçlarla mücadeleyi de amaç edindiği dile getirilmiştir.⁷⁴ Görev, 1 Ocak 2003 tarihinde başlatılmıştır.

1999 yılında Batı Balkan ülkeleri için oluşturulan SAP sonrasında Komisyon, 18 Kasım 2003 tarihinde “Bosna-Hersek’in İstikrar ve Ortaklık Anlaşması görüşmelerinin başlamasına ne kadar hazır olduğu” hakkında bir rapor yayınlamıştır.⁷⁵ Raporda tespit edilen 16 alandaki eksikliklerin; özellikle ICTY ile işbirliği bakımından 2004 yılı içerisinde giderilmesi durumunda, Bosna-Hersek ile bir İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanabilmesi için görüşmelerin başlayabileceği belirtilmiştir.⁷⁶

Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte 28-29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen NATO Zirvesi’nde, NATO’nun dokuz yıldır Bosna-Hersek’te sürmekte olan İstikrar Gücü’nün (*Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina-SFOR*) görevinin 2004 yılı sonu itibariyle sona ermesinin kararlaştırılmasının ertesinde AB, Bosna-Hersek’te güvenliği sağlama görevini devir alabilecek kapasitede olduğunu belirtmiş ve bu bağlamda, 12 Temmuz 2004 tarihinde, Bosna-Hersek’te bir askeri misyon başlatılması kararını almıştır.⁷⁷ Bosna-Hersek’te istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanması amacı taşıyan “EUFOR Althea” adlı görevin, 2004 yılı Aralık ayında başlaması öngörülmüştür.

Komisyon’un 18 Kasım 2003 tarihinde “Bosna-Hersek’in İstikrar ve Ortaklık Anlaşması görüşmelerinin başlamasına ne kadar hazır olduğu” hakkında yayınladığı rapor sonrasında AB/Bosna-Hersek Danışma Özel Görev Kuvveti, raporda belirtilen

⁷⁴ Ana E. Juncos, “The EU’s post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?”, *Southeast European Politics*, Cilt 6, No 2, Kasım 2005, s. 100.

⁷⁵ COM (2003) 692 of 18 November 2003. Report from the Commission to the Council on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a stabilisation and association agreement with the EU.

⁷⁶ Massari, “Do All Roads Lead to Brussels?”, s. 262.

⁷⁷ Council Joint Action 2004/570/CFSP of 12 July 2004 on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina. 28.7.2004 tarih ve L 252 sayılı ATRG.

eksiklikler doğrultusunda reformlar yapılması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Bu bağlamda Bosna-Hersek, 2003 yılı raporunda belirtilen eksikliklerin giderilmesi yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Komisyon, bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak 21 Ekim 2005 tarihinde yayınladığı bir raporla, Bosna-Hersek ile bir SAA imzalanabilmesi için görüşmelerin açılması yönünde tavsiyede bulunmuş ve bu bağlamda, hazırladığı müzakere direktiflerini onaylaması için Konsey'e iletmiştir.⁷⁸ 21 Kasım 2005 tarihinde Konsey, müzakere direktiflerini kabul etmiştir. Müzakereler yasal olarak 25 Kasım 2005 tarihinde başlatılmıştır.

Bosna-Hersek ile AB arasında bir SAA imzalanması yönünde müzakere süreci başlatılmış olmasına rağmen, Bosna-Hersek'in AB ile ilişkileri yavaş bir seyir göstermekte ve Bosna-Hersek'in AB'ye üyelik sürecinde önemli engeller bulunmaktadır. Bu sorunların kaynağı olarak, Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Anlaşması'nın oluşturduğu anayasal yapı gösterilmektedir. Nitekim Dayton Anlaşması, savaşın sona erdirilmesi koşulları altında imzalanmış, ancak barışın sağlanmasının yanında öngördüğü yapı doğrultusunda fonksiyonel, çokuluslu ve demokratik bir devletin kurulmasını engellemiştir. Zira Dayton Anlaşması doğrultusunda ülke, her tarafın kendi hükümetine sahip olduğu, Sırbistan Cumhuriyeti ve 10 kantondan oluşan Boşnak-Hırvat Federasyonu olmak üzere parçalara ayrılmıştır. Ancak anlaşma, merkezi yönetimde ortak politik kurumlar ve yetki paylaşımı kurulması yönünde de hükümler içermiştir.⁷⁹ Bu durumun sağlanması, her üç kesimde de milliyetçi partilerin güç kazanması ile daha da imkansız hale gelmiştir. Taraflar arasında işbirliğinin sağlanması yolu ile etkin bir devlet kurulabilmesi adına, uluslararası kurumların insiyatifiyle 1997 yılının Aralık

⁷⁸ COM (2005) 0529. Communication from the Commission to the Council on the progress achieved by Bosnia and Herzegovina in implementing the priorities identified in the "Feasibility Study on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union (COM (2003) 692 final)".

⁷⁹ Massari, "Do All Roads Lead to Brussels?", s. 261.

ayında bir Yüksek Temsilci atanmıştır. Ancak bu durum, Bosna-Hersek'in demokratikleşme sürecini dışarıya bağı kılmıştır.⁸⁰ Sonuç olarak ülkenin ne demokratik olması sağlanabilmiş, ne de bağımsız, kendi kendine yetebilen bir ülke yaratılabilmektedir. Bu bağlamda AB'ye üyelik sürecinde Bosna-Hersek'in statüsünün belirlenebilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.⁸¹

Ülkede varolan bu durum, Bosna-Hersek'in yerine getirmekle yükümlü olduğu ekonomik ve siyasi kriterlerde de bir gelişim sağlanmasını engellemiştir. Bununla birlikte ICTY ile işbirliği konusunda da önemli ilerlemeler kaydedilmemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, ülkede verimsiz bir ortam yaratan federatif yapının tekrardan revize edilebilmesi için, Bosna-Hersek anayasası üzerinde değişiklikler yapılması gerektiği dile getirilmeye başlanmıştır.⁸² Ancak bütün taraflar, Dayton anlaşması ile oluşturulan anayasanın ülkede işlevsiz bir federatif yapı yarattığını kabul etmekle birlikte, yeni kurulacak yapının nasıl olması gerektiği üzerinde farklı fikirler yürütmektedirler. Bu bağlamda en büyük eleştiriler, Dayton Anlaşması ile kendilerine tanınmış haklardan vazgeçmek istemeyen Bosnalı Sırp'lardan gelmektedir. Anayasal değişiklik, her ne kadar Avrupa Komisyonu tarafından desteklense de, yapılacak değişikliklerin ancak bütün tarafların inisiyatifi ile gerçekleşmesi gerektiği belirtilmekte, nitekim uluslararası güçlerin zorlamaları veya yaptırımları ile bu anayasal değişiklik sürecinin gerçekleşmesinin günümüzde kabul edilemeyeceği dile getirilmektedir.⁸³ Bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda, Bosna-Hersek'in bu süreci demokratik yollardan aşabilmesi önemli bir sınav niteliği de taşımaktadır.

⁸⁰ Ibid., s. 262.

⁸¹ Juncos, "The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina", s. 92.

⁸² "The Balkans in Europe's Future", s. 24.

⁸³ "Waiting for a miracle? The politics of constitutional change in Bosnia and Herzegovina", European Stability Initiative, 3.2.2004, s. 3. <http://www.esiweb.org> (erişim tarihi: 21.9.2006)

VI. 5. Sırbistan-Karadağ

1991 yılında eski Yugoslav cumhuriyetlerinden Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın, 1992 yılında ise Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmesi sonrasında Yugoslavya cumhuriyetlerinden geriye kalan Sırbistan ve Karadağ, 27 Nisan 1992 tarihinde kabul ettikleri bir anayasa ile aralarında bir federasyon kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu yeni federasyonun adı, ilk olarak Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olarak belirlenmiştir. Ancak federasyonun ismi, 2001 yılında sona eren Miloşević rejimi sonrasında yapılan anayasa değişikliği ile 4 Şubat 2003 tarihinde Sırbistan-Karadağ olarak değiştirilmiştir. Bu anayasa sonrasında, Sırbistan-Karadağ içinde iki ayrı ulusal oluşumu teşkil eden Sırbistan (başkenti Belgrad) ve Karadağ (başkenti Podgoriça), pek çok alanda kendi politikalarını belirleme serbestliğine sahip olmuşlardır. Bununla birlikte Sırbistan'ın iki özerk bölgesinden biri olan Kosova, yaşanan savaş nedeniyle halen BM yönetimi altında bulunmaktadır.

Tablo 9. Sırbistan-Karadağ'ın Temel Verileri

Nüfus	Sırbistan-Karadağ: 8,148,576 Sırbistan:7,498,001 Karadağ: 650,575
Yüzölçümü	102,173 km ² Sırbistan: 88,361km ² Karadağ: 13,812 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	79
Komşular	Bulgaristan 318 km, Romanya 476 km, Macaristan 151 km, Hırvatistan 266 km Bosna-Hersek 527 km, Arnavutluk 287 km, Makedonya 221km
Etnik dağılım	Sırp % 62.6, Arnavut % 16.5, Karadağlı % 5, Macar %3.3, Diğer % 12.6 (1991)
Dinlere Göre Dağılım	Ortodoks % 65, Müslüman % 19, Katolik % 4, Protestan % 1, Diğer % 11
Yaşam Süresi	Ortalama 74.4 yıl , Erkek 71.9 yıl, Kadın 77.12 y (2004 verileri)
Nüfus Büyümesi	%0.03 (2006 tahmini)

GSYH, kişi başına	Sırbistan: 2.506 euro Karadağ: 2.648 euro
GSYH, büyüme oranı	2003 % 2.4, 2004 % 8.8, 2005 % 4.7 (IMF programı) Sırbistan: % 6.5 Karadağ: % 4.1
Enflasyon oranı	Sırbistan: % 17.5 Karadağ: % 1.8
İşsizlik Oranı	% 18.5 (2004)
Para Birimi	Sırbistan: CSD 1€=83.2501 CMD (dalgalı kur) Karadağ: Euro
Devlet Bütçe Dengesi	Sırbistan: GSYH'nin % 1.1'i Karadağ: GSYH'nin % -2.6'sı
Dış Borç	Sırbistan: GSYH'nin % 61'i Karadağ: GSYH'nin % 30.6'sı
AB ile Ticaret	Sırbistan: AB'ye İhracat: 1.5 milyar € AB'den İthalat: 4.769 milyar € Karadağ: AB'ye İhracat: 0.227 milyar € AB'den İthalat: 0.139 milyar € Toplam AB'ye İhracat: 1.727 milyar € Toplam AB'den İthalat: 4.908 milyar € (2004)

Kaynak:

http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/serbia_montenegro/political_profile.htm

http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/serbia_montenegro/economical_profile.htm

<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/yi.html>

Eski Yugoslav cumhuriyetlerinde yaşanan savaşlardan büyük ölçüde sorumlu tutulan Miloşeviç yönetimi süresince, AB ile Yugoslavya arasında ikili ilişki kurmak mümkün olmamıştır. Yugoslavya ilk olarak 1996 yılında, AB'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik oluşturduğu "bölgesel yaklaşım" politikası kapsamına dahil edilmiştir. 1999 yılı itibariyle ise, SAP kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelere kadar olan süreçte Sırbistan-Karadağ, AB'nin Batı Balkan ülkelerine 1990'lı yılların ilk yarısında sağladığı acil yardım programları olan ECHO ve OBNOVA bünyesinde, 1990-1995 yılları arasında 171 milyon Euro tutarında yardım almıştır. 1996-2000 yıllarında ise bu rakam, 519 milyon Euro'ya ulaşmıştır.⁸⁴ 1999 yılı itibariyle SAP bünyesine dahil edilmiş olan Sırbistan-Karadağ, bu bağlamda 2000 yılı itibariyle AB'nin Batı Balkan ülkelerine tek taraflı olarak uyguladığı ticaret

⁸⁴ "CARDS Assistance Programme to the Western Balkans, Regional Strategy Paper 2002-2006, s. 17

ayrıcılıklarından yararlanmaya başlamıştır.⁸⁵ Bunun yanında, 2000 yılı itibariyle CARDS yardım programı kapsamına da dahil edilmiştir.

Sırbistan-Karadağ federasyonu içerisinde, Sırp ve Karadağ tarafının birbirleriyle olan ilişkilerinde de zaman zaman sorunlar yaşandığı görülmüştür. Nitekim, ilk kuruluş aşamasında Sırbistan ile bir federasyon oluşturma taraftarı olan Karadağ'da, Milo Djukanoviç'in Devlet Başkanı seçildiği 1997 yılı itibariyle değişimler yaşanmaya başlandığı görülmüştür. Zira, 1999 yılında Sırbistan'ın Kosova'ya müdahalesini onaylamayan Karadağ hükümeti ile Miloşeviç idaresinde bulunan Sırbistan arasındaki ilişkiler de gerginleşmeye başlamıştır.⁸⁶ Karadağ hükümeti, özellikle Kosova krizi döneminde Miloseviç'e karşı yürüttüğü politikalar neticesinde ABD ve AB tarafından da büyük destek görmüştür. Sırbistan'da, Eylül 2000 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinde Miloşeviç rejiminin başarısızlığa uğraması ve Sırbistan'ın yardımlarıyla Miloşeviç'in ICTY tarafından tutuklanıp, 28 Haziran 2001 tarihinde Lahey Savaş Suçları Mahkemesi'ne gönderilmesi de iki taraf arasındaki ilişkilerin düzelmesine yardımcı olmamıştır.⁸⁷ Karadağ hükümeti, Sırbistan'ın özellikle Kosova ve ICTY ile işbirliği bakımından uluslararası kurumlarla yaşadığı problemlerin, Karadağ tarafına da fatura edilmesinden kaçınmış, bu doğrultuda bağımsızlık yanlısı söylemlerde bulunmaya başlamıştır.⁸⁸ Ülkede, 22 Nisan 2001 tarihinde yapılan yerel seçimlerde % 81,8 oranında katılım gerçekleşmiş, %40'lık bir grup federasyonun devam etmesi fikrini benimseyen partilere oy

⁸⁵ Council Regulation (EC) No 2563/2000 of 20 November 2000 amending Regulation (EC) No 2007/2000 by extending to the Former Yugoslav Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia the exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's stabilisation and association process and amending Regulation (EC) No 2820/98. 23.11.2000 tarih ve L 295 sayılı ATRG.

⁸⁶ Massari, "Do All Roads Lead to Brussels?", s. 263.

⁸⁷ Ivan Vejvoda, "Serbia After Four Years of Transition", Judy Batt (der.), *The Western Balkans: Moving on*, Institute for Security Studies, Chailot Paper, No 70, Ekim 2004, s. 39.

⁸⁸ Massari, "Do All Roads Lead to Brussels?", s. 263.

verirken, %42'lik bir grup bağımsızlık taraftarı Djukanoviç'den yana oy kullanmışlardır.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda AB ve diğer devletler, Karadağ'ın bağımsızlık yönündeki söylemlerine, bu bağımsızlık Balkanlar'daki çözülme ve mücadeleyi daha da arttırır korkusu ile karşı çıkmışlardır. 2002 yılının Mart ayında, özellikle AB'nin uğraşları sonucunda bir araya gelen Sırp ve Karadağlı temsilciler, aralarında Belgrad Anlaşması'nı (*Belgrad Agreement*) imzalayarak Sırbistan-Karadağ adını alan gevşek bir "Devlet Birliği" (*State Union*) oluşturmuşlardır. Bu bağlamda oluşturulan anayasa, 4 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁹ Bu anayasa kapsamında Devlet Birliğinin iki ayrı devletten; Sırbistan Cumhuriyeti ve Karadağ Cumhuriyeti'nden, meydana geldiği kabul edilmiştir. Bu hususlar ile birlikte, anayasanın hükümleri doğrultusunda her iki cumhuriyetin Devlet Birliğinden ayrılabilceği belirtilmiş, ancak bu hükmün uygulanabilmesi, belli bir zaman dilimine bağlanmış, bu doğrultuda anayasanın kabulünden sonraki üç yıl içinde bu hükmün uygulanamayacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda Karadağ Cumhuriyeti, anayasanın Şubat 2003 yılında kabulünden üç yıl sonra, 21 Mayıs 2006 tarihinde bağımsızlık yönünde bir referandum yapacağını açıklamıştır. Ancak referandumun yapılacağı zamana kadar olan süreçte bu durumun, AB ile yasal ilişkiler kurmada herhangi bir engel teşkil etmeyeceği de belirtilmiştir.⁹⁰

AB'nin Sırbistan-Karadağ'a yönelik oluşturduğu politikalar, Sırbistan'da Miloşeviç rejiminin sona ermesi ve ülkede yaşanan değişiklikler sonucunda 2001 yılı itibariyle hız kazanmıştır. Nitekim, AB'nin 2001 yılı itibariyle oluşturduğu AB/Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Danışma Görev Kuvveti (*EU/FRY*

⁸⁹ Vejvoda, "Serbia After Four Years of Transition", s. 40.

⁹⁰ COM(2005) 476 final of 12.04.2005. Communication from the Commission on the preparedness of Serbia and Montenegro to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union. s. 3-4.

Consultative Task Force), AB ile Sırbistan-Karadağ arasında politik bir işbirliğinin kurulmasını sağlamıştır. 2003 yılının Haziran ayında oluşturulan “Güçlendirilmiş Daimi Diyalog” (*Enhanced Permanent Dialogue*) ise, Danışma Özel Görev Kuvveti kapsamında yapılan çalışmaların yerini almıştır. Bu yeni oluşum, Sırbistan-Karadağ’da devam etmekte olan reform sürecini izlemekle ve yönlendirmekle görevlendirilmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte Sırbistan-Karadağ, AB’nin Şubat 2000 tarihinde savaştan zarar görmüş Kosova’nın imarı için kurduğu, Avrupa İmar Ajansı çalışmaları bünyesine de dahil edilmiştir. AB, bu Ajans doğrultusunda, kurulan “Devlet Birliği” kapsamında iki cumhuriyet arasındaki ekonomik ve politik ilişkileri kuvvetlendirmek ve bu cumhuriyetlere her alanda yardımda bulunarak, bu ülkeleri AB üyeliğine yaklaştırmak amacı gütmüştür. Ayrıca bu Ajans, Sırbistan-Karadağ’ın CARDS programı kapsamında aldığı yardımları da yönlendirmekle görevlendirilmiştir. Ajans, Sırbistan-Karadağ’a finansal yardımlarda bulunmaktadır. Bazı alanlarda ise, her iki cumhuriyette ayrı ayrı çalışmalar da yürütmektedir. Bu bağlamda savaştan ve ekonomik yaptırımlardan bir hayli etkilenmiş olan Sırbistan, ilk olarak 2000 yılının Aralık ayı itibariyle bu girişime dahil edilmiştir. Ajans, ilk yıllarda ülkede elektrik, ısınma, sağlık, tarım gibi alanlarda yoğunlaşmış, daha sonraları ekonomik yapılanma, maliye, adalet ve güvenlik alanlarında çalışmalarda bulunmaya devam etmiştir. Ajansın Sırbistan’da yönettiği portföy 995 milyon Euro tutarındadır. Karadağ’da ise Ajans, 1998 yılı itibariyle OBNOVA programı altında ülkede başlatılan projeleri, 2001 yılı itibariyle devir almıştır. Bu bağlamda Ajans, Karadağ’ın reform ve modernizasyon sürecine destek vermeyi amaç edinmiştir. Ajansın Karadağ’da yönettiği portföy tutarı ise, 103 milyon Euro’dur.⁹¹

⁹¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa İmar Ajansı resmi web sayfası. <http://www.ea.eu.int>

Sırbistan-Karadağ arasında imzalanan Belgrad Anlaşması ve bunun sonucunda doğmuş olan anayasa hükümleri, iki taraf arasındaki problemlerin çözümlenmesine yardımcı olamamıştır. Kendi Merkez Bankası'nı kurmuş ve para birimi olarak Euro'yu kullanmaya başlamış olan Karadağ Cumhuriyeti, bu dönem sonrasında kendi Dışişleri Bakanlığı'nı da oluşturarak, Belgrad'da bulunan Devlet Birliği Dışişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü politikalara karşı tavrını açıkça belli etmeye başlamıştır.⁹² Bununla birlikte, 2003 yılında kabul edilen anayasa doğrultusunda, iki cumhuriyetin ekonomilerini uyumlu hale getirebilmek ve ortak bir dış ticaret politikası oluşturulabilmek amacıyla için bir eylem planı kabul edilmiş, ancak bu eylem planının iki cumhuriyet arasında hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır.⁹³ Bu gelişmeler sonucunda, Sırbistan-Karadağ'ın AB'ye entegrasyon sürecinin olumsuz yönde etkilendiği dile getirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda Komisyon, Sırbistan ve Karadağ için iki ayrı ekonomik ek belgesi olan tek bir İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının (SAA) imzalanmasını mümkün kılacak çift hatlı bir sürecin (*twin-track approach*) başlatılmasına dair, Haziran 2004 tarihinde Konsey'e önerge sunmuştur. 4-5 Ekim 2004 tarihlerinde bir araya gelen AB Konseyi, Komisyon'un önergesi doğrultusunda Sırbistan-Karadağ'ın AB'ye entegrasyon süreçlerinin hızlandırılmasını mümkün kılacak olan çift hatlı sürecin başlatılmasını kararlaştırmıştır.⁹⁴

Yaşanan bu gelişmeleri takiben Komisyon, 12 Nisan 2005 tarihinde öngörülen çift hatlı süreç kapsamında Sırbistan-Karadağ'ın "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması görüşmelerinin başlamasına ne kadar hazır olduğu hakkında" bir rapor yayınlamış ve Sırbistan-Karadağ'ın bu müzakere sürecini yürütebilecek yeterli

⁹² Massari, "Do All Roads Lead to Brussels?", s. 263.

⁹³ Vejvoda, "Serbia After Four Years of Transition", s. 41.

⁹⁴ Ibid.

kapasiteye sahip olduğu konusunda olumlu görüşünü belirtmiştir.⁹⁵ Konsey, Komisyon'un bu görüşünü 25 Nisan 2005 tarihinde kabul etmiş ve Komisyon'u müzakere direktiflerini hazırlamaya davet etmiştir. Komisyon'un 2005 yılının Temmuz ayında sunduğu müzakere direktifleri, 3 Ekim 2005 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiştir. Bu bağlamda müzakereler, Sırbistan ve Karadağ için iki ayrı ekonomik ek belgesi olan tek bir İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının imzalanmasını mümkün kılan çift hatlı süreç dahilinde 10 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Ancak bu sürecin devamlılığının, ülkenin yasama alanında ve idari kapasitesi bakımından gelişimine, anayasanın hayata geçirilmesine ve ICTY ile tam bir işbirliği sağlamasına bağlı olduğu belirtilmiştir.⁹⁶

Komisyon, 9 Kasım 2005 tarihinde yayınladığı Avrupa Ortaklığı Belgesi'nde, Sırbistan-Karadağ için öncelikli konuları; kamu yönetimi reformu, yargı reformu, askeri kuvvet üzerinde etkin bir demokratik kontrolün sağlanması, ICTY ile tam bir işbirliğine gidilmesi, Priştine ile ikili diyalogun oluşturulması ve BM'nin Kosova ile ilgili 1244 nolu kararına saygının sağlanması, örgütlü suçlar ve yolsuzlukla mücadelenin hayata geçirilmesi ve insan ve azınlık haklarına saygının sağlanması olarak belirlemiştir. Konsey bu raporu, 30 Ocak 2006 tarihinde onaylamıştır.⁹⁷

Bu gelişmelerin ardından Bosna Savaşı suçlusı Sırp asıllı Ratko Mladić'in 30 Nisan 2006 tarihine kadar ICTY'ye teslim edilmesini öngören AB, Belgrad'ın bu karara uymaması nedeniyle Mayıs ayı başında Sırbistan-Karadađ ile yürütölen müzakere sürecini askıya aldığını bildirmiştir.

⁹⁵ COM(2005) 476 final of 12.04.2005. Communication from the Commission on the preparedness of Serbia and Montenegro to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union.

⁹⁶ SEC(2005)1428 of 9 November 2005. Serbia and Montenegro-2005 Progress Report {COM(2005)561 final} {COM(2005) 558 final}. s. 5.

⁹⁷ 2006/56/EC: Council Decision of 30 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo as defined by the United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2004/520/EC. 07.02.2006 tarih ve L 035 sayılı ATRG.

Aynı ay, daha önceden yapılması kararlaştırıldığı üzere 21 Mayıs 2006 tarihinde Karadağ'da düzenlenen referandumda, Karadağ halkının %55,5'i bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 3 Haziran 2006 tarihinde Karadağ Parlamentosu'nun Karadağ'ın bağımsızlığını ilan etmesi,⁹⁸ 5 Haziran 2006 tarihinde ise Sırbistan Parlamentosu'nun birliğin sona erdiğini kabul etmesi sonucunda eski Yugoslavya'dan arta kalan son birliktelik de sona ermiştir.⁹⁹ Bu süreç sonucunda Sırbistan-Karadağ Anayasası'na göre dağılan birliğin, BM temsilciliği de dahil olmak üzere tüm hak ve görevlerinin Sırbistan Cumhuriyeti'ne devredilmesi öngörülmektedir.¹⁰⁰ Karadağ Cumhuriyeti'nin ise tüm uluslararası kuruluşlara ayrıca başvuruda bulunması gerekecektir. Bu doğrultuda Karadağ Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınma süreci zaman alabilecektir. AB ile ilişkiler açısından ise, Sırbistan-Karadağ için başlatılan ve bu döneme kadar ekonomi konularında ayrı ayrı müzakere yürütme olanağını sağlayan çift hatlı sürecin, her iki devletle ayrı ayrı yürütülebilmesi için Komisyon'un yeni düzenlemeler yapacağı düşünülmektedir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu bölüm içerisinde, AB'nin Batı Balkan ülkeleri ile ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve AB'nin bu bölge için oluşturduğu politikalar kapsamında, bu ülkelerin AB'ye üyelik süreci kapsamında ne aşamada oldukları genel olarak verilmeye çalışılmıştır.

Ülke incelemelerinden anlaşıldığı üzere, AB ile Batı Balkan ülkeleri ilişkileri, AB'nin bu bölge için 1999 yılında oluşturduğu "İstikrar ve Ortaklık Süreci"

⁹⁸ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/06/12fbd650-5a9d-4c1b-a74d-830bee47d7ed.html> (erişim tarihi: 7.6.2006)

⁹⁹ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/6/CE5E0352-7EC8-47AF-84CE-2AF5044420E2.html> (erişim tarihi: 7.6.2006)

¹⁰⁰ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/6/CE5E0352-7EC8-47AF-84CE-2AF5044420E2.html> (erişim tarihi: 6.6.2006)

dahilinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. AB, sağladığı ekonomik yardımlar ve öngördüğü demokratik reformlar bünyesinde bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu politikanın altında yatan temel faktörler kolayca anlaşılabilir. Bu ülkelerin AB'ye entegre edilmeleri, “özgür ve birleşik Avrupa” projesinin tamamlanmasını sağlayacak, aynı zamanda bölgeye istikrarın getirilmesi ile Avrupa güvenliğini de pekiştirmiş olacaktır. Bu bakımdan bu ülkelerin AB'ye entegre olma yolunda gösterdiği istek ve kararlılık, AB açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Ancak ifade edilmeye çalışıldığı üzere, Batı Balkan ülkelerinin SAP bünyesinde öngörülen reformları yerine getirme konusunda gösterdikleri başarılar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, AB ile ilişkileri bakımından en iyi konumda olan ve üyelik müzakerelerine başlamış bulunan Hırvatistan'ın üyelik sürecinde önemli engeller bulunmadığı belirtilmektedir. Eski Yugoslav cumhuriyetlerinde yaşanan savaşların önemli bir parçası olan Hırvatistan'ın bu kadar kısa sürede gösterdiği değişim, AB tarafından da büyük bir başarı olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte Hırvatistan'ın AB'ye entegre olma yolunda kaydettiği gelişmenin, diğer Batı Balkan ülkeleri için bir örnek teşkil edeceği görüşü de, AB tarafından desteklenmektedir. Bu görüş, 17-18 Haziran 2004 tarihinde yapılan Brüksel AB Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde de ayrıca belirtilmiştir.

Aynı şekilde AB'ye aday ülke kabul edilen Makedonya'nın da AB'ye üyelik yolunda gösterdiği ilerleme, bazı eksiklikler bulunması ile birlikte kaydadeğer olarak nitelendirilmektedir. Fakat Makedonya ve Hırvatistan'dan sonra, ancak beş yıl sonra AB ile bir SAA imzalayabilmiş olan Arnavutluk'un önünde aşması gereken önemli sorunlar bulunduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, yaşanan savaş nedeniyle önemli ölçüde geri kalmış olan Bosna-Hersek, AB ile bir SAA imzalanabilmesi

yolunda görüşmelere henüz başlayabilmiş bulunmakta ve yerine getirmekle yükümlü olduğu reformları sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu koşulların oluşmasına neden olan Dayton Anlaşması ile oluşturulmuş yapının ise revize edilmesi gerektiği dile getirilmeye başlanmış, ancak taraflar arasında tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Aynı şekilde Sırbistan ve Karadağ'ın önünde de ekonomik ve siyasi kriterler bakımından önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bununla birlikte, 21 Mayıs 2006 tarihinde Karadağ'da gerçekleştirilen referandum sonucunda Karadağ vatandaşlarının yarısından biraz daha fazlası bağımsızlık lehinde oy kullanmış, referandum sonuçlarının resmi olarak kabul edilmesi sonucunda Sırbistan-Karadağ Devleti ortadan kalkmıştır.¹⁰¹ Bundan sonraki süreçte hem Sırbistan hem de Karadağ Cumhuriyeti ile AB arasındaki ilişkilerde yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı gereğince Devlet Birliğinin bir parçası olarak nitelendirilen Kosova'nın statüsünün ne olacağı halen belirsizliğini korurken, bu durum bölge istikrarının sürekliliği konusunda kaygıların yaşanmasına neden olmaktadır. Kosova'nın gelecekteki statüsü ile ilgili görüşmeler yapılmakla birlikte AB'nin, bu konular ile ilgili önemli çalışmalarda bulunmaya devam edeceği ve bu ülkeler için başlatılan entegrasyon sürecini geri dönülmez kılmaya çalışacağı düşünülmektedir.

Bu olumsuzluklara rağmen, 2005 yılı Strateji Raporunda da belirtildiği üzere Batı Balkan ülkeleri, AB'nin bir sonraki genişleme politikası içine dahil edilmiş bulunmaktadırlar. Hırvatistan ile Makedonya'nın AB'ye üyeliklerinin orta vadede gerçekleşmesi oldukça muhtemel görünmekle beraber, diğer ülkelerin üyeliklerinin biraz daha uzun zaman alacağı düşünülmektedir. Ancak, bu ülkelerin AB'nin yeni güvenlik algılamasında önemli birer yer teşkil ettikleri, bununla birlikte AB'nin

¹⁰¹ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/6/CE5E0352-7EC8-47AF-84CE-2AF5044420E2.html>
(erişim tarihi: 7.6.2006)

genişleme politikası kapsamında en baştan beri var oldukları, coğrafi açıdan Avrupa'nın birer parçası oldukları gibi önemli unsurları da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu bakımdan başta Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, bu ülkelerin AB'ye üyeliklerinin, Türkiye'den önce kabul edilmesi muhtemel görülmektedir. Nitekim, Türkiye'nin üyeliği halen tartışmalara neden olmakla birlikte, üyeliğinin söz konusu olması dahilinde bile bu sürecin çok uzun zaman alacağı konuşulmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasının 100. yılı olan 2014 yılında ise, Avrupa için yeni bir dönemin başladığını simgelemesi açısından Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerinin kabul edilebileceği dile getirilmektedir.¹⁰² Bu bağlamda bir sonraki bölümün amacı, Türkiye ile Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreçlerini, AB'nin yeni güvenlik algılaması ön planda olmak üzere, ancak diğer faktörleri de göz önünde bulundurarak karşılaştırmaya çalışmak olacaktır.

¹⁰² "The Balkans in Europe's Future", s. 6.

VII. BÖLÜM

BATI BALKAN ÜLKELERİNİN AB'YE ENTEGRASYON SÜRECİ VE TÜRKİYE

15-16 Aralık 2005 tarihlerinde gerçekleşen AB Konseyi Brüksel Zirvesi'nde Makedonya'nın AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesi sonrasında, AB'ye aday ülkelerin sayısı; Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, beşe yükselmiştir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ ise, AB'ye potansiyel aday ülke statüsüne sahip bulunmaktadırlar. AB'nin beşinci genişleme süreci içerisine dahil edilen, ancak kaydettikleri gelişme bakımından AB'ye 2004 yılında üye kabul edilen sekiz MDA ve iki Akdeniz ülkesinin gerisinde kalan Bulgaristan ve Romanya'nın ise, 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye üye olması beklenmektedir.

Bu bağlamda AB'nin gelecek genişlemesi içerisinde Türkiye ile birlikte Batı Balkan ülkelerinin bulunduğu, Komisyon'un 9 Kasım 2005 tarihinde yayınladığı Genişleme Stratejisi Belgesi'nde belirtilmiştir. Ancak, Türkiye ile bahsi geçen Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreçleri birbirinden farklılık göstermektedir. Nitekim, Türkiye ile AET arasındaki ortaklık süreci, Türkiye'nin 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusunda bulunması sonucunda 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile kurulmuştur. Ancak, AET ile Türkiye arasında kurulan ortaklık ilişkisi, bazen AET'nin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, çoğunlukla ise Türkiye'nin yaşadığı ekonomik ve politik sorunlar sebebiyle gelişme gösterememiştir. Zira bu süreç, 1978 yılında Ecevit hükümetinin Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle beş yıllık bir bağımsızlık dönemi talep etmesine kadar varmıştır. Bu olaylar yaşanırken, devamlı bir gelişim içerisinde olan AET'de de bazı değişiklikler meydana gelmiş, bu bağlamda Türkiye'nin AT'ye 1987 yılında yaptığı

üyelik başvurusu, değişen koşullar içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 itibariyle bir Gümrük Birliği kurulmuşsa da Türkiye, ancak 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir.

MDA ülkesi olarak kabul edilen Batı Balkan ülkelerinin AB'ye entegre edilmelerinin gerekliliği ise, V. Bölüm'de de ele alındığı üzere, Topluluğun ilk kuruluş aşamasından itibaren birçok kez dile getirilmiş, bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sona erışı, bu emelin yerine getirilebilmesi için, bu yönde adımların atılmasına neden olmuştur. Ancak, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde patlak veren savaş ve Arnavutluk'un elverişsiz koşulları, bu ülkelerin diğer MDA ülkelerinden ayrı ele alınmalarına yol açmıştır. Zamanla bu ülkeler için geliştirilen politikalar ise, bu ülkelerin AB'ye entegre edilme süreçlerine hız kazandırmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda 2005 yılı sonu itibariyle, Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin AB'nin gelecek genişleme politikası içerisinde aynı zamanda yer alması söz konusu olmuştur. Ancak Batı Balkan ülkelerinin, özellikle Hırvatistan ve Makedonya'nın, AB'ye üyeliklerinin Türkiye'den önce gerçekleşmesi muhtemel gözükmemektedir. Örneğin, Hırvatistan ile başlatılan müzakere sürecinin birkaç yıl içinde tamamlanabileceği belirtilirken, Türkiye ile başlatılan müzakere sürecinin daha uzun zaman alacağı, AB'nin genişleme politikası kapsamında dile getirilmektedir.¹

Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreçlerinde Türkiye'den çok daha avantajlı bir konumda olmalarının altında birçok faktör yatmaktadır. Ancak, bu faktörler içerisinde en önemlisi, daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere, bu ülkelerin AB'nin yeni güvenlik algılaması içerisinde önemli bir yer teşkil etmeleridir.

¹ Bkz. http://europa.eu/pol/enlarg/overview_en.htm (erişim tarihi: 6.6.2006)

Bununla birlikte bu ülkeler, dolaylı da olsa AB'nin genişleme politikası kapsamında en baştan beri varılmaktadırlar ve Soğuk Savaş'ın bitmesi sonucunda, diğer MDA ülkeleri ile birlikte AB gündeminde önemli bir yer teşkil etmeye başlamışlardır. Nitekim, coğrafi konumları açısından Avrupa ile bir bütün durumunda bulunmaktadırlar ve Avrupa'nın tekrar biraraya getirilmesi projesinin parçalarını oluşturmaktadırlar. Bu hususlara ek olarak, sahip oldukları küçük nüfuslar neticesinde, AB'ye üyelikleri söz konusu olduğu takdirde, AB'nin yeni üyeleri kabul edebilme kapasitesine de önemli ölçüde bir yük bindirmeyeceklerdir.

Bunlara karşılık Türkiye'nin AB ile ilişkilerine bakıldığı zaman çok daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye ile AET arasında, 1963 yılında Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisi, Soğuk Savaş döneminin koşulları altında gelişmiştir. AET'nin Soğuk Savaş süresince güvenlik kanadını oluşturan NATO içerisinde Türkiye'nin önemli bir konumda bulunması, bu dönemde ortaklık ilişkisinin kurulmasında önemli bir etken olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucunda AB, kendi güvenlik algılamasını oluşturma girişimi içerisine girmiş ve bu bağlamda Türkiye'nin bu yeni güvenlik algılaması içerisindeki konumunu da sorgulamaya başlamıştır.² Bu koşullar altında Türkiye'nin ekonomik ve siyasi anlamda varolan eksiklikleri, taşıdığı Osmanlı mirası, nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması gibi unsurlar, AB içerisinde sürekli tartışılır bir hale gelmiştir. Nitekim, halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu Arnavutluk ve Bosna-Hersek için bu durum büyük ölçüde bir sorun teşkil etmezken, Türkiye açısından önemli bir engel olarak algılanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin üye olması durumunda AB'ye ekonomik anlamda büyük yük getireceği de dile getirilmeye başlanmıştır.

² Meltem Müftüleri Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2001, s. 183.

Bu bağlamda bu bölümün amacı, Türkiye ile Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreçlerinin bir karşılaştırmasını yapmak olacaktır. İlk olarak bu bölümde, Batı Balkan ülkelerinin üyelik süreçlerinin incelenmiş olması nedeniyle, Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecinin temel noktalarının da kısa bir incelemesi yapılacaktır. İkinci olarak, bu çalışma içerisinde belirtilmiş olan Batı Balkan ülkelerinin AB'nin yeni güvenlik algılamasındaki yerinin bir karşılaştırması olarak, Türkiye'nin AB'nin yeni güvenlik algılamasında nasıl bir konuma sahip olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. En son olarak, Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin AB'ye üyelik süreçlerinin; büyük çoğunlukla AB'nin yeni güvenlik algılaması çerçevesinde, ancak yukarıda belirtilen faktörler de göz önünde bulundurularak, bir karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır.

VII. 1. Türkiye'nin AB'ye Entegrasyon Süreci

Türkiye ile AET arasındaki siyasi ilişkiler, Türkiye'nin 1959 yılının Temmuz ayında AET'ye ortaklık başvurusunda bulunmasıyla başlamıştır. Bu başvuru doğrultusunda Topluluk, Türkiye'nin Topluluğa üye olabilecek duruma gelene kadar iki taraf arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmasını öngörmüştür. Bu bağlamda 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerin hukuki temelini oluşturmuştur.³ Anlaşmanın 28. maddesi, ileriye dönük bir üyelik perspektifi içermiştir. Bununla birlikte anlaşma ile iki taraf arasında kademeli olarak bir gümrük birliğinin kurulması sonucunda yakın ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda, Türkiye ekonomisine katkıda bulunularak, ülkede yaşama standartlarının yükseltilmesi sonucunda, Türkiye'yi AET'ye yakınlaştırabilmek amaç edinilmiştir. Bununla birlikte 1970 yılında imzalanan, anlaşmaya ek bir Katma Protokol ile gümrük birliğinin kurulması

³ Ibid., s. 28.

yolunda iki taraf arasında varolan ticarete engel vergilerin ve kotaların hangi zaman dilimlerinde kaldırılacağı belirlenmiştir.

Tablo 10. Türkiye'nin Temel Verileri

Nüfus	70,700,000 (2005)
Yüzölçümü	769,064 km ²
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	92
Komşular	Ermenistan 268 km, Azerbaycan 9 km, Bulgaristan 240 km, Gürcistan 252 km, Yunanistan 206 km, İran 499 km, Irak 331km, Suriye 882 km
Etnik dağılım	% 80 Türk, %20 Diğer
Dinlere Göre Dağılım	Müslüman % 99.8, Diğer % 0.2
Yaşam Süresi	Ortalama 72.08 yıl , Erkek 69.68 yıl, Kadın 74.61 yıl
Nüfus Büyümesi	% 1.06 (2006 tahmini)
GSYH, kişi başına	pps 4.952 € veya AB ortalamasının %27'si
GSYH, büyüme oranı	2001 %-7.5, 2002 % 7.4, 2003 % 5.8, 2004 % 8.0, 2005 % 5.1
Enflasyon oranı	% 12 (2004)
İşsizlik Oranı	%10 (2004)
Para Birimi	2005 yılı itibariyle Yeni Lira YTL.: 1 YTL=0.56 € (Nisan 2005)
Devlet Bütçe Dengesi	GSYH'nin %-7.3 (2004)
Dış Borç	GSYH'nin %75'i (2004)
AB ile Ticaret	AB'ye İhracat: Toplam ihracatının %54'ü AB'den İthalat: Toplam ithalatının %46.7'si

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/turkey/political_profile.htm
http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/turkey/economic_profile.htm
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/tu.html>

Yaşanan bu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi ortam, anlaşmanın hükümlerinin yerine getirilebilmesinde sıkıntılar yaratmıştır. Özellikle 1970'li yıllar, bütün dünyaya ekonomik krizleri beraberinde getirmiş, Türkiye bu yıllarda, bir yandan önemli ekonomik sorunlar yaşarken, diğer bir yandan güçlü hükümetler kuramamanın sıkıntısını çekmiş, siyasi istikrarı sağlayamamıştır. Bununla birlikte, 1974 yılında düzenlenen Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türkiye, ABD'nin ağır ekonomik ambargosuyla karşılaşmıştır. Yaşanan gelişmeler doğrultusunda Türkiye, AT ile yapılan anlaşmalarda dengesizlik olduğunu

iddia etmiş, bunun bir sonucu olarak Türkiye'nin dış ticaret açığının giderek arttığını belirtmiştir. Ayrıca, Avrupa Topluluğu'na düşen sorumlulukların yerine getirilmediğini vurgulamış ve Katma Protokolün iyileştirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur.⁴

Aynı yıllarda Topluluğa üye ülkelerin 1973 petrol krizinden olumsuz yönde etkilenmesi sonucunda, Avrupa Ekonomik Topluluğu da kendi içinde sorunlar yaşamıştır. Bunun sonucunda Türkiye ile ilişkiler de, Topluluk içinde sorgulanmaya başlanmıştır. Nitekim, 1960'lı yıllarda Topluluk için Türkiye ile ilişkiler, ekonomik çıkarlardan çok askeri ve siyasi nedenlere dayandırılmıştır. Ancak OPEC krizi ile birlikte Topluluk, kendi ekonomik çıkarlarına uygun düşen ülkelerle yakın ilişkiye girmeyi tercih etmeye başlamıştır.⁵ Bununla birlikte Topluluk, tarihinin ilk genişlemesini bu dönemde yaşamış, bu doğrultuda başta İngiltere'nin olmak üzere, üyelerinin her birinin daha önceden anlaşması bulunan ülkelerle, bu ülkelere daha ucuz hammadde elde edebilmek ve bu ülkelere Topluluk üyelerinin ürettiği sanayi ürünlerini satabilmek amacıyla, değişik kapsamlı anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir. Ancak, bu durum, Katma Protokol ile Türkiye'ye karşı öngörülen tercihli muameleyi ortadan kaldırmıştır. Bunun yanı sıra Topluluk, Türkiye'nin tarım ve sanayi ürünleri ihracatında daha fazla imtiyaz talep etmesine ve daha fazla Türk işçisinin üye ülkelerde çalışmasına izin verilmesi isteklerine bir karşılık verememiş, bu da iki taraf arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur.⁶ Bunlara ek olarak Yunanistan'ın, 1975 yılında üyelik başvurusunda bulunması, Türkiye açısından daha da endişe verici bir hal almıştır.

Türkiye ve Avrupa Topluluğu arasındaki kriz dönemi olan 1970'ler, 9 Ekim 1978 yılında Ecevit hükümetinin, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yaptığı

⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu II*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s. 179.

⁵ Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, s. 34.

⁶ Ibid., s. 35.

görüşmelerde, Katma Protokol'ün 60. maddesine dayanarak Türkiye'nin yükümlülüklerini dondurmaya yönelik beş yıllık bir "Bağımsızlık Dönemi" süresi istemesi ile son bulmuştur.⁷ Dünyada ortaya çıkan siyasi ve ekonomik değişimler, bu sonucun en önemli etkenlerinden biri olmuştur. Topluluk kendi içinde değişimler yaşarken, Türkiye ile yapılan anlaşmaların getirdiği sorumluluklara cevap veremez olmuş, Türkiye ise gerek siyasi olarak, gerekse ekonomik olarak bir krizin eşiğine gelmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin takibinde, Türkiye'de 12 Eylül 1980 tarihinde meydana gelen askeri darbe sonrasında Topluluk, bir yıl süreyle Türkiye'de demokratik hayata dönüşün gerçekleşmesini beklemiştir. Ancak Türkiye'de demokrasi karşıtı yaşanan olaylar, Topluluğun 1982 yılının Ocak ayında, Türkiye ile ilişkilerini askıya aldığı açıklamasına neden olmuştur.⁸ 1983 yılında yapılan seçimler ile Türkiye'de çok partili rejime geri dönüş yaşanmış ancak, Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerin canlanmaya başlaması 1986 yılını bulmuştur. Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde AT'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin üyelik başvurusuna yönelik Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde görüşünü yayınlamıştır. Raporda, AET'nin üçüncü genişleme ve Avrupa Tek Senedi'nin yürürlüğe girmesi sonucunda bir gelişim içerisine girdiği belirtilmiş, bu bağlamda Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği vurgulanmıştır.⁹ Bununla birlikte Türkiye'nin, Topluluğa katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişmeye ihtiyaç duyduğu da belirtilmiştir.

Bunlara ek olarak raporda, Türkiye'nin genel gelişmişlik düzeyinin Avrupa

⁷ Katma Protokol 60. madde(1): Türk ekonomisinin faaliyet sektörünü ve dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma tedbirleri alabilir.

⁸ Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, İstanbul, Doğan Yayıncılık A.Ş., 2001, s. 409-411.

⁹ Komisyon görüşünün ayrıntıları için bkz. http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html (erişim tarihi: 9.7.2006); İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Birliği III*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000, s. 159.

ortalamasının bir hayli altında olduğu belirtilmiş ve bu durumun, Türkiye'nin geniş coğrafyası ve yüksek nüfusu göz önünde bulundurulduğunda olumsuz bir etki yarattığı vurgulanmıştır.¹⁰ Sonuç olarak, bu hususların Türkiye'nin başvurusuna yönelik olumsuz koşullar oluşturduğu, Türkiye'nin AT'ye üyeliğinin daha elverişli bir zamanda değerlendirileceği belirtilmiştir. Konsey bu raporu, 1990 yılının Şubat ayında onaylamıştır.

Bu gelişmeler sonrasında, 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36. dönem toplantısında kabul edilmiştir. Bu bağlamda 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla, AB ile Türkiye arasında sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde geçerli olacak Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir.¹¹

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde Konsey; Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi'ni AB'ye üyelik için aday ülkeler olarak belirlemiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında gösterilmemiştir. Bunun yerine Konsey, Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için bir strateji hazırlanmasını kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşmasında öngörülmüş bulunan imkânların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi, Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.¹² Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin, aynı zamanda Türkiye'deki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve

¹⁰ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html (erişim tarihi: 19.4.2006).

¹¹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/trabils.htm (erişim tarihi: 19.4.2006).

¹² Birand, *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, s. 512-513.

istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Yaşanan bu gelişme, özellikle Gümrük Birliği'nin başlaması sonrasında, Türkiye'de büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Zirve'den bir gün sonra Türkiye Hükümeti yaptığı açıklamada, Birliğin bu ayrımcı tavrını kınadığını belirtmiş, bununla birlikte Türkiye'nin AB'ye yönelik üyelik perspektifini korumaya devam edeceğini söylemiş, ancak AB'nin tavrı değişmedikçe iki taraf arasında varolan siyasi diyalogun, ilişkilerin gelişmesine engel oldukları iddia edilen, Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları da dahil olmak üzere, Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir. Bu gelişme sonrasında, Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye hakkında bir strateji hazırlamakla yükümlendirilen Komisyon, 4 Mart 1998 tarihinde Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini konu alan "Türkiye için Avrupa Stratejisi"ni yayınlamıştır.¹³ Raporda, bu stratejinin uygulanması durumunda Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde yer alacağı bildirilmiştir. Aynı zamanda bu stratejinin uygulanabilmesi için Türkiye'ye mali yardımda bulunulması da kararlaştırılmıştır.

AB tarafından atılan bu adımlara rağmen Türkiye, Lüksemburg sonrasında aldığı kararlar doğrultusunda hareket etmiştir. Ankara'nın siyasi diyalogu askıya alması dolayısıyla, başta Kıbrıs sorunu olmak üzere birçok konuda ağırlığını yitiren AB, bu durumdan rahatsız olmaya başlamıştır. ABD de, Türkiye'nin AB'den dışlanmış bir pozisyonda tutulmasının tehlikeli olacağını savunmuş ve bu yönde AB'ye baskılar yapmaya başlamıştır.¹⁴ Bununla birlikte, Lüksemburg Zirvesi'nden 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'ne kadar olan süreçte, birçok gelişmenin yaşandığı da görülmüştür. Almanya'da Lüksemburg

¹³ COM/98/124 final. Commission Communication to the Council: European Strategy for Turkey (Brussels, 4 March 1998).

¹⁴ Birand, *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, s. 521-522.

kararlarının ortaya çıkmasında önemli rol oynayan Hıristiyan Demokratlar seçimi kaybetmiş, yerine Sosyal Demokratlar iktidara gelmiştir.¹⁵ Türkiye’de ise, 1999 yılında yapılan seçimler sonrasında iktidara gelen üçlü koalisyon döneminde, sosyal ve demokratik reformu sağlayacak birçok yasa kabul edilmiştir. Aynı dönemlerde Yunanistan’da da, Başbakan Kostas Simitis ve Dışişleri Bakanı George Papandreu’nun Türkiye ile ilgili politikalarında daha uzlaşmacı bir tavır sergilemeye başlaması ve bunun takibinde Türkiye’de gerçekleşen 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında iki toplum arasında gerçekleşen dayanışma, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.¹⁶

Bu gelişmeler üzerine 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleşen Helsinki Zirvesi’nde, Türkiye’nin AB’ye adaylığı resmen kabul edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye, “katılım öncesi strateji”ye de dahil edilmiştir. Adaylık sürecinde yayınlanmaya başlayan Katılım Ortaklığı Belgeleri kapsamında Türkiye’nin yerine getirmesi gereken reform süreci belirlenmeye çalışılmış, yayınlanan İlerleme Raporlarıyla Türkiye’nin kaydettiği ilerleme değerlendirilmiştir. 2004 yılı İlerleme Raporunda Türkiye’nin kaydettiği olumlu gelişmeye değinen Komisyon’un önerisi doğrultusunda, 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde düzenlenen AB Konseyi Brüksel Zirvesi’nde Konsey, Komisyon’u Türkiye ile yürütülecek müzakere çerçevelerini hazırlamaya davet etmiştir.¹⁷ Bu gelişmeler takibinde Türkiye ile müzakerelerin, 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması öngörülmüştür. Ancak bu gelişmelerin yanında Türkiye ile yapılacak müzakerelerin başlatılabilmesi için, müzakere başlama tarihine kadar olan süreçte Türkiye’nin, Ankara Anlaşması’nın hükümlerini, aralarında

¹⁵ Meltem Müftüler Baç, “Turkey’s EU Candidacy: The Role of Security Considerations”, *Security Dialogue*, Cilt 32, No 3, Eylül 2001, s. 380.

¹⁶ Birand, *Türkiye’nin Avrupa Macerası 1959-1999*, s. 522-523.

¹⁷ European Council Presidency Conclusions, 16-17 Aralık 2004, paragraf 22.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin de bulunduğu, yeni 10 üyeyi kapsayacak şekilde genişletecek Protokol'ü onaylaması şart koşulmuştur.¹⁸

Tablo 11. AB'nin Türkiye'ye 2002-2005 Yılları Arasında Sağladığı Katılım Öncesi Mali Yardımlar (milyon €)

	2002	2003	2004	2005
Türkiye için katılım öncesi mali yardımlar	149	144	250	300

Kaynak: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e40111.htm>

Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılması yönünde karar alınması sonucunda birçok olumlu ve aynı zamanda olumsuz görüşün ortaya çıktığı görülmüştür. Nitekim, AB üyesi ülkeler arasında, Türkiye'nin AB'ye üye kabul edilmesi yönünde bir fikir uyuşmazlığı bulunmaktadır. Türkiye ile müzakere sürecinin başlatılması kararı alındığı dönemde, İngiltere, İspanya, İtalya ve Almanya gibi ülkeler Türkiye'nin AB'ye üyeliğine olumlu yönde bakarken, Fransa, Avusturya ve Danimarka, kendi halkları arasında olumsuz görüşler bulunması dolayısıyla çekimser kalmış, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ise, belli şartlar dahilinde bu sürecin başlatılmasını kabul etmiştir. Bu bağlamda AB içerisinde, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda net bir politika sürdürülemediği görülmüştür. Nitekim, üyeler arasında olumsuz görüşlerin bulunması neticesinde, üyelik müzakerelerinin başlayacağı görüşü ile birlikte, bu müzakerelerin açık uçlu olacağı, yani kesin olarak Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile sonuçlandırılacağına garanti altına alınmadığı, ayrıca müzakerelerin çok uzun zaman alacağı sık sık dile getirilmiştir. Bununla birlikte, Fransa'nın da dahil olduğu birkaç ülke, müzakerelerin tamamlanması durumunda,

¹⁸ Ibid., paragraf 19.

Türkiye'nin AB'ye üyeliğini yapacakları halk referandumlarında oya sunacaklarını belirtmişlerdir.

VII. 2. AB'nin Yeni Güvenlik Algılaması ve Türkiye

Soğuk Savaş yıllarında NATO, transatlantik güvenliği sağlamada önemli bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda iki kutuplu dünya düzeninin hâkim olduğu bu dönemde, AT'nin ve ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinin aynı perspektifte ilerlediği görülmüştür. Türkiye, bu yıllarda Batı'yı bir bütün olarak algılamış, aynı şekilde Batı'nın da Türkiye'ye karşı bakış açısı paralel olarak seyretmiştir.¹⁹ Türkiye'nin NATO içerisinde önemli bir yer teşkil etmesi, AT ile ilişkilerin gelişimini de etkilemiş, nitekim askeri tehdit unsurlarının önemli boyutlarda olduğu Soğuk Savaş süresince AT, Türkiye ile ilişkilerini güvenlik perspektifinde değerlendirmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, hem Sovyet tehdidine karşı bir dayanak oluşturmuş, hem de Türkiye'nin bir Avrupa devleti olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.²⁰ Bu doğrultuda Türkiye, NATO içerisinde önemli bir yer teşkil eden askeri kapasitesini ve coğrafi konumunu, AT ile ilişkilerinde bir pazarlık aracı olarak kullanmıştır.²¹

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası sistemin düzenini etkilemiş ve bu doğrultuda AT, bu yeni düzen içerisinde kendine bir yer belirleme çabası içerisine girmiştir.²² Bir yandan Soğuk Savaş nedeniyle bölünmüş olan Avrupa'nın yeniden inşası gündeme gelmiş, diğer yandan bu yeni genişleme politikası ile bağlantılı giden derinleşme hareketinin AT'yi siyasal bir oluşum içerisine ittiği

¹⁹ Fulya Kıp-Barnard, "Soğuk Savaş ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri", Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 236.

²⁰ Pınar Bilgin, "A Return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era", *Geopolitics*, Cilt 9, No 2, 2004, s. 278.

²¹ Dietrich Jung, "Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?", Copenhagen Peace Research Institute, Eylül 2001, s. 7. <http://www.ciaonet.org/wps/jud03/> (erişim tarihi: 20.9.2006).

²² Bilgin, "A Return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean?", s. 279.

görülmüştür. AT, kendi dış ve güvenlik politikasını oluşturma girişimi içerisine girmiş ve bu doğrultuda NATO'nun Avrupa'daki yerini de sorgular olmuştur.

Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkilerinde de farklılaşmanın ortaya çıkmasına da neden olmuştur.²³ ABD için Türkiye'nin Soğuk Savaş süresince sahip olduğu stratejik önem, Soğuk Savaş sonrasında farklı nedenlerle devam etmiştir. Nitekim, Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı önemli bir konumda olan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında ABD için oldukça önemli olan bir bölgede etkin bir aktör haline gelmiştir.²⁴

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin AB ile ilişkileri ise daha farklı bir şekilde ilerlemiştir. Soğuk Savaş süresince güvenlik unsurunu Türkiye'yi Batı'ya bağlayan en önemli etken olarak gören Türk yetkililer, Soğuk Savaş sonrasında AB'nin oluşturduğu yeni güvenlik algılamasının, değişen güvenlik çerçevesinde geliştiğini görmezden gelmişlerdir.²⁵ AB ise, Soğuk Savaş sonrasında içinde bulunduğu yeniden yapılanma sürecinde siyasi bir kimlik oluşturma çabası içerisine girmiş, bu bağlamda değişen güvenlik anlayışı içerisinde ortaya çıkan yeni tehdit unsurlarını “öteki” olarak belirleme yoluyla kendi kimliğini oluşturmaya çalışmıştır.²⁶ Bu doğrultuda AB, Soğuk Savaş sonrasında güvenliğini askeri olmayan tehdit unsurları üzerine kurarken Türkiye, kuruluşu itibarıyla varolan askeri odaklı ve devlet-merkezli güvenlik algılamasını devam ettirmiştir.²⁷ AB, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasa dışı göç gibi “yumuşak güvenlik” (*soft-security*) konularını ön plana çıkararak kendi güvenlik algılamasını belirlemiş ve bu doğrultuda politikalar

²³ Barry Buzan ve Thomas Diez, “The European Union and Turkey”, *Survival*, Cilt 41, No 1, 1999, s. 46.

²⁴ Philip Robins, *Suits and Uniforms, Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Seattle, University of Washington Press, 2003, s. 12.

²⁵ Pınar Bilgin, “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü”, Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 192-193.

²⁶ Ibid., s. 201.

²⁷ Ibid., s. 213.

geliştirerek kendi güvenlik modellerini yayma girişimi içerisine girmiştir.²⁸ Bu anlamda AB, kendi güvenliğini genişleme politikası ile pekiştirmeye çalışmıştır. Yeni tehdit unsurlarının demokratik olmayan, istikrarsız ortamlarda daha yaygın olarak görüldüğü görüşünü savunan Birlik, yeni oluşumunda ön plana çıkardığı ekonomik ve siyasi kriterler yardımıyla kendi demokratikleşme sürecini MDA ülkelerinde de yerleştirmeye çalışmış, böylece bir yandan kendine tehdit olarak gördüğü yeni tehdit unsurlarını bir nebze ortadan kaldırmış, diğer bir taraftan yeni dünya düzeninde daha aktif bir rol oynayabilmiştir.

Ancak, Soğuk Savaş sonrasında AB'nin ön plana sürdüğü ekonomik ve siyasi şartlar, AB'nin yeni güvenlik algılamasını göz ardı eden ve kendi güvenlik algılamasını askeri odaklı açıklamaya devam eden Türkiye açısından kendi iç meselelerine karışılması olarak algılanmıştır.²⁹ Zira AB, Türkiye'nin insan ve azınlık hakları, Kürt sorunu gibi konularda izlediği politikaları sık sık eleştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminde iki taraf arasında bağlayıcı bir unsur olarak görülen askeri odaklı güvenlik olgusu, Soğuk Savaş sonrasında AB'nin güvenlik olgusunu farklı yorumlaması nedeniyle, Türkiye'yi AB'den uzaklaştıran bir faktör olarak algılanmaya başlanmıştır.

1999 Helsinki Zirvesi sonucunda Türkiye'ye aday statüsü verilmesi ve bunun takibinde 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına yönelik AB kararları, AB ile Türkiye arasında varolan bu sorunun çözümlenmesini garantileyememiştir.³⁰ Nitekim, AB'nin üyelik sürecinde Türkiye'den beklentileri, Türkiye'de birçok kesim tarafından ülkeyi bölücü projeler olarak değerlendirilmeye devam etmiştir. Türkiye'de, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde desteklenen önemli bir görüş,

²⁸ Bilgin, "A Return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean?", s. 280.

²⁹ Bilgin, "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", s. 211.

³⁰ Ibid., s. 217.

AB'nin etkin bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturabilmesi için Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunun söylenmesidir.³¹ Bu bağlamda bu görüş, sahip olunan askeri kapasitenin, Türkiye açısından önemli bir pazarlık aracı olarak görülmeye devam ettiğinin göstergesi olmuştur. Diğer bir taraftan bu durum, yeni güvenlik algılaması doğrultusunda dünyada daha etkin bir konuma sahip olmak isteyen AB açısından önemli olarak görülmekte, ancak tek başına yeterli olarak değerlendirilmemektedir. Buna karşılık üyeliğin gerçekleşebilmesi ihtimali, Türkiye'nin yerine getirmekle yükümlü olduğu ve içlerinde Kıbrıs sorununun çözümlenmesi gibi koşulların da bulunduğu kriterlere bağlı tutulmaktadır.³²

VII. 3. Türkiye ve Batı Balkan Ülkelerinin AB'ye Üyelik Süreçlerinin Karşılaştırılması

Bu çalışma içerisinde yapılan incelemeler doğrultusunda Batı Balkan ülkelerinin ve Türkiye'nin, AB'nin yeni güvenlik algılaması içerisinde farklı konumlarda buldukları anlaşılmaktadır. AB'nin, Soğuk Savaş sonrasında kendi güvenlik algılamasını oluşturmaya çalışması, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik sürecinde itici bir güç haline dönüşmüşken, Soğuk Savaş süresince güvenliğin önemli bir rol oynadığı Türkiye-AB ilişkileri üzerinde, Soğuk Savaş sonrasında olumsuz bir etki yaratmıştır.

Batı Balkan ülkelerinin Soğuk Savaş sonrasında AB'nin güvenlik gündemine oturmasında birbirleriyle bağlantılı birkaç faktör rol oynamaktadır. Bunlardan ilki, bilindiği gibi Topluluk her ne kadar Soğuk Savaş süresince ekonomik bir entegrasyon olma özelliği sürdürmüşse de, AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması'nın imzalanmasının altında yatan en önemli etken, II. Dünya Savaşı sonrasında kıtada

³¹ Jung, "Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?", s. 10.

³² Ibid., s. 14.

varolan güvenlik endişeleri olmuştur. Bu anlamda AKÇT ile başlayarak kurulmaya çalışılan entegrasyon sürecinin esas amacı, Avrupa kıtasında ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi sağlayarak geçmişte yaşanmış yıkıcı savaşların tekrarlanmasını engellemek olmuştur. Bu doğrultuda Soğuk Savaş her ne kadar kıtada bir bölünmeye yol açmışsa da, konulan hedef tüm kıtanın tekrardan inşası olarak belirlenmiştir.³³ Soğuk Savaş'ın bitimi ise, en baştan beri varolan Doğu Avrupa ile bütünleşme isteğinin kapılarını açmıştır. Bu doğrultuda MDA ülkelerinin AB'ye katılımları için politikalar geliştirilmiştir. Ancak Batı Balkan ülkelerinin değişik nedenlerle bu sürecin gerisinde kaldıkları görülmüştür. Bu anlamda AB'nin Doğu Avrupa genişlemesi içerisinde değerlendirilen Batı Balkan ülkelerinin AB'ye entegrasyon süreçleri, AB'nin 2004 yılında gerçekleşen MDA ülkeleri genişlemesinin bir devamı olarak nitelendirilmiştir. Bu anlamda Batı Balkan ülkeleri, AB'nin doğu genişlemesini gerçekleştirerek Avrupa kıtasına barış getirilmesi sürecinin bir parçası olarak görülmüşlerdir.

İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ertesinde eski Yugoslav ülkelerinde uzun süre yaşanmış olan etnik ve milliyetçi savaşlar, AB'nin güvenliğini hem doğrudan, hem de dolaylı yollardan etkilemiştir. AB, II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olan milliyetçi düşüncelerin, yaşanan bu savaşlar doğrultusunda Avrupa'da tekrardan canlanmasından korkmuştur. Aynı zamanda birçok AB üyesi ülke de, savaşların neden olduğu istikrarsız ortamdaki olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu anlamda AB için bu bölgede istikrarı sağlayabilmek büyük önem teşkil etmiştir. Bu ülkelerde yaşanan etnik ve milliyetçi savaşların kökleri ise, halen tam olarak yok edilememiş bulunmaktadır. Bu durum, AB'nin güvenliği açısından bu ülkelerin yalnız bırakılmamaları gerektiği bilincini yerleştirmiştir.³⁴

³³ Bilgin, "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", s. 202.

³⁴ "The Balkans in Europe's Future", s. 8.

Son olarak, bu ülkelerin AB'ye dahil edilmesinin gerekliliği, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından sonra daha da önem kazanmıştır. Nitekim, bu gelişme sonrasında AB'nin yeni güvenlik algılaması tam olarak şekillenmeye başlamış, bu bağlamda Avrupa'nın güvenliğine tehdit unsurlar daha kesin bir biçimde ifade edilir olmuştur. Zira yeni tehdit unsurlarının belirlenmesi sonrasında, bu tehdit unsurlarını bünyesinde barındıran Batı Balkan ülkelerinde istikrarın sağlanabilmesi, AB için çok daha önemli boyutlara varmıştır.

Bu hususlar ile bağlantılı olarak, Batı Balkan ülkelerinin sahip oldukları coğrafi konum da, bu ülkelerin AB güvenlik gündeminde bulunmalarına neden olmaktadır. Nitekim, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye dahil edilmesi sonrasında, Batı Balkan ülkelerinin dört bir tarafı AB üyesi ülkeler ile çevrili olacaktır. Bunun sonucunda AB sınırları içerisinde kalacak olan Batı Balkan ülkelerinin güvenliği doğrudan AB'yi etkileyecektir. Bu doğrultuda söylenebilir ki, istikrarsız ortamlar barındıran Batı Balkan ülkelerinin AB'ye entegre edilebilmesi, AB'nin kendi iç güvenliği açısından da gerekli görülmektedir.

Tablo 12. 2004 yılı itibariyle AB Haritası

Kaynak: http://europa.eu.int/abc/maps/index_en.htm

Belirtilen bu noktaların yanında Batı Balkan ülkeleri, tarihi ve kültürel açılarından da AB'nin bir parçası olarak değerlendirilmekte, bu bağlamda bu ülkelere karşı yürütülen politikalar, her üyenin desteklediği bir süreç kapsamında oluşturulmaktadır. Zira, AB'nin eski Dış İlişkiler Komiseri Chris Patten, 10 Temmuz 2001 tarihinde Brüksel'de yaptığı bir konuşmada, Balkanlar'ın AB'nin bir parçası olduğunu belirtmiş, bu ülkeler ile AB'nin geçmişinin ve geleceğinin bir bütün olduğunu özellikle vurgulamıştır.³⁵

Bu bağlamda bu ülkelerin yaşadığı ekonomik ve siyasi sorunlar, sağlanan maddi yardımlar ve öngörülen reformlar doğrultusunda aşılmaya çalışılmaktadır. Ancak bilinmektedir ki, bu ülkeler AB'ye üye kabul edilebilme standartlarına ulaşırsalar bile, bu ülkelerin üye olmaları söz konusu olduğu takdirde ekonomik göstergeleri her durumda, MDA ülkelerinde olduğu gibi, AB standartları gerisinde

³⁵ "EU Strategy in the Balkans", speech to the International Crisis Group, Brüksel, 10 Temmuz 2001, http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm

kalacaktır. Ancak, bu ülkelerden üyeliği en muhtemel görünen Hırvatistan'ın toplam nüfusu, 4.437 (2001 yılı) milyon kişidir. Makedonya'da ise bu rakam, yaklaşık 2.054 milyondur. Arnavutluk 3.200 milyon, Bosna-Hersek 4 milyon, Sırbistan-Karadağ ise 8.148 milyon (Sırbistan; 7.498 milyon ve Karadağ; 650 bin) nüfusa sahiptir.³⁶ Bu bağlamda, bu ülkelerin AB'ye üye olmaları durumunda, AB içerisinde hazmedilmeleri çok büyük sorun teşkil etmeyecektir. Zira, bu ülkelerin AB'ye dahil edilmelerinin AB için olumlu yanları, olumsuz yanlarından baskın gelecektir. Bu doğrultuda yukarıda belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerinin, güvenlik unsurunun yanı sıra, tarihi, kültürel ve coğrafi unsurlar açısından da gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu unsurlar Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Güvenlik açısından incelendiğinde, bir önceki kısımda da ele alındığı üzere, Soğuk Savaş süresince AB ile Türkiye arasındaki bağı oluşturan güvenlik unsuru, Soğuk Savaş sonrasında iki taraf ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim Soğuk Savaş süresince stratejik konumu açısından önemli olarak görülen Türkiye'nin bu konumu, Soğuk Savaş sonrasında ABD politikaları açısından önemini korumaya devam etmişse de, güvenlik algılamasını "yumuşak güvenlik" olgusu ile tanımlayan AB için kısmen de olsa önemini yitirmiştir.³⁷ Zira AB'nin kendi güvenlik anlayışı, ülkeler arası çekişmelere dayalı askeri odaklı klasik güvenlik anlayışından uzaklaşmış; bunun yerini, askeri olmayan güvenlik tehditlerine karşı Birliğin güvenliğinin bir bütün olarak savunulmaya çalışıldığı bir güvenlik anlayışının aldığı görülmüştür.³⁸ Bu anlamda, AB'nin bu yeni güvenlik algılaması doğrultusunda güvenliğe tehdit olarak gördüğü

³⁶ Batı Balkan ülkelerinin nüfus verileri <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement> sayfasından alınmıştır.

³⁷ Buzan ve Diez, "The European Union and Turkey", s. 46.

³⁸ Jung, "Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?", s. 10.

koşulların aşılabilmesi için Türk politikalarına yaptığı eleştiriler, Türkiye tarafından güvenliği yıkıcı unsurlar olarak algılanmıştır. Örneğin, bireylerin güvenliğini de ön plana çıkararak AB, Türkiye’deki Kürt sorunu veya azınlık hakları gibi konulara farklı yaklaşımlar getirmeye çalışmış, ancak bu durum Türkiye açısından kendi içişlerine karışılması olarak algılanmıştır. Hatta daha ileri giden bazı görüşler, dış güçlerin ülkeyi parçalama girişiminde olduklarını belirtmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında AB içerisinde, Türkiye’nin hem coğrafi olarak, hem de kültürel açıdan ne kadar Avrupalı olduğu da sorgulanmaya başlanmıştır. Bunun altında yatan en önemli faktör, Türkiye’nin sahip olduğu Osmanlı mirası olmuştur.³⁹ Osmanlı İmparatorluğu, 14. yüzyıldan başlayarak fetihler ve savaşlar yoluyla Avrupa topraklarını ele geçirmiş ve bu yüzden Avrupa medeniyetine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır.⁴⁰ Bu doğrultuda gelişen Avrupa kültürü, tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nu “öteki” olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte gerek Osmanlı döneminde, gerekse Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ertesinde benimsenen Batılılaşma hareketi, Türkiye’nin “Batılı” imajını Avrupa gözünde garantileyememiştir. Avrupa ile Türkiye arasında varolan bu ayırım, Soğuk Savaş döneminde ortak bir tehdit uğruna her ne kadar aşılmış gözükse de, bu tehdidin ortadan kalkması sonucunda tekrardan belirginleşmeye başlamıştır. Türkiye’nin bu durumu, Samuel Huntington tarafından “bölünmüş ülke” olarak adlandırılmıştır. Nitekim Huntington “bölünmüş ülke”yi, liderlerinin ülkeyi Batılı yapmak adına stratejiler geliştirdiği; ancak tarihi, kültürü ve gelenekleri açısından Batılı olmayan ülke olarak tanımlamıştır.⁴¹

Türkiye’nin kültürel anlamda Avrupalı olmadığı söylemi dile getirilirken, yapılan tartışmalar içine kültür ile bağlantılı olarak Türkiye’nin sahip olduğu dini

³⁹ Ibid., s. 4.

⁴⁰ Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, s. 60.

⁴¹ Ibid, s. 57.

farklılık da katılmıştır. Bu durum, AB içerisinde 23 milyon Müslüman nüfusun yaşamasına rağmen ve bununla birlikte Arnavutluk ve Bosna-Hersek açısından bir engel teşkil etmezken, Türkiye'yi Avrupa'nın bir parçası olarak görmek istemeyen bazı Avrupalı kesimler tarafından Türkiye'nin AB'ye üyeliği karşısında bir engelmış gibi gösterilmiştir. Bununla birlikte Arnavutluk ve Bosna-Hersek halklarının, Müslüman olmalarına rağmen kültürel açıdan Batılı olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin dini farklılığı, Avrupa'da yine aynı kesimin gözünde Türkiye'yi kültürel açıdan da farklı kılmaktadır.

Kültürel ve dini farklılıkların yanı sıra, Türkiye'nin sahip olduğu geniş nüfus da, AB içerisinde farklı nedenlerle bir tehdit olarak algılanmaktadır. Avrupa, Türkiye'nin olası üyeliği durumunda AB üyesi ülkelere göç akımının artacağından endişelenmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin, sahip olduğu yüksek nüfus neticesiyle, üye olması söz konusu olduğu takdirde, AB'nin karar alma organlarındaki dağılımı olumsuz yönde etkileyeceği ve karar alma mekanizmasını hantallaştıracağı belirtilmektedir.⁴² Yüksek nüfusu nedeniyle Türkiye, AB kurumlarında büyük oranda söz sahibi olacaktır. Böyle bir durum ise, bazı AB üyesi ülkeler tarafından kabul edilmek istenmemektedir. Bu noktalar ile birlikte, son genişleme dalgası sonucunda 380 milyon olan AB nüfusu, 455 milyona yükselmiştir. Türkiye'de 2000 yılında yapılan nüfus sayımına göre ise Türkiye'nin nüfusu, 67,8 milyon kişi olarak tespit edilmiştir.⁴³ Bu rakam AB'ye 2004 yılında katılan 10 ülkenin toplam nüfusuna neredeyse eşit sayılmaktadır. Böyle yüksek nüfuslu ve ekonomik anlamda AB standartları altında bulunan bir ülkenin AB'ye aday kabul edilmesi, AB'ye getireceği ekonomik maliyetler dolayısıyla da endişe ile karşılanmaktadır.

⁴² Yalçın Akdoğan, *Kırk Yıllık Düş, Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 14.

⁴³ http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm (erişim tarihi: 6.6.2006)

Tablo 13. AB'ye Üye ve Aday Ülkelerin Nüfus ve Ekonomik Göstergeleri
(2005)

Ülkeler	Nüfus*	GSYH \$ (pps)	Kişi başına düşen GSYH \$ (pps)	Enflasyon %	İşsizlik %
Almanya	82,422,229	2.454 trilyon	29,800	2	11.6
Fransa	60,876,136	1.822 trilyon	30,000	1.9	10
İngiltere	60,609,153	1.869 trilyon	30,900	2.2	4.7
İtalya	58,133,509	1.651 trilyon	28,400	1.9	7.9
Belçika	10,379,067	330.6 milyar	31,900	2.7	8.4
Hollanda	16,491,461	501.6 milyar	30,600	1.7	6.5
Lüksembourg	474,413	29.43 milyar	55,600	3.6	4.9
İrlanda	4,062,235	136.9 milyar	34,100	2.7	4.2
Danimarka	5,450,661	181.6 milyar	33,400	1.9	5.5
Yunanistan	10,688,058	243.3 milyar	22,800	3.8	10.8
İspanya	40,397,842	1.017 trilyon	25,200	3.4	10.1
Portekiz	10,605,870	196.3 milyar	18,600	2.4	7.3
Avusturya	8,192,880	269.6 milyar	32,900	2.3	5.1
Finlandiya	5,231,372	159.7 milyar	30,600	1.2	7.9
İsveç	9,016,596	268.3 milyar	29,800	0.5	6
Çek Cumhuriyeti	10,235,455	185.7 milyar	18,100	2	9.1
Macaristan	9,981,334	161 milyar	16,100	3.7	7.1
Polonya	38,536,869	489.8 milyar	12,700	2.1	18.3
Estonya	1,324,333	21.92 milyar	16,400	4	9.2
Letonya	2,274,735	29.7 milyar	13,000	5.9	8.8
Litvanya	3,585,906	50.12 milyar	13,900	2.6	5.3
Slovenya	2,010,347	42.26 milyar	21,000	2.4	9.8
Slovakya	5,439,448	85.56 milyar	15,800	2.7	11.4
Malta	400,214	7.568 milyar	19,000	2.8	7.8
Kıbrıs	784,301	Rum kesimi: 16.85 milyar Türk kesimi: 4.54 milyar	R.k.: 21,600 T.k.: 7,135(2004)	R.k.: 2.5 T.k.: 9.1	R.k.: 3.8 T.k.: 5.6(2004)
Romanya	22,303,552	186.7 milyar	8,400	8.6	5.5
Bulgaristan	7,385,367	67.29 milyar	9,000	4.5	11.5
Türkiye	70,413,958	552.7 milyar	7,900	7.7	10
Hırvatistan	4,494,749	53.56 milyar	11,600	3.2	18.7 (2004)
Makedonya	2,050,554	15.55 milyar	7,600	0.5	38
Arnavutluk	3,581,655	18.07 milyar	4,900	2.4	14.3
Bosna-Hersek	4,498,976	28.59 milyar	6,800	1.4	45.5
Sırbistan-Karadağ	10,832,545	28.7 milyar	2,700	15.5	31.6

* Ülke nüfuslarının 2006 yılının temmuz ayında olması gereken tahmini değerlerini yansıtmaktadır.

Kaynak: <http://www.cia.gov>

Belirtilen bu noktalar dışında, Türkiye'nin üyelik süreci önünde AB tarafından doğrudan belirtilmeyen, ancak aşması beklenen önemli dış politika sorunları bulunmaktadır. Bunlar içinde en önemli yeri Kıbrıs sorunu ve Yunanistan

ile ilişkiler almakla birlikte, Ermenistan ile olan ilişkiler gibi konular da AB açısından önem teşkil etmektedir. Nitekim AB, kendisini bir “güvenlik topluluğu” (*security community*) olarak tanımlamakta ve komşuları ile sorunları bulunan ülkeleri üye kabul etmeden önce bu ülkelerden sorunlarını çözmelerini beklemektedir.⁴⁴ Bununla birlikte Türkiye’nin Kıbrıs meselesi, kendi üyelik süreci açısından da başlı başına bir sorun olarak varolmaktadır. Zira, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, 2004 yılında AB’nin beşinci genişleme kapsamı sürecinde, bütün Kıbrıs adasının temsilcisi olarak AB’ye üye kabul edilmiştir. Üyelik müzakereleri ise, bir tarafta her üye devletin, diğer tarafta ise Türkiye’nin bulunduğu hükümetlerarası konferanslar şeklinde yürütülmektedir. Türkiye ile 35 müktesebat başlığı altında yürütülen bu müzakere sürecinde, her başlığın kapatılabilmesi için bütün üye ülkelerin onayı gerekecektir. Bu doğrultuda Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin ve Yunanistan’ın onay vermediği müzakere başlıkları sonlandırılmayacaktır.⁴⁵ Bu durum, Türkiye’nin AB’ye üyeliği önünde önemli bir engel olarak belirlemektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin, kendisi için oldukça önemli bir dış politika konusu olan Kıbrıs ile ilgili radikal değişiklikler yapması ve ciddi adımlar atması gerekecektir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu bölüm içerisinde, Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye’nin AB’ye üyelik süreçlerinin; büyük çoğunlukla AB’nin yeni güvenlik algılaması çerçevesinde, ancak diğer faktörler de göz önünde bulundurularak, bir karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye ile Batı Balkan ülkelerinin AB’ye entegrasyon süreçlerini birbirinden ayıran önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan ilk olarak

⁴⁴ Buzan ve Diez, “The European Union and Turkey”, s. 51.

⁴⁵ Gülnur Aybet, “Turkey’s Long and Winding Road to the EU: Implications for the Balkans”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 8, No 1, Nisan 2006, s. 72.

AB'nin yeni güvenlik algılaması açısından değerlendirildiğinde, Batı Balkan ülkelerinin AB'nin yeni güvenlik algılamasında önemli bir yer teşkil ettiği görülürken, Türkiye'nin bu yeni algılama çerçevesinde AB ile ilişkilerinde sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Batı Balkan ülkeleri, AB'nin güvenlik kapsamında öngördüğü doğu genişlemesinin bir parçası olmalarının yanında, barındırdıkları istikrarsız ortamlar nedeniyle AB'nin güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturmuşlardır. Bu anlamda bu ülkelerin istikrara kavuşturulabilmesi, AB'nin güvenliği açısından büyük bir önem teşkil etmiştir. Bu doğrultuda kabul etmek gerekir ki, bu ülkelerin Avrupa coğrafyası içerisinde olmaları, AB ile ilişkilerinin gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Nitekim Avrupa kıtasının bir parçası olan Batı Balkanlar'daki istikrarsız ortamın ancak bölge ülkelerinin AB'ye tamamen entegre edilmesi sonucunda aşılabileceği görüşü savunulurken, benzer istikrarsız ortamlar barındıran, ancak birçok konuda olduğu gibi coğrafi anlamda da "Avrupalılığı" tartışılan Türkiye'nin AB'ye üyeliğine şüphe ile yaklaşılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda AB içerisindeki bazı kesimler, Türkiye'nin AB'ye üye kabul edilmesine karşı çıkararak, Türkiye ile özel bir ortaklık ilişkisi kurulması yoluyla, AB etkisinin bu ülkede devam ettirilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Zira bu kesim Türkiye'nin, üye olmadan da kurulan iyi ilişkiler neticesinde, Batı odaklı tavrını devam ettireceği tezini öne sürmüşlerdir.

Batı Balkan ülkelerinin, tarihi ve kültürel anlamda da AB üyesi ülkeler ile güçlü bağları bulunmaktadır. Her şeyden önemlisi, Batı Balkan ülkelerinin AB entegrasyonunun bir parçası oldukları düşünülmekte ve bu ülkelerin entegrasyonu sağlanamazsa Avrupa bütünleşmesinin yarım kalacağı belirtilmektedir. Türkiye ise, Osmanlı İmparatorluğu sonrasında, Osmanlı topraklarında kurulmuş bir ülkedir. Bu doğrultuda, Avrupa için uzun yıllar bir tehdit unsuru taşımış ve "öteki" olarak

adlandırılmış Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını taşımaktadır. Bununla birlikte Avrupa gözünde Türkiye, her ne kadar Batılı özellikleri taşısa da, gerek kültürel gerekse dini açıdan İslam Medeniyeti'nin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Arnavutluk'un veya Bosna-Hersek'in AB'ye üye olması durumunda AB kimliği zedelenir mi kaygıları yaşanmazken, Türkiye'nin AB'ye olası üyeliği önerileri bile doğrudan Avrupa Kimliği'nin ne olduğunun irdelenmesi tartışmalarına yol açmaktadır.

Başka bir bakış açısı ile bu ülkeler değerlendirildiğinde, hem Batı Balkan ülkeleri hem de Türkiye, AB standartlarının gerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda bu ülkelerin AB'ye üye olmaları durumunda, bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarının sağlanabilmesi için ortaya çıkacak faturanın, AB üyesi ülkeleri en başta olumsuz yönde etkileyeceği bilinmektedir. Bu bağlamda, AB'nin yeni üye kabul edebilmesinin, Birliğin yeni üyeleri kabul edebilme kapasitesi ile doğru orantılı olacağı dile getirilmeye başlanmıştır. Nitekim bu durum, AB'nin 2005 yılı Strateji Raporunda da belirtilmiştir.⁴⁶ Böyle bir durumda, küçük nüfuslu ve AB'nin bir parçası olarak nitelendirilen, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerine, yaklaşık 70 milyon nüfusa sahip Türkiye'den daha sıcak bakılması muhtemel gözükmektedir.

Yukarıdaki noktalar göz önünde bulundurularak, gerek AB'nin Soğuk Savaş sonrasında oluşturmaya çalıştığı güvenlik algılaması çerçevesinden bakıldığında, gerekse diğer faktörler açısından bir inceleme yapıldığında, Batı Balkan ülkelerinin üyelik süreçlerinin Türkiye'den daha avantajlı bir konumda geliştiği söylenebilmektedir. Ancak şu da bilinmektedir ki, Batı Balkan ülkelerinden Hırvatistan ve Makedonya'nın AB'ye üyelik süreci daha hızlı gelişirken, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ'ın üyelik süreçlerinin önünde önemli zorluklar bulunduğu

⁴⁶ COM(2005)561. Communication from the Commission, 2005 Enlargement Strategy Paper, 9 Kasım 2005. s. 3.

görülmektedir. Ayrıca, halen bu ülkeler arasında çözümlenememiş etnik ve milliyetçi kökenli sorunlar bulunmaktadır. Nitekim bölge ülkelerinin ulusları, birbirleri içerisinde önemli birer nüfus teşkil etmektedir. Bu doğrultuda AB, SAP bünyesinde sadece bu ülkelerin kalkınmalarını, demokrasiye kavuşmalarını sağlamaya çalışmamakta, aynı zamanda birbirleriyle olan sorunlarını da çözerek bölgeye istikrarı getirebilmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bu ülkeler için geliştirilen SAP, bir bölge projesi olarak yürütülmektedir. Bunun sonucunda Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerinin bir bütün olarak değerlendirileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin üyelik sürecinin önünde ise önemli engeller bulunmaktadır ve bunların aşılabilmesi uzun zaman gerektirecektir.

VIII. GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu tez, AB'nin Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek vermek ve bu ülkeleri AB'ye yakınlaştırmak için oluşturduğu "İstikrar ve Ortaklık Süreci" doğrultusunda gelişen AB-Batı Balkan ülkeleri ilişkisini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda bu tez içerisinde, AB'nin ilk kuruluş aşamasından itibaren, günümüze kadar olan süreçte, Batı Balkan ülkelere yönelik geliştirdiği politikaların tarihsel bir incelemesi yapılarak, bu ülkelerin AB'nin bir sonraki genişleme politikası gündemine nasıl ve hangi nedenlerle dahil edildikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda bu tezin temel argümanlarını şunlar oluşturmuştur; İlk olarak, AB'nin bu bölge ile bütünleşmek istemesinin altında yatan temel güdü, AB'nin yeni güvenlik anlayışına dayanmaktadır. İkinci olarak ise Batı Balkan ülkelerinin; başta Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, AB'ye üyeliklerinin, AB'nin kendi güvenliğinin pekiştirilmesi amacıyla, Türkiye'den önce kabul edilebilmesi muhtemel görülmektedir.

Bu temel argümanlardan ilkinin incelenebilmesi amacıyla, ilk olarak eski Yugoslav cumhuriyetlerinin ve Arnavutluk'un kısa birer tarihçesi verilerek, bu ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri ve sorunları açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda AB ile sınırları bulunan bu ülkelerdeki istikrarsız durumun, AB'nin güvenliği açısından nasıl bir önem taşıdığı da vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, bu ülkelerin güvenliğinin AB'nin güvenliği ile olan bağlantısını daha iyi anlayabilmek için, üçüncü bölümde teorik çerçeve kapsamında Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ve 2001 yılından sonra daha belirgin hale gelen "Değişen Güvenlik Anlayışı" incelenmeye çalışılmıştır. Teorik çerçeve ile bağlantılı olarak dördüncü bölümde, bu değişen güvenlik anlayışı içerisinde AB'nin kendine nasıl bir

güvenlik algılaması çizdiği verilmeye çalışılmış, bu bağlamda AB'nin bu ülkeler ile birleşmek istemesi altında yatan güvenlik faktörleri göz önüne serilmiştir.

MDA ülkelerinin bir parçası olan Batı Balkan ülkelerinin AB ile bütünleştirilmesi düşüncesi, AET'nin doğu genişlemesi kapsamında ilk kuruluş aşamasından itibaren varolmuştur. Nitekim AKÇT'nin kurulması ile başlayan ve derinleşerek diğer sektörler de yayılan Avrupa bütünleşmesi genel olarak bir ekonomik entegrasyon olma özelliği göstermişse de, temelde bu entegrasyonun oluşturulma sebebi, Avrupa kıtasında her alanda birleşmeyi sağlayarak, geçmişte yaşanmış yıkıcı savaşların tekrarlanmasını önlemek olmuştur. Bu bağlamda Batı Avrupa ile başlayan bu bütünleşme sürecinin ileride doğu Avrupa'yı da kapsamı gerektiği, ancak bu şekilde "özgür ve bütün Avrupa'nın" oluşturulabileceği birçok kez dile getirilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Avrupa'nın yeniden inşası projesinin de hayata geçirebilmesi adına adımların atılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda MDA ülkelerinin AB'ye entegrasyon süreci başlatılmıştır. AB, bu genişleme sürecine paralel olarak bir derinleşme süreci içerisine de girmiş, bu anlamda ekonomik bir bütünleşme hareketinin yanında siyasi anlamda da bir birlikteliğin sağlanabilmesi adına girişimlerde bulunmuştur. Bu anlamda AB'nin doğu genişlemesi sonucunda Avrupa'nın güvenliğinin pekiştirilmesi öngörülürken, bu yeni sınırlar içerisinde her alanda, özellikle güvenlik, adalet ve içişleri alanlarında da işbirliğinin sağlanması yoluyla AB'nin bir güvenlik topluluğu haline dönüştürülmesi garanti edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda bu ülkelerin AB'ye üye kabul edilmesinden önce, ekonomik kriterlerin yanında bu gibi alanlarda da bazı kriterlere ulaşmaları sağlanarak, tam olarak bütünleşmiş bir Avrupa oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yönde adımlar atılması, özellikle 11 Eylül sonrasında belirginleşmeye başlayan değişen

güvenlik anlayışı içerisinde ortaya çıkan yeni tehdit unsurlarına karşı önlemler alınmasını da kolaylaştırmıştır. Zira AB, bu yeni güvenlik anlayışı içerisinde ortaya çıkan tehdit unsurlarını, tüm Avrupa'da yaymaya çalıştığı güven ortamı ile aşmaya çalışmıştır. MDA ülkelerinin de bu yönde adım atmasındaki en büyük itici güç ise, AB'ye üyelik perspektifi olmuştur. Bu anlamda AB'nin derinleşme ve genişleme politikalarının birbiriyle içi içe geçtiği görülmüştür.

Ancak, AB'nin bu yeni oluşumu içerisinde MDA ülkeleri ile ilişkiler her alanda gelişirken, siyasi reform sürecinde geri kalmış Arnavutluk ile savaş içerisinde bulunan eski Yugoslav cumhuriyetleri ile ilişkiler aynı seviyede gelişmemiştir. Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın da çıkmasına neden etnik ve milliyetçi düşünceler, eski Yugoslav cumhuriyetlerinde de soykırımların yaşanmasına neden olmuş, bu doğrultuda AB'nin doğu genişlemesinin gerekliliği bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Kendi güvenlik politikasını oluşturma çabası içerisinde olan AB, Bosna Savaşı sonrasında bu bölgede istikrarı sağlayabilme adına bazı girişimler içine girmişse de, 1998 yılında Kosova'da patlak veren çatışmalar, bu politikaların yetersiz kaldığının ispatı olmuştur. Bölgeye komşu olan birçok AB üyesi ülke, bu istikrarsız ortamdan en çok zarar gören ülkeler olmuşlardır. Bu ülkelerden biri olan Almanya'nın da çabaları sonucunda AB, bu bölgelere yönelik yeni bir süreci, "İstikrar ve Ortaklık Süreci"ni, başlatmıştır. Bu süreç kapsamında AB ilk olarak, ortaya koyduğu demokrasi şartı ve mali yardımlar yoluyla bu ülkelerdeki istikrar ortamının kurulmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Ancak, bu gelişmeler sonrasında, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye düzenlenen ve bunu takip eden terörist saldırılar sonucunda AB, Soğuk Savaş sonrasında oluşturmaya çalıştığı güvenlik politikasında bir dönüm noktasına kavuşmuş, bunun sonucunda Batı Balkan ülkelerine yönelik oluşturduğu politikalarda da bir derinleşme yoluna gitmiştir. Bu

bağlamda AB, Batı Balkan ülkelerinin gerekli reformları yerine getirmeleri durumunda AB'ye aday ülke kabul edilebileceklerini belirtmiş, bu yönde gerekli olan bütün yardımların sağlanacağını vurgulamıştır.

Batı Balkan ülkeleri, AB'nin yeni güvenlik algılaması içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedirler. Bu ülkeler, birbirleriyle yaşadıkları sorunlar neticesiyle, bölgelerinde istikrarı sağlayamamaktadırlar. Bu istikrarsız ortamlar ise, AB'ye göç hareketlerine neden olmakta, aynı zamanda Balkan odaklı örgütlü suçların bütün Avrupa güvenliğini tehdit etmesine yol açmaktadır. Bu koşullar göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa coğrafyası içerisinde bulunan bu ülkelerin, AB dışındaki bir oluşum içerisinde bırakılmaları, AB'nin güvenliği açısından oldukça tehlikeli görülmektedir. Bu bağlamda bu ülkelerin AB ile entegre edilmek istemeleri, AB'nin tüm Avrupa'yı birleştirme misyonu içerisinde değerlendirilmekle birlikte, AB'nin yeni güvenlik algılaması içerisinde, Avrupa güvenliği açısından şart görülmektedir. Batı Balkan ülkelerinde kurulmaya çalışılan istikrar ortamlarının geri dönülemez kılınmasının ise, ancak AB'ye üyelik perspektifi içerisinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte SAP, bu ülkelerin AB ile bütünleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş bir süreç olmakla birlikte, bölgesel istikrarın sağlanabilmesi adına da girişimler yaratmıştır. Bu anlamda söylenebilirki AB, bu ülkelerin ekonomik ve siyasi anlamda reform süreçlerini tamamlayabilmelerinin yanında, birbirleriyle olan ilişkilerinde de istikrarın sağlanmasını amaç edinmektedir. Bu doğrultuda, bu ülkelerin AB'ye üyeliklerinin bir bütün olarak değerlendirileceği düşünülmektedir.

Bu bağlamda bu tezin ikinci argümanının, birinci ile doğrudan bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Nitekim, Batı Balkan ülkelerinin; başta Hırvatistan ve Makedonya olmak üzere, AB'ye üyeliklerinin, AB'nin kendi güvenliğinin

pekiştirilmesi amacıyla, Türkiye’den önce kabul edilebilmesinin muhtemel görüldüğünün savunulmasındaki neden, yukarıda belirtildiği üzere, Batı Balkan ülkelerinin AB için en başta güvenlik açısından olmak üzere; tarihi, coğrafi ve bunların bir uzantısı olarak kültürel açılardan önemidir. Bu ülkelerin AB’ye üye kabul edilmesi, en baştan beri düşünülmüş; bu durum zaman içerisinde çeşitli etkenler sonucunda çok daha gerekli hale gelmiştir. Buna karşılık Türkiye’nin Soğuk Savaş süresince güvenlik nedenleriyle kurulmuş olan AB ile ilişkileri, Soğuk Savaş sonrasında AB’nin yeni güvenlik ekseninde bir çıkmaz içerisine girmiştir. Soğuk Savaş dönemi koşulları altında Türkiye’nin sahip olduğu stratejik konum, Soğuk Savaş sonrasında güvenliğini askeri olmayan unsurlar üzerine kuran AB açısından kısmen de olsa önemini yitirmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, bu ülkelerin çok öncesinde AB ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış olmasına rağmen, bu kadar uzun bir süreçte, oldukça sınırlı bir gelişim elde edebilmiştir. Bu hususlar ile birlikte, Soğuk Savaş döneminde belli koşullar altında kabul edilen Türkiye’nin “Avrupalılığı”, bu koşulların ortadan kalkması sonucunda tartışılır olmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye’nin gerek coğrafi, gerek tarihi, gerekse kültürel ve dini açılardan AB ile bağlantısı olmadığı sık sık dile getirilmeye başlanmıştır. Bunların yanı sıra, Türkiye’nin yüksek nüfusu birçok anlamda AB açısından endişe verici olarak değerlendirilmiştir. Batı Balkan ülkeleri ise, küçük nüfuslu ve kolayca AB’ye uyum sağlayabilecek ülkeler olarak nitelendirilmişlerdir. Bu gelişmeler doğrultusunda Batı Balkan ülkelerinin geleceklerinin AB ile bir bütün olduğu belirtilirken, Türkiye ile müzakere sürecinin nasıl ve ne şekilde sonuçlanacağı, AB içerisinde tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Batı Balkan ülkelerinin üyelik süreçlerinin daha hızlı bir şekilde gelişebildiği

görülmektedir. Türkiye'nin ise önünde, hem kendi reform süreci açısından, hem de AB ile olan ilişkileri açısından aşması gereken uzun bir yol bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akdoğan, Yalçın, *Kırk Yıllık Düş, Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004

Birand, Mehmet Ali, *Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999*, İstanbul, Doğan Yayıncılık A.Ş., 2001

Bora, Tanıl, *Yugoslavya, Milliyetçiliğin Provakasyonu*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995

_____, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası, Bosna-Hersek*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1999

Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework of Analysis*, London, Lynne Rienner Publishers, 1998

Cohen, Lenard J., *Broken Bonds, The Disintegration of Yugoslavia*, San Francisco/Oxford, Westview Press, 1993

Demirtaş-Coşkun, Birgül, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia, A Search for Reconstruction of State Identities*, Berlin, Logos, 2006

Dragnich, Alex N., *Yugoslavia's Disintegration and the Struggle for Truth*, East European Monographs, New York, Columbia University Press, 1995

Hondius, Frist W., *The Yugoslav Community of Nations*, Netherlands, Mouton and Co. N. V. Publishers, 1968

Jackson, Robert and Sorenson, George, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, Oxford, Oxford University Press, 2003

Jelavich, Barbara, *History of the Balkans*, Volume I, Cambridge, Cambridge University Press, 1983

Jelavich, Charles and Barbara, *The Balkans*, New Jersey, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1965

Kramer, Heinz, *Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001

Lampe, John R., *Yugoslavia as History - Twice there was a country*, New York, Cambridge University Press, 1996

Lütem, Ömer E. ve Birgül Demirtaş-Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, 2001

Müftüler Baç, Meltem, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2001

Robins, Philip, *Suits and Uniforms, Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Seattle, University of Washington Press, 2003

Rogel, Carole, *The Breakup of Yugoslavia and The War in Bosnia*, Londra, Greenwood Press, 1998

Selver, Mustafa, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu II*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993

_____, *Türkiye ve Avrupa Birliği III*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000

Tekinalp, Gülören ve Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000

Teriff, Terry et al., *Security Studies Today*, Cambridge, Polity Press, 1999

Ülger, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı?, Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003

_____, *Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler)*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003

Makaleler

Arıkan, Harun, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, Muhsin Kar ve Harun Arıkan (der.), *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003

Aybet, Gülnur, “Turkey’s Long and Winding Road to the EU: Implications for the Balkans”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 8, No 1, Nisan 2006

Bechev, Dimitar, “Between Enlargement and CFSP: the EU and Western Balkans”, University of Oxford, Paper prepared for the LSE European Foreign Policy Conference, 2-3 Haziran 2004, London School of Economics. <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Bechev.doc> (erişim tarihi: 2.2.2006)

Bilgin, Pınar, “A Return to ‘Civilisational Geopolitics’ in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era”, *Geopolitics*, Cilt 9, No 2, 2004

_____, “Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü”, Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003

Brunnbauer, Ulf, “Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments”, Center for the Study of Balkan Societies and Cultures (CSBSC), University of Graz, Avusturya, Sayı.1/2002 <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (erişim tarihi: 28.4.2006)

Buzan, Barry and Thomas Diez, “The European Union and Turkey”, *Survival*, Cilt 41, No 1, 1999

Calic, Marie-Janine, “The EU and the Balkans: From Association to Membership?”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments, Mayıs 2003

Demirtaş-Coşkun, Birgül, “Arnavutluk’un Dış Politikası ve Balkanlar’da Arnavut Sorunu”, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001

Derghoukassian, Khatchik, “After Renaissance: The Reformation of International Security Studies in the Post-Cold War”, <http://www.isanet.org/portlandarchive/ghougassian.html> (erişim tarihi: 6.10.2005)

Hanhimaki, Jussi M., “The European Union’s Common Foreign and Security Policy Conundrum”, Valerie Symes, Carl Levy and Jane Littlewood (der), *The Future of Europe, Problems and Issues for The Twenty-First Century*, Great Britain, Macmillan Press Ltd., 1997

Iirjani, Altın, “Albania and the European Union”, *Mediterranean Politics*, Cilt 9, No 2, 2004

Jovic, Dejan, “Croatia and the European Union: a long delayed journey”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt 8, No 1, Nisan 2006

Juncos, Ana E., “The EU’s post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?”, *Southeast European Politics*, Cilt 6, No 2, Kasım 2005

Jung, Dietrich, “Turkey and Europe: Ongoing Hypocrisy?”, Copenhagen Peace Research Institute, Eylül 2001 <http://www.ciaonet.org/wps/jud03/> (erişim tarihi: 20.9.2006)

Kale, Başak, “Avrupa Birliği’nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?”, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001

Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, Atilla Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996

Kip-Barnard, Fulya, “Soğuk Savaş ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri”, Cem Karadeli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003

Larsen, Henrik, “Concepts of Security in the European Union After the Cold War”, *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 54, No 3, 2000

Lutterbeck, Derek, “Blurring the Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe”, *European Security*, Cilt 14, No 2, Haziran 2005

Mace, Catriona, “Operation Concordia: Developing a ‘European’ Approach to Crisis Management”, *International Peace Keeping*, Cilt 11, No 3, 2004

Massari, Maurizio, “Do All Roads Lead to Brussels? Analysis of the Different Trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro and Bosnia-Herzegovina”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 18, No 2, Temmuz 2005

Mayne, Richard, “Gray Eminence”, Douglas Brinkley and Clifford Hackett (der.), *Jean Monnet: The Path to European Unity*, New York, St. Martin’s Press, 1991

Müftüler Baç, Meltem, “Turkey’s EU Candidacy: The Role of Security Considerations”, *Security Dialogue*, Cilt 32, No 3, Eylül 2001

Pantev, Plamen, “Potential and Limits of the Pact of Stability for South East Europe: Prioritising Objectives”, Institute for Security and International Studies, Sofya, Şubat 2003

Papadimitriou, Dimitris, “The EU’S Strategy in the Post-Communist Balkans”, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 1, No 3, Eylül 2001

Phinnemore, David, “Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for the Western Balkans?”, *European Foreign Affairs Review*, Cilt 8, 2003

Skuhra, Anselm, “Güneydoğu Avrupa’da Bölgesel İşbirliği”, *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, Cem Karadeli (der), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003

Türbedar, Erhan, “Avrupa Birliği ve Batı Balkanlar”, 1 Mart 2006 <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=979&kat1=23&kat2=> (erişim tarihi: 13.6.2006)

Türkoğlu, Emir, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun (der.), *Balkan Diplomasisi*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001

Vejvoda, Ivan, “Serbia After Four Years of Transition”, Judy Batt (der.), *The Western Balkans: Moving on*, Institute for Security Studies, Chaillot Paper, No 70, Ekim 2004

Yusufi, Islam, “Assisting State-Building in the Balkans: The Case of Macedonia”, *Romanian Journal of Political Science*, Cilt 5, No 2, 2005

Belgeler

Bulletin of the EU No: 12 1994, 9-10 December Essen European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 6 1999, 3-4 June Cologne European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 1999, 10-11 December Helsinki European Council
Presidency Conclusions

Bulletin of the EU No: 6 2000, 19-20 June Feira European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 2000, 7-9 December Nice European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 2002, 11-12 December Copenhagen European Council
Presidency Conclusions

Bulletin of the EU No: 3 2003, 20-21 March Brussels European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 6 2003, 19-20 June Thessaloniki European Council
Presidency Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 2003, 12-13 December Brussels European Council
Presidency Conclusions

Bulletin of the EU No: 6 2004, 17-18 June Brussels European Council Presidency
Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 2004, 16-17 December Brussels European Council
Presidency Conclusions

Bulletin of the EU No: 12 2005, 15-16 December Brussels European Council Presidency Conclusions

Conclusions and Plan Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001 http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/140.en.pdf (erişim tarihi: 10.2.2006)

COM/90/398 final. Association Agreements with the countries of Central and Eastern Europe-a General outline. 27.8.1990 http://aei.pitt.edu/archive/00001683/01/east_europe_assoc_agree_COM_90_398.pdf

COM/98/124 final. Commission Communication to the Council: “European Strategy for Turkey” (Brüksel, 4 Mart 1998)

COM/99/0235 final of 26.5.1999. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association Process for countries of South-Eastern Europe-Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Republic of Macedonia and Albania

COM/99/0300 final. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation & Association Agreement with the former Yugoslav Republic of Macedonia

COM/99/0599 final. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a stabilisation and association Agreement with Albania

COM(2000) 311 of 24 May 2000. Report from the Commission on the feasibility of negotiating a Stabilisation and Association Agreement with the Republic of Croatia

COM(2001)371 final of 9.7.2001 SAA between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Croatia, of the other part

COM(2001)90 final of 19.2.2001. SAA between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part

COM/2001/0300 final. Report from the Commission to the Council On the work of the EU/Albania High Level Steering Group, in preparation for the negotiation of a Stabilisation and Association Agreement with Albania

COM(2003) 285 final of 21.5.2003. Communication from the Commission to the Council and The European Parliament; The Western Balkans and European Integration

COM(2003) 0692 final. Report from the Commission to the Council on the Preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Community

COM(2004) 657 final of 6.10.2004 Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament – Strategy Paper of the European Commission on progress in the enlargement process

COM(2004) 627 final of 29.9.2004 Proposal for a Council Regulation establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance

COM(2004) 257 final Communication from the Commission-Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union. OJ C112 of 30.04.2004

COM (2005) 561 Communication From the Commission, 2005 Enlargement Strategy Paper, 9.11.2005

COM(2005)562 Communication from the Commission – Commission Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union

COM(2005) 0529. Communication from the Commission to the Council on the progress achieved by Bosnia and Herzegovina in implementing the priorities identified in the “Feasibility Study on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union (COM (2003) 692 final)”

COM(2005) 476 final of 12.04.2005. Communication from the Commission on the preparedness of Serbia and Montenegro to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union

COM/2006/0138 final. Proposal for a Council Decision on the signing of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and its Member States and the Republic of Albania on behalf of the European Community

COM/2006/0139 final-ACC 2006/0045. Proposal for a Council Decision on the conclusion of the Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part

Council Regulation (EC) No 3906/89 of 18 December 1989 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People’s Republic. OJ L 375 of 23.12.1989

Council Regulation (EC) No 463/96 of 11 March 1996 amending Regulation (EEC) No 3906/89 with a view to extending economic assistance to the Former Yugoslav Republic of Macedonia. OJ L 065 of 15.3.1996

Council Regulation (EC) No 753/96 of 22 April 1996 amending Regulation (EEC) No 3906/89 with a view to extending economic aid to Bosnia and Herzegovina. 26.04.1996 tarih ve L 103 sayılı ATRG

Council Regulation (EC) No 1763/1999 of 29 July 1999 concerning the arrangements applicable to imports into the Community of products originating in Albania and amending Regulation (EC) No 2820/98 applying a multiannual scheme of generalised tariff preferences for the period 1 July 1999 to 31 December 2001 as regards Albania. OJ L 211 of 11.8.1999

Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18 September 2000 introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association Process, amending Regulation (EC) No 2820/98 and repealing Regulations (EC) No 1763/1999 and (EC) No 6/2000 OJ L240 of 23.09.2000

Council Regulation (EC) No 2563/2000 of 20 November 2000 amending Regulation (EC) No 2007/2000 by extending to the Former Yugoslav Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia the exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's stabilisation and association process and amending Regulation (EC) No 2820/98. OJ L 295 of 23.11.2000

Council Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC OJ L 306 of 7.12.2000

Council Regulation (EC) No 2667/2000 on the European Agency for Reconstruction. OJ L 306 of 7.12.2000

Council Joint Action 2003/92/CFSP of 27 January 2003 on the European Union military operation in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. OJ L 34 of 11.2.2003

Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003 on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL 'Proxima'). OJ L 249 of 1.10.2003

Council Joint Action 2005/826/CFSP of 24 November 2005 on the establishment of an EU Police Advisory Team (EUPAT) in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. OJ L 307 of 25.11.2005

Council Joint Action 2004/570/CFSP of 12 July 2004 on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina. OJ L 252 of 28.7.2004

92/535/EEC: Council Decision of 26 October 1992 on the conclusion of an Agreement between the EEC and the Republic of Albania on trade and commercial and economic cooperation. OJ L 343 of 25.11.1992

98/333/EC: Council Decision of 8 December 1997 on the conclusion of an Agreement on trade in textile products between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia. OJ L 147 of 18.05.1998

2001/868/EC Council Decision of 29 October 2001 concerning the signing on behalf of the Community and the provisional application of the Interim Agreement on trade and trade related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Croatia, of the other part, OJ L330 of 14.12.2001

2001/330/EC: Council Decision of 9 April 2001 concerning the signing on behalf of the Community and the provisional application of the Interim Agreement on trade and trade related matters between the European Community, of the one part, and the Former Republic of Macedonia, of the other part, OJL 124 of 4.5.2001

2002/210/CFSP. Council Joint Action of 11 March 2002 on the European Union Police Mission. OJ L 70 of 13.3.2002

2004/239/EC: Council Decision of 23 February 2004 concerning the conclusion of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. OJ L 084 of 20.3.2004

2006/56/EC: Council Decision of 30 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo as defined by the United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2004/520/EC. OJ L 035 of 07.02.2006

2006/580/EC: Council Decision of 12 June 2006 concerning the signing and conclusion of the Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part. OJ L 239 of 1.9.2006

CARDS Assistance Programme to the Western Balkans, Regional Strategy Paper 2002-2006

SEC(2005)1421 of 9 November 2005. Albania-2005 Progress Report
{COM(2005)561 final}{COM(2005)533 final}

SEC(2005)1428 of 9 November 2005. Serbia and Montenegro - 2005 Progress Report {COM(2005)561 final} {COM(2005) 558 final}

“Treaty on European Union” (consolidated text). <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm> (erişim tarihi: 12.9.2006)

“Treaty of Nice”. http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/nice_treaty_en.pdf (erişim tarihi: 3.2.2006)

Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı, (CNV 850/03), 18 Temmuz 2003

Text of Joint Declaration on European Defence, UK-French Summit, Saint-Malo, 3-4 December 1998

“A Secure Europe in a Better World”, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (erişim tarihi: 15.1.2006)

“Declaration on Combating Terrorism”, doc.10585/04, 25 March 2004, Brussels <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> (erişim tarihi: 25.2.2006)

“The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism”, 24 November 2005
<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf> (erişim tarihi: 27.2.2006)

“EU Counter-Terrorism Strategy”. Doc.14469/4/05 REV4 <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> (erişim tarihi: 27.2.2006)

“EU Action Plan on Combating Terrorism” Doc.5771/1/06 REV1
<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/06/st05/st05771-re01.en06.pdf> (erişim tarihi: 5.3.2006)

“The Balkans in Europe’s Future”, Report of the International Commission on the Balkans, Nisan 2005

“The Stability Pact And Lessons From a Decade Of Regional Initiatives”, European Stability Initiative, Eylül, 1999, <http://www.esiweb.org> (erişim tarihi: 20.3.2006)

“Waiting for a miracle? The politics of constitutional change in Bosnia and Herzegovina”, European Stability Initiative, 3.2.2004, <http://www.esiweb.org> (erişim tarihi: 21.9.2006)

“National Programme for the Integration of the Republic of Croatia into the EU-2004” <http://www.mei.hr/Download/2004/04/09/NPPEU-ENG-2004-master.pdf> (erişim tarihi: 22.4.2006)

“National Programme for the Integration of the Republic of Croatia into the EU-2005”, http://www.mei.hr/download/2005/06/27/NPIEU_2005_en1.pdf (erişim tarihi: 26.4.2006)

Konuşmalar

Churchill, Winston S., “The Iron Curtain Speech”, Westminster College, Missouri, 5 Mart 1946

De Bock, Jan, Permanent Representative of Belgium to the EU, 14 Temmuz 2003 tarihli Avrupa'nın savunması üzerine Centre for European Policy Studies'te yaptığı konuşma

Fischer, Joschka, “From Confederacy to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration”, Humboldt University, Berlin, 12 Mayıs 2000

Patten, Chris, “EU Strategy in the Balkans”, speech to the International Crisis Group, Brüksel, 10 Temmuz 2001

Schuman, Robert, “Declaration of 9 May 1950”. http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_en.htm (erişim tarihi: 9.7.2005)

Internet Sayfaları

<http://www.europa.eu.int>

<http://www.ue.eu.int>

<http://www.eur.eu.int>

<http://www.stabilitypact.org>

<http://www.ekutup.dpt.gov>

<http://www.belgenet.com>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.rferl.org>

<http://www.esiweb.org>

<http://www.cia.gov>